

Univerzita Karlova v Praze

Fakulta humanitních studií

Katedra řízení a supervize v sociálních a zdravotnických organizacích

Bc. Petra Severová

Sociálně vyloučená lokalita a její vnímání komunálními politiky

Diplomová práce

Vedoucí práce: Mgr. Petr Vrzáček

Praha 2014

Prohlášení

Prohlašuji, že jsem předkládanou práci zpracovala samostatně a použila jen uvedené prameny a literaturu. Současně dávám svolení k tomu, aby tato práce byla zpřístupněna v příslušné knihovně UK a prostřednictvím elektronické databáze vysokoškolských kvalifikačních prací v repositáři Univerzity Karlovy a používána ke studijním účelům v souladu s autorským právem.

V Praze dne

Bc. Petra Severová

Poděkování:

Ráda bych touto cestou poděkovala všem respondentům výzkumné části, kteří mi byli ochotni věnovat více než hodinu svého času a zodpovědět tak připravené otázky. Jen díky jim bylo možné věnovat se analýze jejich přístupů k sociálně vyloučeným, jak je vypracováno v praktické části této práce.

Dále mé poděkování patří Mgr. Petru Vrzáčkovi za vedení této práce a cenné rady, směřované ke struktuře a obsahové části práce. V neposlední řadě děkuji PhDr. Lídě Štěřbové, která měla velkou trpělivost při několika jazykových korekturách.

Obsah

1.	Úvod	7
2.	Teoretická část.....	9
2.1	Sociální vyloučení	9
2.2	Sociální vyloučení ve světovém kontextu.....	12
2.3	Sociální témata v Evropě	16
2.4	Situace v ČR.....	19
2.5	Sociálně vyloučená lokalita.....	22
2.6	Komunitní práce.....	25
2.7	Sociální začleňování.....	27
2.8	Obec a její působnost	29
2.9	Sociální systém a podpora v nezaměstnanosti	31
2.10	Práce Agentury pro sociální začleňování	33
2.11	Vztah majority a Romů	36
2.12	Předsudky o Romech.....	39
3.	Praktická část.....	41
3.1	Popis vybraných lokalit.....	42
3.2	Analýza výzkumných rozhovorů	44
3.2.1	Otázky týkající se vztahů.....	44
3.2.1.1	Osobní kontakt.....	44
3.2.1.2	Začlenění	46
3.2.1.3	Vnímání vyloučených.....	48
3.2.1.4	Vztahy vyloučených a samosprávy	50
3.2.1.5	Vztahy vyloučených a veřejnosti.....	52
3.2.1.6	Vnímání sousedních obcí.....	55
3.2.1.7	Vnímání samosprávy jako takové.....	56
3.2.1.8	Černobílé vnímání	58
3.2.1.9	Ohrožení vyloučených.....	60
3.2.2	Terminologie respondentů.....	62
3.2.2.1	Oslovení.....	62
3.2.2.2	Etnická otázka.....	64

3.2.3	Popis obce, vlastní vnímání problému.....	67
3.2.3.1	Porozumění sociálnímu vyloučení.....	67
3.2.3.2	Složení lokality	70
3.2.3.3	Školy a volný čas	71
3.2.3.4	Návrat z vyloučení.....	73
3.2.4	Téma zaměstnanost a trh práce.....	75
3.2.4.1	Nezaměstnanost	75
3.2.4.2	Podpora zaměstnanosti	77
3.2.4.3	Lokální volné pozice	79
3.2.5	Spolupráce, nabídky, možnosti, aktivity obce.....	81
3.2.5.1	Programy pro začlenění	82
3.2.5.2	Spolupráce s nestátními neziskovými organizacemi.....	83
3.2.5.3	Dobrá praxe	86
3.2.5.4	Pozitivní ohlas	87
3.2.5.5	Spolupráce obyvatel	88
3.2.5.6	Výhledové zlepšení.....	90
3.2.6	Kriminalita.....	92
3.2.6.1	Souvislost s vyloučením	92
3.2.6.2	Zneužívání dávek.....	94
3.2.7	Lokální problémy a dopad.....	96
3.2.7.1	Kauza sociální centrum	96
4.	Diskuze	99
5.	Závěr.....	102
6.	Literatura	105
	Přílohy	109

Abstrakt

Diplomová práce se zabývá tématem sociálního vyloučení a lidí ohrožených tímto fenoménem. V práci se zabývám procesem sociálního začleňování, se kterým souvisí sociálně vyloučená lokalita, včetně jejích specifík a problémů. Samostatná kapitola je věnována metodě komunitní práce, je zaměřena na efektivní postupy reagující na potřeby sociálně vyloučených osob. Dále se věnuji práci Agentury pro sociální začleňování, která je hlavním nástrojem Vlády ČR k zajištění podpory obcím v procesu sociální integrace. Tato práce také pojednává o vztahu majority vůči sociálně vyloučeným.

Za klíčového aktéra v sociálním začleňování lidí ohrožených sociálním vyloučením je v mnoha studiích považována obec a její samospráva. Ve fungování a podpoře sociálně vyloučených je však mezi obcemi velký rozdíl. Sociální odbory některých obcí jednájí proaktivně, jiné nikoliv. Hlavním rozdílem je přístup vedení samosprávy. Proto jsem se rozhodla na toto téma zaměřit svou výzkumnou část diplomové práce.

Cílem práce je popsat postoje členů samospráv k sociálně vyloučeným u třech konkrétních obcí v jednom regionu České republiky. Vlastní výzkum v praktické části pomůže porozumět vztahu komunálních politiků a úředníků k inkluzi a pochopit jejich pocit odpovědnosti za tento proces v místě, ve kterém se nachází sociálně vyloučená lokalita.

Klíčová slova: Sociální vyloučení, Sociální začleňování, Sociálně vyloučená lokalita, Komunitní práce, Komunální politici, Agentura pro sociální začleňování

Abstract

The Diploma thesis focuses on the issues of social exclusion and people threatened by social exclusion phenomenon. In the thesis I address the process of social inclusion, which is related to socially excluded localities based on particular characteristics and local problems. A separate chapter is devoted to the method of community work that is focused on the effective response to the needs of socially excluded people. Furthermore I emphasize the work of the Agency for Social Inclusion, a major instrument of the Government of the Czech Republic, **providing support to municipalities in the process of social integration.** The relationship of the majority towards the socially excluded is also discussed within the thesis.

Many studies consider the municipality and its government to represent the key role in the process of social inclusion of people endangered by social exclusion. However in the reality there are big differences among the municipalities with regard to the operation and support of socially excluded people. Social departments of some municipalities are acting proactively, others are not. The main difference lies in the self-government approach. Therefore I decided to focus my Diploma thesis research on this particular issue.

The aim of the thesis is to describe the attitudes of the members of local self-government in relationship with socially excluded people in three specific municipalities within one region of the Czech Republic. The research in the practical part of the thesis may help to understand the relationship of local politicians and officials towards the process of inclusion and perceive their sense of responsibility in the process at the area that is considered to be the socially excluded locality.

Key words: Social Exclusion, Social Inclusion, Socially Excluded Locality, Community Work, Local Politicians, Agency for Social Inclusion

1. Úvod

Jako téma své diplomové práce jsem si vybrala velmi aktuální oblast, jsou to **lidé ohrožení sociálním vyloučením**. Pojem **sociální vyloučení** není nový, ani v současnosti vytvořený. Jedná se o tematiku, která je součástí společnosti již po několik století či snad od jejího vzniku. V každém společenství existovali vyloučení, ať se jednalo o nevyléčitelně nemocné, lidi určitého vyznání, „čarodějnice“ nebo lidi odsouzené za cizoložství, jejichž minimálním trestem byl život na okraji společnosti. V dnešní době nedochází k sociálnímu vyloučení v podobě trestu, spíše na základě souhry více nepříznivých událostí, nicméně tento jev se objevuje v celé lidské historii.

Ve své práci bych se ráda zabývala procesem **sociálního začleňování**. Za klíčového aktéra je v mnoha studiích považována obec. Ve fungování a podpoře sociálně vyloučených je však mezi obcemi velký rozdíl. Sociální odbory některých obcí jednají proaktivně, jiné nikoliv. Hlavním rozdílem je přístup vedení samosprávy. Proto jsem se rozhodla na toto téma zaměřit svou diplomovou práci.

V teoretické části se budu zabývat fenoménem sociálního vyloučení jak ve světě, tak i v České republice. K pojmu sociální vyloučení je třeba připojit pojem sociální začleňování, se kterým souvisí sociálně vyloučená lokalita, včetně jejích specifík a problémů. Samostatnou kapitolu věnuji popisu metody komunitní práce jako jednomu z efektivních postupů reagujícího na potřeby sociálně vyloučených osob, dále pak na práci Agentury pro sociální začleňování, která je hlavním nástrojem Vlády ČR k zajištění podpory obcím v procesu sociální integrace.

Tato práce také pojednává o vztahu majority vůči sociálně vyloučeným. Často však v průběhu vlastního výzkumu i napříč literaturou sklouzáváme spíše k etnické otázce Romů. V neposlední řadě se věnuji vztahu majority k sociálně vyloučeným, jejichmi předsudky a diskriminací.

Ve výzkumné části jsem vycházela ze studie Sociální začleňování z perspektivy územní samosprávy. Ta byla realizována Institutem pro udržitelný rozvoj měst a obcí, o.p.s. (Sobková Miroslava, Petr Schlesinger, 2012) a z ní vyplývá že: **Většina měst a obcí používá** k sociálnímu začleňování občanů v současnosti téměř totožné nástroje, které jim stát ve svých strategických dokumentech doporučuje. Na základě této studie lze předpokládat, že úředníci místních samospráv nedokáží vždy, včas a adekvátně reagovat na specifické potřeby lidí ohrožených sociálním vyloučením nebo lidí sociálně vyloučených.

V další literatuře najdeme, že v rámci současného modelu veřejné správy nemá stát (vláda) žádné nástroje, pomocí nichž by mohl na komunální úrovni centrální koncepcie účinně prosazovat a její realizaci zajistit. Reforma veřejné správy nedocenila, že mezi zájmy státu a zájmy obcí může být významná disparita, nebo taková činnost může být pro samosprávu resp. pro její politické zájmy – „nebezpečná“. Starosta je příliš blízko občanům a nemůže nerespektovat jejich názory (Gabal, 2010) Postoj starostů k vyloučené lokalitě tedy může odrážet názor většinové populace, případně může jejich názor velmi ovlivňovat.

Jeden z respondentů mého výzkumu uvedl pro lokální deník, že radnice nemá mnoho nástrojů, jak zdejší nezaměstnanost, která je hlavní příčinou sociálního vyloučení, zmírnit, ale přesto se snaží využít čehokoliv, co zákony městu umožňují. (anonymizováno, 10. 2. 2014)

Cílem práce je popsat postoje členů samospráv k sociálně vyloučeným u třech konkrétních obcí v jednom regionu České republiky. Vlastní výzkum v praktické části pomůže porozumět vztahu komunálních politiků a úředníků k inkluzi a pochopit jejich pocit odpovědnosti za tento proces v místě, ve kterém se nachází sociálně vyloučená lokalita.

Praktická část práce je koncipována jako kvalitativní výzkum provedený strukturovanými rozhovory. Ve vybraných třech obcích bylo provedeno celkem sedm rozhovorů s lokálními politiky v místní samosprávě. Tyto rozhovory jsem zaměřila na vnímání a postoje k místní vyloučené komunitě. Ve výzkumu se zaměřuji na to, zda se respondenti sami angažují v inkluzi sociálně vyloučených, nebo vnímají začlenění jako nežádoucí, jakým způsobem sociálně vyloučené podporují, s kým spolupracují či jaké překážky jim brání v účelném sociálním začleňování.

2. Teoretická část

2.1 Sociální vyloučení

V posledních letech se dá z pohledu evropské politiky mluvit o záměně pojmu **chudoby a sociální exkluze** neboli **sociálního vyloučení**. Důraz na problematiku sociálního vyloučení byl kladen hlavně v roce 1988 v druhém programu **Evropského společenství v boji proti chudobě**. Chudobu lze chápat jako výraz extrémní nerovnosti, neboli jako distanci určité části populace nejen od bohatých, ale i od zbytku většinové populace. Být chudým však neznamená jen stát na okraji společnosti a být příjemcem sociální pomoci. Jedná se o druh bezmoci a neschopnosti řídit svůj vlastní život ve všech jeho složkách. Chudoba je sociální status člověka, který je utvořen hlavně materiálním nedostatkem, ale zcela určitě překračuje tuto rovinu.

Chudoba a nízký příjem či nezaměstnanost je jeden z nejdůležitějších ukazatelů sociálního **vyloučení**. (Gabal,2010)

Důležité je si uvědomit, že chudoba je pojem, který nelze oddělit od bohatství. Oba tyto extrémy jsou od sebe neoddelitelné a navzájem se ovlivňují. Bez chudoby by nemohlo existovat mimořádné bohatství a naopak. Čím více existuje extrémně bohatých lidí, tím více na druhém konci lidé strádají. Chudoba nevzniká nedostatkem zdrojů, ale díky jejich nerovnoměrné distribuci. „*Pro tržní společnost je chudoba inherentní¹ jakožto součást procesu vytváření bohatství.*“ (Mareš, 1999)

Jiná definice nám říká, že: „*Sociálně vyloučení jsou ti občané, kteří mají ztížený přístup k institucím a službám (tedy k institucionální pomoci), jsou vyloučeni ze společenských sítí a nemají dostatek vertikálních kontaktů mimo sociálně vyloučenou lokalitu. Základní charakteristikou propadu na sociální dno je nahromadění důvodů, které vedou k životní krizi.*“ (Agentura, „nedatováno“)

Třetí program boje proti chudobě Evropského společenství již používá jako alternativu starého konceptu chudoby pojem **sociální exkluze**. (Mareš, 1999) Pomocí státní politiky a sociální pomoci je třeba, aby stát sociálnímu vyloučení předcházel. Dalším pohledem na sociální vyloučení je interpretace z ideologie francouzského solidarismu, která říká, že: **Sociální vyloučení je chápáno jako narušení sociálního pouta mezi**

---

¹Inherentní – vnitřně spjatý, obsažený (ABZ slovník, 2014)

státem a jednotlivcem. Můžeme to tedy chápat spíše jako odpovědnost státu a humanistický zájem o jednotlivce a jeho rozvoj. (Navrátil, 2003 srov. Gabal 2010) Dalo by se říci, že chudoba je v rukách státu. Stát by měl svou politikou podporovat chudé a zároveň korigovat velký růst bohatství v rukách jednoho či více obyvatel. Čistá myšlenka komunismu byla založena na tomto principu, jistě by to pro vyrovnání materiálních rozdílů bylo i funkční. Z historického hlediska je však jasné, že díky lidské přirozenosti je tato idea nereálná.

Je tedy alespoň nutné zamezit rozšiřující se diskriminaci a předejít ustálení předsudků. Pokud by se ze strany státu nepodnikla žádná podpůrná opatření, velmi snadno by mohlo dojít až k takové sociální exkluzi, která by byla na úrovni sociální izolace. To by pravděpodobně vedlo ke koncentraci chudoby v určité oblasti (lokality) a s tím i spojené rezignaci na podpůrné aktivity a hodnoty společnosti. Koncentrace sociálně vyloučených do jedné lokality je jev pochopitelný. Logickým krokem lidí ohrožených sociálním vyloučením je snaha o podporu a porozumění. Kdo jiný dokáže pochopit jejich problémy než lidé ve stejné situaci. Sdílením stejných starostí se vzájemně podporují, uzavření v této oblasti může vést k životu v uzavřeném kruhu a bránit tak procesu sociálního začleňování. Do uzavřené lokality, sdílící stejné hodnoty, se člověk s největší pravděpodobností nechce dostat, jelikož zde cítí sociální soudržnost.

Může se zdát, že pro sociální práci je jednoznačně výhodné koncentrování problému do jednoho území, tedy tzv. **vyloučená lokalita**. Opak je pravdou. Z pohledu samotného poskytování sociální péče se opravdu může jednat o efektivnější využití času sociálního či podpůrného pracovníka. S ohledem na řešení a vymanění se ze sociálního vyloučení je tento stav spíše nefunkční. Lidé žijící ve vyloučené lokalitě často ani začlenění do majoritní společnosti být nechtějí.

„Vyloučení lidí a celých skupin je vždycky spojeno s tím, že těm vyloučeným je zapovězena možnost spojit se s ostatními.“ (Navrátil, 2003)

Dalo by se tedy říci, že tito lidé nejen že nemohou, ale ani nechtějí s většinovou společností sdílet pravidla a postupy a docílit tak sociální soudržnosti. Nejsou součástí společenství, nesdílí kolektivní identitu. Nelze tedy brát obtíže a nesrovnalosti mezi většinovou společností a sociálně vyloučenými jako problémy sociálně vyloučených. Bez pochyb se jedná o nedostatek ve vzájemném soužití, na jehož zlepšení je třeba spolupráce a ochota obou zainteresovaných stran.

K tomuto tématu se ve své výzkumné zprávě vyjadřuje např. Gabal, (2010). Klade důraz hlavně na 4 faktory, které sociální vyloučení z jeho pohledu vymezují. Lze je shrnout jako odmítnutí majoritní společnosti přijmout určité jednotlivce či skupiny. Dalo by se říci, že se zde jedná hlavně o etnické menšiny, jako jsou právě Romové, dále pak odmítnutí jednotlivce či skupiny integrovat se do společnosti. Jak je popsáno výše, jedná se o spolupráci a ochotu integrace z obou stran, bez ní se sociálnímu vyloučení nevyhneme. Pokud sociálně vyloučený nemá potřebu být součástí majoritní společnosti, je jeho začlenění téměř nemožné.

Jako třetí, velmi důležitý faktor, Gabal uvádí osobnostní charakteristiky jako je vzdělání, finanční situace atd. Na tuto skutečnost má právě velký vliv soužití velké koncentrace sociálně vyloučených v jedné lokalitě. Většinou nevnímají vzdělání a zaměstnání jako prioritu, ke které by měli své potomky vést. Poslední faktor lze charakterizovat jako nedostatečnou občanskou vybavenost, nedostatečný přístup k zaměstnání, vzdělání, službám či špatné životní prostředí. Téměř každá vyloučená lokalita je tímto fenoménem přímo charakteristická. Vyloučené lokality jsou zpravidla utvořeny za hranicí obce s velmi omezenou občanskou vybaveností, často označována jako „ghetta“.

Sociální vyloučení a chudoba obecně je aktuální a existuje v každé společnosti. Jde jen o to, jak se s tím společnost vyrovnává a bude vyrovnávat v budoucnosti. Bez spolupráce všech zainteresovaných stran jde o problém jen těžko řešitelný. Zájem musí mít jak lidé ohrožení sociálním vyloučením, tak široká veřejnost za spolupráce politické scény.

2.2 Sociální vyloučení ve světovém kontextu

Mezi prvními antropology zabývajícími se chudobou a sociálním vyloučením bez pochybností patří **Oscar Lewis**. Ten formuloval světoznámý koncept „kultura bídy“, **The Culture of Poverty**, ve své stejnojmenné práci z roku 1966. Tento fenomén byl formulován na základě studií v městských chudinských čtvrtích v Mexico City a v San Juanu. Lewis chápal chudobu jako životní strategii a způsob života. Nevnímal ji jako pouhou ekonomickou deprivaci. Představovala pro něj způsob adaptace na pocit bezmoci a zoufalství, které byly jen reakcí na nemožnost být úspěšný v dané společnosti. Ve své studii popisuje skutečnost, že děti vychovávané v chudobě se s tímto stavem ztotožní a nejsou tak schopny využít životních situací k tomu, aby se z chudoby vymanily. (Mareš 1999)

Šedesátá léta dvacátého století byla i v Evropě obdobím, kdy začínala problematika etnických menšin, speciálně Romů, zůstávat v povědomí majoritní společnosti. Hlavně pak ve Francii, Velké Británii a dokonce i poválečném Německu již okolo roku 1960 začínaly působit romské organizace. (Davidová, 2005) Ty bojovaly hlavně za odstranění romské diskriminace. Tyto organizace byly spíše výjimkou ve světovém kontextu, některé z nich byly také hned po krátké době zrušeny místní vládou. Šedesátá a sedmdesátá léta dvacátého století však můžeme považovat v evropském i světovém měřítku za prvopočátek v sociální práci s etnickými menšinami. V tuto dobu bylo téma sociálního vyloučení bráno jako problém celé společnosti.

Sdílení určité kultury znamená všude na světě shodnost v určitých rysech a názorech. Nic z toho nezávisí na etnické, rasové, náboženské či národnostní příslušnosti. Projevy „kultury bídy“ jsou pak často mylně interpretovány jako důsledky etnické či rasové příslušnosti, a nikoli primárně jako důsledky sociálního vyloučení. (Člověk v tísní 2013) Nelze tedy říci, že zamezení výskytu vyloučených lokalit je to samé jako vyřešit „romský problém“. Není možné generalizovat problém sociálního vyloučení jako problém romských spoluobčanů. Pokud by se tak dělo, došlo by spíše k prohloubení problému než k jeho vyřešení.

Evropa se k problematice menšin staví dvěma směry. Existuje mnoho dobrých příkladů dlouhých mírových soužití a integrace s menšinovými obyvateli. S podporou mezinárodních i národních zákonů docházelo k podpoře jejich kultury i identity. Oproti tomu však existují i příklady konfliktů a válek mezi většinovým a menšinovým

obyvatelstvem. Etnické čistky, přesídlování a vyhlazování jsou bohužel také podstatnou součástí evropských dějin. V Evropě žije přibližně devět milionů Romů, Sinitů a kočovníků, kteří jsou tak považováni za nejpočetnější etnickou menšinu. (Niessen, 2000)

Romové, Sinití a kočovníci mají oproti jiným menšinám ještě více ztížené podmínky. Žijí rozptýleni po celém evropském kontinentu a nemají svoji vlastní zem, stát. Toto jim velmi sťažuje postavení i vyjednávání vlastních pravidel. V minulosti se proto objevovaly i snahy o vytvoření jejich vlastního státu, tzv. Romanestan. Tato snaha však nebyla nikdy vnímána jako potřeba všech romských příslušníků. Jednalo se spíše o neformální iniciativu některých romských skupin, na které se tradiční romské komunity dělily a dělí dodnes. Pro většinu Romů, kteří se cítili být příslušníky jednotlivých států, na kterých jejich rodiny žijí po celá století, nebyla tato iniciativa natolik důležitá, aby za ni bojovali a chtěli ji prosadit. (Davidová, 2005)

Během 20. století byli romští spoluobčané po celém světě velmi ovlivněni třemi událostmi. „*Vyvraždění většiny usedlé (povětšinou integrované či asimilované) populace v koncentračních táborech za druhé světové války, socialistický experiment násilného přesídlení velké části v (dnešní) ČR žijící romské komunity z rurálního prostředí slovenských osad do průmyslových městských sídelních zón a nakonec tržní transformace, v důsledku níž ztratili v masovém měřítku práci.*“ (Navrátil, 2003) Během druhé světové války došlo k vyhlazování jak Židů, tak právě Romů, šlo o tak silné nedodržování lidských práv, že jsou jimi ovlivňovány generace dodnes. Po první světové válce a nástupu komunistického režimu ve střední Evropě došlo k definici tzv. dělnického státu. Obyvatelé a s nimi i menšiny žijící v dané zemi byli vystaveni silnému tlaku, aby se přizpůsobili převládající kultuře a požadavkům. Byli přesídleni a podruhé násilím donuceni k omezení své přirozenosti kočovat. Pracovní povinnost byla jen jedna z mnoha požadovaných standardů. Na všechny obyvatele byly kladeny stejné nároky bez ohledu na etnikum či kulturu. Neexistovaly rozdíly ani individuální přístupy.

Po roce 1989 a pádu železné opony začala národní a etnická identita hrát opět významnou roli. Dosavadní rozdělení Evropy přestalo platit, otázka dodržování lidských práv v postkomunistických zemích, mezi které patřila i tehdejší Československá republika, dostala úplně jiný rozměr. Začalo se mluvit o dodržování lidských práv a nároku na vyrovnávání příležitostí. V tomto období vyvstává na povrch problém rasismu a národnostní nesnášenlivosti, který byl doposud politickými režimy nepřipouštěn. (Navrátil, 2003, srov. Davidová, 2005) Některé stabilizované etnické menšiny se v této době

dostávají před osobní dilema, zda samy patří spíše k většinové společnosti či zda se mají připojit k nově příchozím imigrantům. Nově příchozí jsou menšinami často odmítáni či přijímáni s velkou neochotou. Dochází tak ke známému rozdělení etnických menšin na „starousedlíky“ a „nově příchozí“. (Navrátil, 2003)

Sociální systém dříve spočíval na třech rovnocenných pilířích. Na jedné straně se jednalo o stabilní trh práce. Další stabilní pilíř zajišťovala rodina. Muž byl tehdy brán jako hlavní živitel a žena jako pečovatelka o děti a chod domácnosti. Třetím pilířem pak zůstával sociální stát a jeho možnost redistribuovat potřebným sociální příjmy. Přibližně v sedmdesátých a osmdesátých letech je stabilita těchto pilířů narušována řadou rizik. Selhávání rodinného pilíře má za důsledek přetížení matek, tedy neudržitelné uspokojení zaměstnavatele i péče o dítě. To vše je prohloubeno stále rostoucím fenoménem neúplných rodin a žen samoživitelek. Selhání v pilíři trhu práce lze pozorovat hlavně na růstu nezaměstnanosti v celosvětovém měřítku. Pokud se však zaměříme na složení tzv. „čekařů na práci“, je zde jasně patrný fenomén znevýhodněných skupin. Mezi hlavní patří mladí lidé, lidé před důchodovým věkem, lidé jiného etnika atd. Třetím zvyšujícím rizikem je rostoucí počet „nepojistitelných jedinců“, tedy jedinců ekonomicky neaktivních a pro nový systém pojišťoven nežádoucích. (Davidová, 2005)

V současnosti se však objevují nová sociální rizika, např. skutečnosti, že i když jsou oba manželé zaměstnaní, mohou se ocitnout na hranici chudoby. Zvyšování kvalifikace nemusí znamenat zvyšování pravděpodobnosti vyššího platu ani získání stálého zaměstnání. (Keller, 2011) Počet těchto sociálních rizik stále roste, a to hlavně z důvodu celosvětově rostoucí nezaměstnanosti. Konkurence na trhu práce je natolik veliká, že zaměstnavatelé mohou získat kvalifikovaného pracovníka i za mnohem nižší náklady. Lidé obecně musí v období vysoké nezaměstnanosti uměle snižovat svoji hodnotu, aby byli pro trh práce zajímaví.

Ve všech evropských státech je v současné době společenské postavení Romů velmi podobné. Majoritní společností jsou vnímáni spíše negativně a převážná většina je postižena sociálními problémy. Zároveň nikde neexistuje přesný počet romského etnika. Po právní stránce je dokonce postavení Romů v nových členských státech o něco lepší než ve státech západní Evropy. V těchto zemích jsou Romové uznáni jako národnostní nebo etnická menšina a mají na úrovni vlád poradní orgány. Větší četnost romských komunit má však v těchto státech za důsledek hlubší společenské předsudky bránící rovnému vzájemnému soužití. (Davidová, 2005)

Sociálně vyloučení a hlavně pak Romové a jiné etnické menšiny byli v minulosti celosvětově ovlivňováni mnoha nepříznivými událostmi. Minulost nelze vzít zpět, lze se z ní pouze poučit. V současnosti se velmi často hovoří o dodržování lidských práv, rovnoprávnosti a nediskriminaci, jedná se tedy o velký pokrok oproti minulosti, kdy k těmto negativním jevům docházelo velmi často. V zájmu celé společnosti je, aby tento trend byl celosvětově stále vzrůstající a zamezilo se diskriminaci na základě příslušnosti nejen k etnické menšině.

2.3 Sociální témata v Evropě

Romové žijí v Evropě více než šest století, za etnickou menšinu však začali být považováni poměrně nedávno. O právech národnostních a etnických menšin můžeme hovořit až po druhé světové válce, kdy došlo k uvědomění si početných národních menšin v oblastech mnoha států. Romové však byli až do 80. let dvacátého století považováni za odlišnou skupinu obyvatel. Ani německý holocaust jim nezajistil menšinová práva ve Všeobecné deklaraci lidských práv (1948), ani Úmluva o ochraně lidských práv a základních svobod (1950). Jedinou ochranou je jim v tuto dobu ochrana jednotlivce před diskriminací. Pro romskou etnickou menšinu však toto právo nebylo nikterak uplatňováno. V roce 1966 Mezinárodním paktem o občanských a politických právech došlo k drobné změně. Státy musely začít s upravováním svých předpisů s ohledem na národnostní menšiny. (Davidová, 2005)

Mezi první státy, které přiznaly Romům právní postavení, patří Srbsko a Černá Hora. Tento stav bych čekala spíše od vyspělých států západní Evropy, nicméně prvenstvím se mohou pochlubit právně ony. Stalo se tak díky největší koncentraci Romů již roce 1974. Romové byli v tuto dobu v ústavě zmíněni jako etnická skupina. Ve státech jako např. tehdejší Československá republika a dalších tzv. komunistických režimů docházelo i násilné asimilaci Romů. Více se tomuto tématu věnuji v kapitole Situace v ČR. V západoevropských státech jsou Romové uznáni jako národnostní menšina v průběhu 90. let 20. století. (Davidová, 2005)

Příčinou zájmu evropských institucí o problematiku Romů se stává vysoká koncentrace Romů ve státech střední a jihovýchodní Evropy, hlavně pak zvýšené procento migrujících Romů, a s tím rostoucí rasistické reakce i ve státech Evropské unie. Další příčinou bylo vysoké procento Romů, kteří se nezvládli přizpůsobit evropským událostem ve dvacátém století a byli tak poznamenáni vysokým procentem nezaměstnanosti, špatná bytová a celkově sociální situace. Ve 20. století na menšiny nebyl brán téměř žádný zřetel, proto jejich sociální vyloučení je logický důsledek.

Evropská unie se v otázce sociálních věcí opírá primárně o důležitost **kohezivní, inkluzivní či plně integrované společnosti**. V programových dokumentech Evropské unie, které mají za úkol ovlivňovat sociální politiky jednotlivých států, se stále častěji hovoří o **konceptech sociální inkluze, sociální koheze**, ale i **sociální exkluze**. Tyto pojmy se staly standardními v oblasti sociálních témat a politik teprve nedávno, a proto čeká

evropskou společnost ještě velký kus cesty. Dalším pojmem hrajícím podstatnou roli v Evropské unii při zajišťování opatření proti nežádoucí sociální exkluzi je **agenda sociálního začleňování**. Cílem agendy sociálního začleňování je překonat exkluzi jako důsledek selhání některých z integrujících společenských systémů. Mezi tyto systémy můžeme zařadit legislativní systém, trh práce, systém sociálního státu atd. Evropské státy se tedy budou společnými silami podílet na zlepšení těchto systémů. (Mareš, Sirovátka 2008)

O tématu uznání menšinových práv v evropských dokumentech se uskutečnilo mnoho diskuzních shromáždění jak v OSN, EU, tak i v Radě Evropy. Tato problematika se v devadesátých letech zdála být velmi aktuální. Výsledkem a zároveň velkým pokrokem pro práva romské menšiny v evropském kontextu byl rok 1994. Tehdy přijala Rada Evropy **Rámcovou úmluvu o ochraně národnostních menšin**. Tato úmluva přinesla jasně definovanou ochranu před asimilací a diskriminací na základě menšinové příslušnosti. Dále se věnuje rovnosti ve vzdělání a užívání jazyka. Jedná se o rámcovou úmluvu, je tedy na každém ze států, který ji podepsal, aby přijal vlastní zákony na úpravu postavení menšin. Mimo jiné sjednocuje i pojem národnostní menšina, do této doby byla definice v každém státě jiná. Od roku 1994 je tedy pojem **národnostní menšina** zakotven v téměř všech evropských politikách. (Davidová 2005)

Dále sociální vyloučení vystihuje Navrátil (2003), když píše, že: „*V zásadě lze říci, že to, jak se v dané společnosti daří zvládat soužití mezi odlišnými skupinami, a tudíž i to, do jaké míry se daří minimalizovat sociální exkluzi, je důkazem míry demokracie, míry hospodářské svobody a míry dispozic k trvale udržitelnému rozvoji.*“ Z pohledu Evropské unie lze problematiku sociální exkluze hodnotit z roviny vyspělosti státu. Petr Příhoda napsal v roce 1996, že soužití s Romy představuje společensky hluboce podceňovaný problém číslo jedna této země. Dokud však zůstanou diskriminovanou a okrajovou skupinou, nemůžeme o České republice mluvit jako o demokratickém či právním státě. (Říčan, 1998)

Stejný názor zastává i Mareš (2006) : „*Společnost, která strpí sociální vylučování, není společností otevřenou ani kohezní.*“

Ústřední vlády předávají regionálním a místním úřadům více povinností, avšak ne vždy nezbytné prostředky k provádění účinné integrační politiky. Dokonce i když jsou mnohé záležitosti v působnosti místních a regionálních samospráv, jsou zásahy ústřední

vlády stále potřebné, aby bylo zajištěno, že mají imigranti a menšiny prospěch z nezřídka vzácně dostupných veřejných výtěžků, a to v případech, kdy si sociálněekonomicky znevýhodněné osoby při získávání těchto výtěžků vzájemně konkurují. (Niessen, 2000 Rada Evropy) Aktuálním trendem politiky státu je tzv. **princip subsidiarity**,² kde čím dál více přebírají povinnosti a odpovědnosti místní lokální úřady. Vzhledem k tomu, že neexistuje efektivní způsob kontroly, musí neustále ústřední vláda zasahovat i do oblastí a odpovědností místních samospráv.

Tomuto tématu se věnuje autorský kolektiv v knize **Obce, města, regiony a sociální služby** Říká, že čím je komunita menší, tím existuje větší sociální kontrola a vzájemná výpomoc, není třeba tolik některé sociální aktivity organizovat. Mohou se tak spíše soustředit na tzv. sousedskou výpomoc. (Baumruková, 1997) Tedy z pohledu státu na nejnižší stupeň subsidiarity, tedy pomoci občanům občany. Na druhou stranu je třeba podotknout, že s vývojem lidstva je tato výpomoc stále více upozadována. Nelze na ni tolik spoléhat jako dřív.

V současnosti, kdy existují práva a zákony na rovnoprávnost i nediskriminaci žádné etnické menšiny, už záleží jen na přístupu lidí. Boj proti sociálnímu vyloučení, podpora sociální spravedlnosti a základních práv patří mezi hlavní cíle Evropské unie už dlouho. Hlavy států se také dohodly na zásadním průlom, a to že v příštím desetiletí by se mělo 20 milionů lidí vymanit z chudoby asociálního vyloučení. (Sdělení komise evropského parlamentu, 2010). Tohoto cíle se pokusí společně dosáhnout všech 27 členských států. Stát je sice zodpovědný za dodržování těchto pravidel a zákonů, není však v jeho moci dohlédnout do všech koutů země. Princip subsidiarity nahrazuje tuto funkci velmi dobře, aktuálně záleží jen na lidech, jak obstojí ve svých funkcích a zda přispějí k sociální rovnosti.

---

² Princip subsidiarity je spíše politická zásada, podle ní je rozhodování a zodpovědnost ve veřejných záležitostech v rukou nejnižšího stupně veřejné správy, tak aby to bylo nejbližší občanům a lépe to reagovalo na jejich potřeby. Vyšší úrovně správy mají rozhodovat jen tam, kde si to povaha věci vyžaduje. (Ministerstvo vnitra, 2014)

2.4 Situace v ČR

Situace Romů a sociálně vyloučených je v ČR prakticky stejná jako jinde v Evropě. Slovenské poměry za války byly vůči Romům o něco příznivější než ty české, ale i tak se nedá mluvit o rovnosti a dodržování lidských práv a svobod. Romové do České republiky přicházeli postupně ze Slovenska, a to hned po skončení války od roku 1946 až do poloviny devadesátých let. Jednalo se hlavně o násilné přesídlování do městských průmyslových sídelních zón v dobách Československé socialistické republiky. Po válce a dobách komunismu byl život Romům znepríjemňován hlavně pomocí byrokracie. Nedostatečné vydávání potravinových lístků, znemožňování pracovního poměru atd. Koncepce řešení „cikánské otázky“ byla po celém východním bloku pouze otázkou sociální. Jednalo se tedy o násilné splynutí s českou a slovenskou většinou. Rok 1989 znamenal samozřejmě i pro Romy velkou úlevu, ale nikoli návrat do předválečných poměrů. Přesto jim však tento rok přinesl svobodu užívat svůj jazyk a rozvíjet vlastní národní kulturu. Do původních osad a vesnic se dalo vrátit jen velmi obtížně, a to hlavně z důvodů odporu úřadů a tamějších obyvatel. (Říčan, 1998)

Rozpoutala se svoboda, lépe řečeno absence jakéhokoliv řádu, se kterou se místy potýkáme až do současnosti. Dnešní svět je založen na lidských dovednostech, každý by se měl postarat sám o sebe a nespoléhat se na ostatní, natož na stát. Pro Romy, kteří nezvládli svět plný možností naplno využít, došlo v jejich životě ještě k rapidnímu zhoršení, pokud to porovnáme s poválečnou dobou. Pavel Říčan se domnívá, že Romové jako jedni z mála právem naříkají, když konstatují, že „za komunismu jim bylo lépe“. Měli totiž práci a byli v relativním bezpečí.

„ V současnosti žije ve vyloučených enklávách více než polovina všech českých občanů

*romského původu.“ (Gabal, 2010) Můžeme uvažovat o stálém zvětšování se tohoto počtu Romů, jelikož se zde nachází velké množství dětí a lidí v reprodukčním věku. I při snížení porodnosti bude mít tato menšina v nejbližších letech stále rostoucí tendenci. Oproti tomu však... „podstatná část Romů žije mimo sociální vyloučení, integrována v české společnosti.“ (Gabal, 2010) Není možné předpokládat, že být **Rom znamená nutnost žít v sociálním vyloučení**. Vždy záleží na více faktorech. Tyto informace vycházejí i z průzkumu Agentury pro sociální začleňování.*

„Podstatná část obyvatel Česka se nesprávně domnívá, že v případě sociálního vyloučení se jedná primárně o problém etnický, nikoliv sociální. Zjednodušeně řečeno, že důvodem chudoby a sociálního vyloučení části romské populace není její sociální situace, ale etnický původ. Přitom v současné době je již zřejmé, že ne všichni Romové v České republice žijí v prostředí sociálního vyloučení a ne každý, kdo se v podmínkách sociálního vyloučení nalézá, je Rom. Podle výzkumu MPSV z roku 2006 žije ve vyloučených lokalitách cca 80 tis. obyvatel, a z toho téměř ¼ nelze považovat za Romy. (Agentura, „nedatováno“) Zároveň je však nutné si uvědomit, že pohyb mezi sociálním vyloučením a plným včleněním do české společnosti je a bude procesem jednotlivců, maximálně rodin. Musí pro to mít předpoklady, zájem a hlavně vytrvalost takovouto změnu zvládnout i přes různá úskalí, které je na cestě potkají. Jen tak dojde k udržitelné a trvalé změně. Existují tedy i Romové plně včlenění do majoritní společnosti. Romové, kteří nevyužívají možností sociálního státu. Romové, kteří jsou dlouhodobě zaměstnáni na trhu práce a nedají se tak v žádném případě počítat za sociálně vyloučené. Samozřejmě je jich menšina, ale právě díky nim nemůžeme pojem sociálního vyloučení postavit do rovnosti s romskou etnickou menšinou.

V České republice je často etnický problém zamlčován a utlumován. Problémy Romů byly dlouho dobu vnímány jako důsledek vnějších nepříznivých vlivů, hlavně pak díky diskriminaci majoritní společnosti. Až v posledních letech dochází ke kritickému pohledu na vlastní vnitřní svět Romů. Stále však trvá, ... extrémní „politická korektnost“, takže se nemluví o mnohých skutečně závažných problémech, které fakticky narušují pozici vyloučených. Existuje určitý okruh kriminálních aktivit, které se signifikantně váží k části romské minority jako je lichva, obchod s lidmi, obchod s drogami, dětské gangy a černá práce. Ty zatěžují města a obce. To činí v očích veřejnosti a samospráv politiku státu nevěrohodnou, protože občané se s takovými jevy reálně setkávají... Zároveň však

„ V posledních letech lze sledovat, že skutečná politická snaha o poznání a zájem na řešení problémů je nahrazován politickým populismem, vesměs na komunální úrovni, který zcela svévolně manipuluje fakty a daty.“ (Gabal 2010)

Lokální politikové nemají v dnešním světě jednoduché postavení. Jsou prostředníky mezi politikou státu, která často jen populisticky a neodborně manipuluje s daty, hlavně proto, aby uklidnili širokou veřejnost a nevznikla tak panika a oni mohli pokračovat v kariéře ve státní sféře, a mezi místními obyvateli, kteří mají své potřeby a požadavky a zároveň vidí realitu kolem sebe. Komunální politikové musejí urovnávat a uklidňovat

občany, aby se nebouřili a neprotestovali, a zároveň musí vyvinout dostatečný tlak na státní politiky, aby s lokálními problémy něco udělali, nebo jim dali možnost vyřešit situaci v rámci své lokality vlastními silami.

První **Koncepce romské integrace** byla schválena v roce 2000. Od roku 2009 platí její upravené třetí vydání a je považována za oficiální vládní strategii. Oproti tomu novější **Strategie boje proti sociálnímu vyloučení České republiky 2011-2015** jako oficiální dokument brána doposud není, i přes to, že se jedná o etnicky neutrální dokument, tedy dokument se širší působností. (Hurrle, 2013)

V české společnosti nelze jednoznačně konstatovat, zda se měli Romové lépe dříve nebo v současnosti. Aktuálně se však jejich počet stále zvyšuje a většina z nich žije na okraji společnosti. Českou republiku tedy čeká ještě výrazná práce v procesu jejich začlenění jak pro veřejnost a pro politiku státu obecně, tak hlavně pro komunální politiky, kteří zastávají roli prostředníka mezi všemi. Zároveň však nesmíme zapomínat, že sociální vyloučení není to samé jako romská minorita.

2.5 Sociálně vyloučená lokalita

Jako sociálně vyloučenou lokalitu lze charakterizovat místo/část obce, kde se v malém prostoru nachází lidé ohrožení sociálním vyloučením. Lidé, kteří jsou závislí na sociálních dávkách, na sociálních službách a podpoře jsou většinou dlouhodobě nezaměstnaní. Bydlení je nedostatečné, často velmi spíše vybaveno, v dezolátním stavu a s velmi omezeným prostorem připadajícím na jednoho člena rodiny. Počet obyvatel se velmi často mění a je časově nestálý. V těchto lokalitách bývá standardem velká sociální soudržnost, proto zde nelze hovořit o jednotlivcích, ale spíše o rodinných klanech či komunitách.

„Silným nezáměrným mechanismem sociálního vyloučení, jemuž neexistuje protitlak, je politika lokálních autorit vůči „neplatičům“, a to jejich sestěhovávání do holobytů či substandardních ghett.“ (Mareš, 2006)

Sociálně vyloučené lokality mohou vznikat přirozeným sestěhováním chudých rodin do cenově dostupných bytů, nebo řízeným sestěhováním neplatičů nájmu do ubytoven a holobytů. (Ministerstvo, 2009)

Luděk Sýkora a Roman Matoušek se domnívají, že se jedná o spíše o nedobrovolnou segregaci sociálně slabých obyvatel do vyloučené lokality. Zároveň říkají že: *„Tyto lokality vznikají nejen na základě tržní alokace bydlení, ale za jejich vznikem často stojí praktiky obcí při přidělování sociálního bydlení.“ (Sýkora, 2010)*

V některých oblastech může mít sociálně vyloučená romská lokalita až podobu ghett³. Tyto oblasti se potýkají s posilující vlastní vnitřní strukturou, vlastními pravidly i „zákony“ a „ekonomikou“. Romská komunita a romská kultura obecně je velmi energická, přátelská a zároveň silně emocionálně podbarvená. Neexistují zde téměř žádné samoživitelky a rodiny s pouze jedním rodičem. (Gabal, 2010) Nelze říci, že by zde nedocházelo k hádkám a nedorozuměním, ale téměř vždy se situace samovolně uklidní a rodina v těžkých chvílích projevuje maximální soudržnost. Tento fenomén v dnešní majoritní společnosti čím dál tím více vyprchává.

---

³ Ghetto- je část města, kde žije více než 30 % obyvatel stejného náboženského, národnostního či rasového původu. Mohou zde žít jak dobrovolně, tak nedobrovolně na základě žádosti majority. Obývají je jednotlivci nebo rodiny s nižšími příjmy, závislí na sociálních dávkách, dlouhodobě nezaměstnaní. Je zde ztížený přístup k institucionálním službám a společenskému životu uvnitř společnosti. (Česká ghetta, 2004)

Může se zde objevovat i rostoucí podíl šedé, nelegální a případně kriminální aktivity, tzn. např. příjmy za podpory systému sociálních dávek a klesajícím podílem legální zaměstnanosti. „*Vznik sociálně vyloučených lokalit je důsledkem vytěsňování sociálně slabších z majoritní společnosti a probíhá s vědomím měst nebo často na základě jejich vlastních rozhodnutí.*“ (Gabal, 2010)

V kapitole o sociálním vyloučení byla zmíněna Gabalova zpráva, kde jsou mimo jiné popsány faktory ovlivňující vznik sociálního vyloučení. Vyloučené lokality jsou těmito čtyřmi faktory propleteny ve všech směrech. Velmi často zde není žádná občanská vybavenost, veřejná doprava jednou, maximálně dvakrát denně, školy s dojížděním až 20 km společně s obchody a lékaři. Majoritní společnost není ochotna přijmout členy vyloučené lokality jako své plnohodnotné občany. Ani samotná komunita v sociálně vyloučené lokalitě o to většinou nestojí.

Jelikož je struktura obyvatel vyloučené lokality většinou romského původu již po několik desítek let, najdeme zde i silně zakořeněné osobnostní charakteristiky, které obyvatele tzv. předurčují k životu ve vyloučené lokalitě. Není zde žádná motivace k získání vzdělání či odtržení se od rodiny. Všechny tyto faktory ovlivňují vznik sociálního vyloučení. Ve vyloučené lokalitě najdeme hned všechny čtyři faktory, proto je toto jeden z hlavních důvodů, proč není ani trochu výhodné koncentrovat sociálně znevýhodněné občany do podobných lokalit.

V roce 2011 schválila vláda České republiky **Strategii boje proti sociálnímu vyloučení**. Tento dokument vypracovala **Agentura pro sociální začleňování** a obsahuje víc než stovku opatření, kterými by se měla vláda i komunální politikové řídit až ro doku 2015. Navrhované kroky mají v první řadě bránit vzniku ghett a chudinských čtvrtí, což je z pohledu pana Šimáčka to nejdůležitější v boji proti sociálnímu vyloučení. Dále mají přispět ke zlepšení zaměstnávání, bydlení, vzdělávání či bezpečnosti. Celkově jde o celostní řešení problémů sociálně vyloučených, ne jen o problém etnické skupiny Romů. Je zde pojem **sociálního vyloučení brán** bez ohledu na etnickou příslušnost. (Šimáček, online)

Sestěhováním sociálně slabých a následný vznik sociálně vyloučené lokality se tedy může zdát jako vhodné řešení pro většinové obyvatelstvo. Dojde k tzv. „odstranění problému“ tam, kde na něj nevidíme. Samotné řešení sociálního vyloučení to zcela jistě

není, a proto je zcela logické, že i navrhované kroky Agentury pro sociální začleňování tomuto fenoménu zabraňují.

Hlavním rizikem sociálního vyloučení a vzniku sociálně vyloučených lokalit až ghett není jen vysoká kriminalita ze strany jejich obyvatel. Hlavním rizikem je stále se prohlubující odcizení hodnot majoritní společnosti a vysoká nezaměstnanost. Následkem může být i to, že se ze sociálně vyloučených žijících v těchto ghettech stanou „cizinci“. (Dahrendorf, 1995) Odhady odborníků říkají, že v České republice až 30 % ekonomicky aktivních Romů získává prostředky k obživě nelegálně pomocí prostituce, překupnictví a jinou trestnou činností. Zároveň tvoří Romové ve většině věznic nejsilnější skupinu odsouzených. (Juristic, 2001)

2.6 Komunitní práce

Jedním z přístupů k práci s lidmi žijícími v sociálně vyloučené lokalitě je komunitní práce. Ta se totiž nejvíce osvědčila právě v multikulturní problematice (Baumruková 1997). Komunitní práce se stará o multikulturní soužití na lokální úrovni. Úspěšně probíhá hlavně v západních zemích.

Komunita ohraničuje teritoriálně určitý prostor, pokud však mluvíme o komunitní sociální práci, jedná se spíše o vědomé sociální působení, které je zaměřeno na potřeby komunity, tedy určité oblasti zaměřené na všeobecnou spolupráci a podporu změn. Jde hlavně o formování vztahů mezi komunitou a širší veřejností tak, aby společným úsilím došly k realizaci změn potřebných pro začlenění všech. Je třeba navodit účinnou komunikaci mezi členy komunity, většinovým obyvatelstvem, obcí ale i komunitními pracovníky a jinými pomáhajícími pracovníky. (Navrátil, 2003 srov. Baumruková 1997)

Řešení problému pomocí komunitního plánování se řídí mnoha metodickými principy, které lze osvojit nácvikem či pomocí školení. Modely úspěšného řešení problémů jsou však vždy nepřenositelné z důvodu neopakovatelnosti a jedinečnosti situace. Získané zkušenosti mohou velmi kvalitně posloužit jako inspirace pro vlastní komunitní práci. *Tam, kde se komunitní práce daří, jde o oboustranný proces sblížení, odstraňování konfliktů a fatálních rozdílů v chápání společenských situací mezi členy majority a minority.* (Baumruková, 1997)

Komunitní přístup přináší velmi jednoduchou a srozumitelnou myšlenku. Plánujeme-li služby, opatření či realizaci změn, které by měly pomoci určité skupině lidí, je více než logické, že by se jich měl někdo zeptat na jejich potřeby a trápení. Teprve poté je vhodné začít s plánováním podpůrných aktivit. Přesto, že je tento přístup využíván a praxí osvědčen už více než sto let, i dnes často dochází k plánování aktivit tzv. „od stolu“ bez ohledu na potřeby dané oblasti.

Jakkoli můžeme být přesvědčeni, že Romové mají v těchto oblastech potíže (jsou sociálně vyloučeni) na celém území našeho státu, je třeba zabývat se jejich situací i v kontextu komunity. Dobrá znalost poměrů v komunitě (komunitní studie) může být vhodným prostředkem pro volbu adekvátní sociální strategie či metody sociální práce. (Navrátil 2003)

Komunitní práce může v těchto lokalitách působit jen tehdy, když komunitní pracovník respektuje místní situaci a potřeby lidí. (Baumruková, 1997) Dalo by se jinak říci, že je účelné s komunitní prací začít tam, kde je tomu většinové obyvatelstvo nakloněno, vnímá situaci jako obtížnou a chce ji řešit.

2.7 Sociální začleňování

Podle zákona (108/2006, § 3) je sociální začleňování definováno jako: „*proces, který zajišťuje, že osoby sociálně vyloučené nebo sociálním vyloučením ohrožené dosáhnou příležitostí a možností, které jim napomáhají plně se zapojit do ekonomického, sociálního i kulturního života společnosti a žít způsobem, který je ve společnosti považován za běžný.*“

Podle Levita (2000) existují tři rozdílné přístupy sociální politiky k sociálnímu vyloučení. Jako první je uveden **přístup redistributivní**, který se snaží o odstranění chudoby pomocí nastavení a využívání dávek sociálního zabezpečení. Jedná se tedy o systém, který spíše reaguje na již vzniklé potřeby sociálně vyloučených a nevěnuje se příliš prevenci. V případě, že se člověk dostane do potíží, stát mu pomůže. Není zde však prostor pro eliminaci obtíží, které lidem hrozí. Jako druhý přístup je uveden tzv. **integrativní**. Jako základní mechanismus sociální inkluze je považováno placené zaměstnání. Hlavní je však narušení sociální izolace. Můžeme to chápat trochu jako ideu „komunistické strany“. Všichni mají k dispozici placená zaměstnání, tedy vytvářejí hodnoty a není třeba sociálních dávek. Jako poslední uvádí Levitas **moralizující přístup**. Zde se předpokládá, že příčinou sociálního vyloučení je morální a kulturní charakter jedince. Prevencí i pomocí je tedy naučení lidí společensky přijatelných návyků. Jako pomoc při sociálnímu vyloučení by měla fungovat sociální práce, krizová intervence či represivní veřejná politika.

V dnešní politice sociálního začleňování můžeme mluvit o zapojení všech těchto přístupů, nebo alespoň o snaze všechny tyto pohledy zohlednit a nastavit jako podpůrné systémy. Sociální dávky jsou zajištěny v případě ztráty zaměstnání a při mimořádně těžké situaci. Úřady práce a jiné úřady poskytují podporu v nezaměstnanosti, poradenství, rekvalifikační kurzy, které mohou žadateli o práci pomoci nevypadnout z pracovního režimu a předejít tak i sociálnímu vyloučení a zároveň si rozšířit kvalifikaci a získat větší spektrum pracovních příležitostí. Tato péče již postupně navazuje na třetí systém, který v neposlední řadě zajišťuje rozsáhlou nabídku sociálních služeb, poskytuje podporu i pomoc jak v komunitách, tak i na individuální bázi.

Strategii sociálního začleňování popisuje právě Agenda sociálního začleňování Evropské unie přijatá v Nice v roce 2000 a z ní vycházející **Národní akční plány sociálního začleňování**. Od roku 2006 pak Národní zprávy o strategii sociální ochrany a sociálního začleňování (Mareš, Sirovátka, 2008)

Sociální a veřejná politika řeší problémy sociálního vyloučení pouze okrajově. Pokud by se však mělo jednat o účelné, komplexní řešení, muselo by se jednat o individualizovaný a lokální přístup s ohledem na vícestupňovou koordinaci ve všech úrovních této agendy. Nelze se tedy soustředit jen na potřebu bydlení či naplnění základních potřeb. Je nutné se na každého jedince dívat celistvě a zároveň s ohledem na jeho individuální potřeby.

Z příručky poskytující návrhy a doporučení pro integrační politiku Rady Evropy od Mary Cousseyové vyplývá, že existuje několik hlavních doporučení jak zabránit diskriminaci a jak eliminovat předsudky, které mohou být dlouhodobě zakořeněny. Tato doporučení lze definovat jako poskytování rovných příležitostí pomocí smluvních podmínek při zajišťování veřejných zakázek. Je žádoucí zajistit splnění potřeb etnických menšin, popřípadě zajistit jejich účast na plánování, nejlépe však zaměstnávat určitý podíl příslušníků etnických menšin na veřejných zakázkách či veřejných službách. Pokud by však byla procenty nastavena povinnost zaměstnávat určitou skupinu lidí, mohlo by dojít i k tzv. **pozitivní diskriminaci**, tedy upřednostňování určité skupiny na úkor většiny. V tomto případě by se již nejednalo o poskytování rovných příležitostí. Otázkou však zůstává, na kolik je Česká republika schopna tato doporučení zajistit. (Cousseyová, 2000)

Sociální začleňování je tedy účelné a plnohodnotné pouze při zapojení všech složek za pomoci vícestupňové koordinace a zároveň při fungování sociální politiky pomocí více propojených přístupů. Bez primární prevence, podpory zaměstnanosti a pomoci v těžké situaci by k procesu sociálního začleňování ani nemohlo docházet. Spolupráce všech zúčastněných složek by tak nebyla možná. Jedná se tedy o propojení všech podpůrných mechanismů se všemi účastníky procesu.

2.8 Obec a její působnost

Obec je základní jednotkou veřejné správy. Orgánem obce je zastupitelstvo a rada obce. V čele obecního úřadu stojí starosta, který obec reprezentuje. Zastupitelstvo obce je hlavním samosprávným orgánem. Schvaluje např. územní plán obce a její rozpočet, zřizuje a ruší obecní policii, rozhoduje o vyhlášení místního referenda či volí nebo odvolává starostu. Obecní samospráva má mj. možnost poskytnout nízký pronájem obecních prostor a tím podpořit sociálně vyloučené v řešení jejich bytové situací. Na obec s rozšířenou působností se také mohou obracet lidé v sociální tísní, obec jim musí poskytnout poradenství o možnostech řešení, ne však poskytnout pronájem obecního bytu. Tato služba je nepovinná, obec musí žádost jen na základě nediskriminačních kritérií projednat a posoudit. (Ministerstvo, 2009)

Obec představuje nejen politický, správní, organizační, ale také sociální systém. Ten bez ohledu na velikost obce musí vždy obsahovat sociální aktivity. Zabezpečování těchto aktivit za hranicemi obce je nepřijatelné. Nedocházelo by k individuální péči ani k dostatečnému zacílení na potřeby dané oblasti. Pro vhodné zacílení jsou potřeba nejen statistické údaje o nezaměstnanosti, ale i údaje geografické, demografické, ekonomické. Jen tak může obec žádat o poskytnutí dotací státu na krytí nákladů sociálních aktivit.

Představitel či pracovník státní správy či samosprávy je na místní úrovni často postaven před rozhodnutí, zde se v obci zabývat sociální prevencí patologických jevů. Toto rozhodnutí i následné optimální zadání musí uskutečnit i přes to, že není odborníkem v dané oblasti. Pokud toto rozhodnutí učiní bez podrobné analýzy prostředí, jedná se o velmi neuvážené rozhodnutí, které může přinést mnoho komplikací. (Baumruková. 1997)

Klíčovým aktérem v procesech začleňování a vylučování Romů jsou obce. Koncepce romské integrace navržená Úřadem vlády stanovuje obcím úkoly, avšak zároveň upozorňuje, že se jedná pouze o doporučení, jelikož musí být respektován princip místní samosprávy. Ve fungování a podpoře sociálně vyloučených je mezi obcemi velký rozdíl. Sociální odbory některých obcí jednájí proaktivně, jiné nikoliv. Hlavním rozdílem je přístup vedení samosprávy. Někteří se snaží v naléhavých situacích pomáhat při hledání nového bydlení či pomoci v krizových situacích, jiní se otevřeně hlásí k tomu, že své místní problémy s integrací předávají do jiných obcí a u sebe hledání řešení sociálního vyloučení cíleně blokují. Je tedy třeba si položit otázku, zda není současný přístup až příliš založen na dobrovolnické účasti obcí. Z výzkumů vychází doporučení, aby „*Vláda ČR*,

kteřá má pravomoc uzákonit pro obce závaznou legislativu, jasněji definovala povinnosti obcí souvisejících s řešením problému sociálně vyloučených“. (Hurrle, 2013)

Státní dokumenty však bývají většinou zdlouhavé, frázovité a zcela nekonkrétní – měly by vymezovat komplexní řešení sociálního začleňování, když však obec chce navrhovaná opatření realizovat, narazí na finanční a kompetenční mantinely, nemůže tak problém dál efektivně řešit. Obce proto realizují v oblasti sociálního začleňování jen to, co je doporučeno státní politikou a zároveň na co mají dostatek finančních prostředků. Toto tvrzení doplňuje ve své výzkumné zprávě (Gabal 2010), který píše, že: *„Aktivní opatření charakteru prevence jsou zpravidla v rukách samosprávných obcí a měst, i pokud se jedná o přenesenou působnost.“*

Dále bylo ve studii o Sociálním začleňování z pohledu územní samosprávy konstatováno, že dokud stát nebude financovat sociální začleňování převážně z národních zdrojů a nezabezpečí obcím takové finanční podmínky, aby sociální začleňování mohly realizovat, bude státní politika v tomto ohledu velmi omezená. K inkluzi sociálně vyloučených pomáhají nejvíce místní neziskové organizace či projekty Evropské unie, které jsou pravděpodobně realizovány opět místní neziskovou organizací. (Sobková, Schlesinger. 2012) K tomuto názoru se přidává i (Gabal, 2010) ve své výzkumné zprávě *„Integrační politiku vykonávají v řadě směrů nestátní subjekty a nahrazují tak absentující roli samospráv“*

V této literatuře také najdeme, že v rámci současného modelu veřejné správy nemá stát (vláda) žádné nástroje, pomocí nichž by mohl na komunální úrovni centrální koncepce účinně prosazovat a její realizaci zajistit. Reforma veřejné správy nedocenila, že mezi zájmy státu a zájmy obcí může být významná disparita. Taková činnost může být pro samosprávu – resp. pro její politické zájmy – „nebezpečná“.

2.9 Sociální systém a podpora v nezaměstnanosti

Od ledna 2012 došlo k velkým změnám v systému posuzování a vyplácení nepojistných sociálních dávek, včetně podpory v nezaměstnanosti. Vše zajišťuje úřad práce. Ten však není situován ve všech obcích, tedy může se stát, že žadatelé musejí dojíždět do nejbližšího krajského města, což výdej sociálních dávek i zprostředkovávání zaměstnání značně omezuje. Téma sociálních dávek je velmi náročné a často zmiňované jako prapůvod problému. Tento fenomén se objevil i v průběhu vlastního výzkumu. Dávky státní sociální podpory, které jsou často kritizovány, jsou příspěvek na bydlení, příspěvek na dítě a živobytí a mimořádná pomoc.

Příspěvkem na bydlení stát přispívá rodinám a jednotlivcům s nízkými příjmy. Nárok na příspěvek na bydlení má vlastník nebo nájemce bytu přihlášený v bytě k trvalému pobytu, jestliže 30 % (v Praze 35 %) příjmů rodiny nestačí k pokrytí nákladů na bydlení a zároveň těchto 30 % (v Praze 35 %) příjmů rodiny je nižší než příslušné normativní náklady stanovené zákonem. **Přídavek na dítě** je základní dlouhodobou dávkou poskytovanou rodinám s dětmi. Nárok mají rodiny s příjmem do 2,4násobku životního minima, který musí prokázat. Přídavek na dítě je poskytován ve třech výších podle věku dítěte. **Mimořádná okamžitá pomoc i příspěvek na živobytí** jsou odvíjeny od výše životního minima. Aby je žadatel dostal, musí předložit pádné důvody, proč o příspěvek žádá. O tom, na co žadatel peníze použil, se vedou záznamy a od klientů požadují patřičné doklady. Při žádosti o jakoukoli dávku, ať už ze systému státní sociální podpory nebo hmotné nouze, musí žadatel a následně i příjemce dávek prokazovat všechny příjmy. (Ministerstvo práce, 2014)

Nárok na **podporu v nezaměstnanosti** nevzniká automaticky, uchazeč na ni má nárok pouze v případě, že pracoval v posledních dvou letech alespoň 12 měsíců v zaměstnání nebo měl jinou výdělečnou činnost, kde vznikla povinnost odvádět pojistné na důchodové pojištění a příspěvek na státní politiku zaměstnanosti. V prvních dvou měsících podpůrčí doby dostanete 65 %, další dva měsíce podpůrčí doby 50 % a po zbývajících podpůrčí dobu 45 % průměrného měsíčního čistého výdělku, který byl zjištěn v posledním ukončeném zaměstnání v minulých dvou letech. 45% dostane žadatel po celou podpůrčí dobu, pokud před zařazením do evidence bez vážného důvodu ukončil poslední zaměstnání sám nebo dohodou se zaměstnavatelem. Maximální výše podpory činí 0,58násobek průměrné mzdy v národním hospodářství. (Měšec, 2014)

Na základě těchto informací je více než jasné, že sociální dávky i podpora v nezaměstnanosti mají svá jasně daná pravidla, která jsou stanovena pro všechny obyvatele stejně. Není zde žádné etnické či jinak diskriminační kritérium vyplácení. I tak se ve společnosti najdou lidé, kteří tvrdí, že Romové sociální dávky zneužívají. Buď se tedy jedná o stereotyp, který je zakořeněn v majoritní společnosti, nebo je na vině selhání lidí zodpovědných za jejich výdej. Není možné však konstatovat, že za stávajícího sociálního systému je pro sociálně vyloučené výhodnější žít pouze z těchto dávek než si najít zaměstnání.

Pro zvýšení motivace legálně pracovat, byť za minimální mzdu, než pobírat sociální podporu bych vnímala jako funkční tzv. **podporu v zaměstnanosti**. Tedy sociální dávku, která by v případě nízkého platu vyrovnávala, spíše však převyšovala, pracujícímu a jeho rodině rozdíl mezi aktuálním platem a částkou, kterou získávala rodina pomocí sociálních dávek při nezaměstnanosti živitele. Stát by tak snížil finanční náklady a nezaměstnaní by měli větší motivaci k práci a zabránili tak sociálnímu vyloučení. Dalším krokem by následovala podpora lidí se stabilním zaměstnáním k začlenění se do většinové společnosti a opuštění tak vyloučené lokality.

2.10 Práce Agentury pro sociální začleňování

Odpovědnost za romskou menšinu je v České republice rozdělena mezi několik orgánů spadajících pod Sekci pro lidská práva při Úřadu vlády České republiky. Hlavní rozdělení je na dva odbory. První je odbor Lidských práv a ochrany menšin, ke kterému náleží více poradních orgánů, a druhý odbor Pro sociální začleňování, který z pověření vykonává Agentura pro sociální začleňování. (Hurrle, 2013)

Jedná se o nástroj Vlády ČR k zajištění podpory obcím v procesu sociální integrace obyvatel sociálně vyloučených. Jejím posláním je propojovat subjekty na místní úrovni tak, aby spolupracovaly při sociálním začleňování. K propojování podporuje i veřejnou správu a neziskový sektor. **Agentura pro sociální začleňování dále pomáhá obcím při mapování problémů sociálně vyloučených lokalit a nastavuje dlouhodobé procesy pro jejich řešení. V neposlední řadě spolupracuje s ministerstvy a přináší informace z komunální úrovně směrem ke státní správě, podílí se na formování státní politiky sociálního začleňování a její koordinaci.**

Podpora Agentury probíhá především v následujících oblastech:

- v zajištění služeb na podporu vzdělání, zaměstnanosti, sociálních služeb a sociálního bydlení a zajištění infrastruktury pro tyto služby,
- v čerpání prostředků z evropských strukturálních fondů, státního rozpočtu, krajských dotačních programů a dalších zdrojů; podpora při zpracovávání projektů.
- v komunikaci s ústředními orgány státní správy

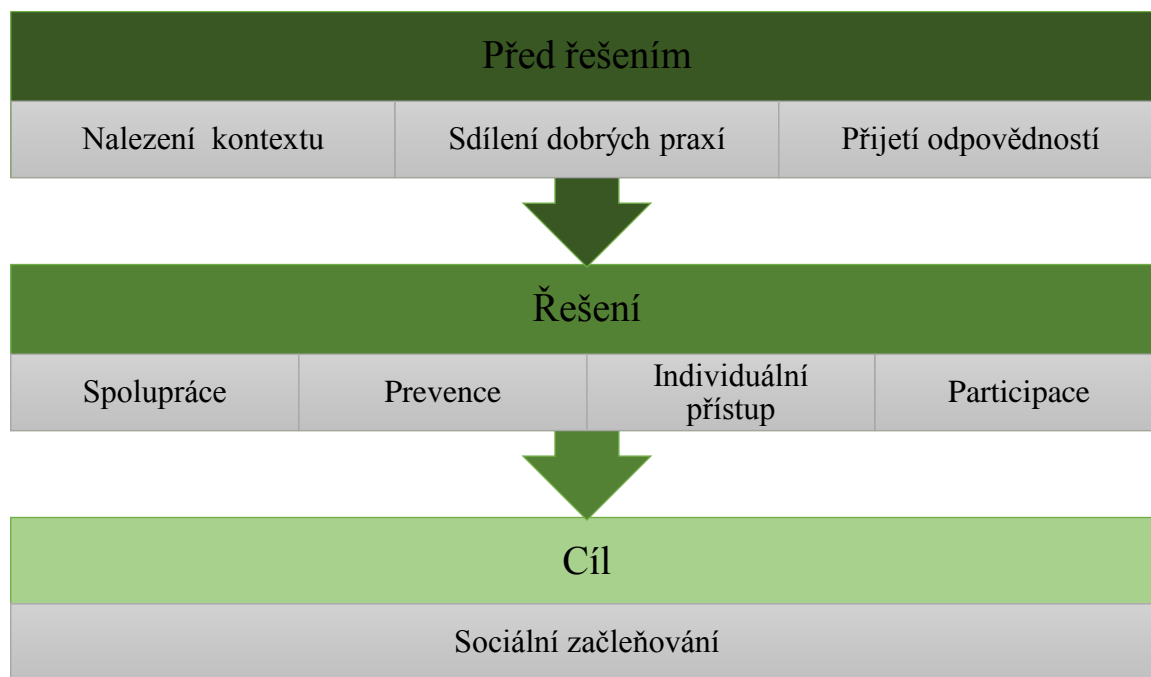
Proces sociálního začleňování

Na začátku celého procesu sociálního začleňování by mělo v ideálním procesu stát rozhodnutí, že je třeba situaci v sociálně vyloučených lokalitách řešit a že je k tomu obec plně odhodlaná. Jedná se o jeden z nejkomplicovanějších procesů zatížený špatnou praxí, nedostatečným uplatňováním státních a evropských integračních politik, malou popularitou mezi voliči, negativním či přezíravým až nenávislným postojem části české veřejnosti k Romům, a také – bohužel velmi masivně – zneužíváním tématu k lacinému populismu. Na úrovni České republiky i v zemích Evropské unie není přitom pochyb o jediném přijatelném přístupu, a to podpoře sociálního začleňování sociálně znevýhodněných či marginalizovaných lidí. Přitom způsobů řešení je přesně tolik, kolik je sociálně vyloučených lokalit. Žádné z řešení není zcela univerzální. Kromě jasného a pevného

rozhodnutí a odhodlání k sociálnímu začleňování je pro úspěšnost jednotlivých opatření i jejich celku důležité naplňovat také následující principy, které by měly být společné. (Agentura, „nedatováno“)

Tyto principy práce jsou znázorněny v následujícím schématu:

Schéma 1 – Přístup k sociálnímu začleňování,(Agentura, „nedatováno“)

Problém vyloučených lokalit nevznikl izolovaně, ale jako reakce na okolí, není jeho řešení možné bez vazby na okolí. V praxi se nesmí zapomenout na individuální přístup, který je pro tuto práci tolik důležitý. Přijetí odpovědnosti je myšleno hlavně na straně samospráv, které by měly být nejbližší sociálnímu začleňování a přizpůsobení svých aktivit. Spolupráce ve všech složkách, které se na sociální začleňování podílí, je tím nejdůležitějším principem. Bez propojení a porozumění práce ostatních složek nemůže dojít k potřebné ucelené práci. Jelikož je proces sociálního začleňování velmi zdlouhavý, je vhodné vynaložit veškeré úsilí, abychom sociálnímu vyloučení spíše předcházeli, a soustředit se tak hlavně na jeho prevenci. (Agentura, „nedatováno“)

Dalším důležitým principem spolupráce není pouze **provedení jednorázové akce** (např. projektu), ale **celková a trvale udržitelná změna v přístupu obce k situaci v sociálně vyloučené lokalitě**. To má za následek postupné zmenšování počtu lidí žijících

ve vyloučených lokalitách, jejich začleňování do společnosti a ke zlepšování vztahů většinové populace a obyvatel minorit v obci/měště.

Agentura z pravidla nabízí tříletou spolupráci, na jejím konci by obec měla situaci zvládat samostatně, bez potřeby další podpory od Agentury pro sociální začleňování. Agentura poté zůstává pouze vzdáleným partnerem – pomocníkem a poradcem pro případ krizových situací.

Součástí spolupráce je závazek obce spolupracovat při řešení situace iniciativně, tedy prokázat motivaci ke spolupráci na principech rozvoje pro-integračních sociálních politik ve městě při využití osvědčených postupů, které doposud Agentura pomáhala zavádět v obcích, ve kterých působí od roku 2008. Tento závazek je nejen že motivující, ale i stimuluje vlastní spolupráci a zrychluje tak cestu ke společnému cíli.

Za dosavadního působení Agentury se osvědčila řada vhodných kroků. Agentura je nabízí obcím k využití jako **předem definované aktivity**. Ty mohou být při shodě vedení obce zaváděny hned od začátku spolupráce tak, aby reagovala na potřeby v obci okamžitě a bez prodlevy.

Mezi předem definované aktivity patří hlavně práce s rodinami ve vyloučených lokalitách. Jejím cílem je maximální eliminace rozpadu rodiny způsobená finanční nouzí, jako významná pomoc je zdůrazňována spolupráce mezi orgány sociálně právní ochrany dětí, neziskovými organizacemi, školami, ale také policií na straně jedné a klienty na straně druhé. Druhou oblastí předem definované aktivity je podpora vzdělanosti dětí ze sociálně vyloučených lokalit a zavedení kvalitní předškolní přípravy a také podpora inkluzivního základního a středoškolského vzdělávání. Jako důležitý krok změny se ukazuje motivovaný souhlas zřizovatele škol k sestavení **místní strategie rozvoje** v inkluzivním smyslu.

Další podpůrnou aktivitou ze strany obce může být podpora bydlení, tzn. přizpůsobení pravidel bytů na pronájem či vytvoření systému postupného bydlení, který pomocí několika stupňů bydlení napomáhá k větší soběstačnosti lidí. Mezi hlavní příčiny sociálního vyloučení patří ztráta zaměstnání, není tedy divu, že mezi další předem definované projekty náleží podpora zaměstnanosti. Ostatní projekty mohou sloužit aktivitě na podporu sociálních služeb prevence, rozšiřování sítě proti dluhovým poradenstvím a bezpečnosti ve městě. (Agentura, 2014)

2.11 Vztah majority a Romů

„Etnická příslušnost (většinou romská) je totiž obvyklou příčinou negativního postoje většinové společnosti a částečné diskriminace, nejčastěji na trhu práce, ve vzdělávání a často i v bydlení. Romové jsou často stigmatizováni, tedy onálepkováni jako osoby nebo skupina osob tzv. „problémových“ nebo „nepřizpůsobivých“. Etnická, náboženská, národnostní kulturní či jiná odlišnost by proto měla být při řešení zohledněna tehdy, je-li zdrojem diskriminace či stigmatizace.“ (Agentura, „nedatováno“)

Důležité je si uvědomit, že inspektorát práce, ani úřady práce neshromažďují žádná statistická data o diskriminaci na základě etnického původu. O rozsahu diskriminace v oblasti bydlení a práce neexistují žádná relevantní data. (Hurrle, 2012) Pokud mluvíme o nejčastější diskriminaci na trhu práce, jedná se pouze o každodenní zkušenost, kvalifikované odhady nebo data získaná na základě externích výzkumů provedených mezi Romy pomocí jiných organizací. Nejde o konkrétní statistická čísla, se kterými by se dalo v dnešní době pracovat. Jedná se spíše o pocity a vnímání Romů samotných, ne o relevantní výstupy.

Kdo ale patří mezi Romy? Pokud bychom mezi Romy počítali jen ty, kdo se k etniku hlásí, vyšlo by nám číslo velmi podhodnocené. Na druhou stranu nemůžeme do této slupiny počítat občany, kteří si to nepřejí. Nezbyvá tedy než se spokojit s kvalifikovanými odhady, které se pohybují okolo 3% obyvatelstva tedy v rozmezí mezi 150 000 - 300 000 osob. (Vláda, 2006)

Velmi významný poznatek, který vychází z komunitních rozdílů v životě a postavení Romů, spočívá v tom, že k romské problematice a hlavně k problematice soužití majority a romské minority, je nutné přistupovat diferencovaně. Dá se říci, že je nepřijatelné přistupovat k Romům jen etnicky, či dokonce jen jako rasově určené skupině. Ani majoritní společnost se neskládá ze stejných jedinců, tedy ani etnické menšiny nelze zobecňovat nad individuální rovinu. Etnické menšiny jsou také tvořeny individualitami. Z výzkumu Libora Prudkého, který vychází z přesvědčení, že pro pochopení sociálního vyloučení Romů v České republice je nepostradatelná komunitní dimenze, vyplývá jedna hlavní hypotéza. (Navrátil, 2003) Ta nám říká, že jestliže se při pohledu na obec setkáme s více následujícími charakteristikami, lze předpokládat větší koncentraci konfliktů v soužití majority a romské minority. Tedy čím více těchto charakteristik bude v obci

zastoupeno, tím více musejí komunální politikové pracovat na urovnávání vztahů majority a menšiny.

Mezi tyto charakteristiky patří těchto 5 bodů:

- 1) V posledních desetiletích se velmi změnilo složení obyvatelstva (přistěhovalci, odsun Němců).
- 2) Prudká industrializace (těžký průmysl, nekvalifikovaná práce, fyzická námaha obyvatel).
- 3) Jsou zde patrné významné sociální problémy (největší riziko konfliktů díky sociálnímu a kulturnímu úpadku).
- 4) Romská minorita přesahuje 7 % obyvatel.
- 5) Jedná se o obec s ne zcela koncentrovanou a dobrou vůlí k zajištění spolupráce samosprávy, státní správy, občanských iniciativ a dalších institucí. U lidí převládá konzervativní myšlení.

Mezi další zajímavý výzkum na téma vztah majority a romské menšiny patří **Kvalita multietnického soužití**. (Navrátil, 2003) Tento výzkum přináší mnoho zajímavých pohledů na konkrétní vnímání a působení Romů ve společnosti jak veřejností, tak i Romy samotnými. Ve výzkumu se nemluví jen o Romech, ale i s Romy. Na závěr výzkumu jsou uvedeny návrhy principů na posílení postavení romského etnika. Většina z návrhů jsou spíše obecnými doporučeními bez konkrétních řešení, např. garantovat práva menšiny Romů, podpora aktivit rozvíjejících romskou kulturu, opatření v rámci vyrovnávání příležitostí a zlepšení podmínek bydlení. Tato opatření jsou jistě funkční a dočteme se o nich ve více zprávách, ale nenarazila jsem na jejich rozpracování s konkrétními návrhy řešení. Vše je pojednáno na obecné úrovni, jak těchto cílů docílit se však ve výzkumech nepíše.

Mezi tyto návrhy však odborní pracovníci přidali i podporu zastoupení Romů ve státní správě a samosprávě, včetně strážníků městské policie, terénních pracovníků, asistentů pedagoga a pedagogických asistentů apod.

Tento podnět mě s ohledem na vlastní výzkum zaujal. Domnívám se, že podpora státu zajistit vhodné místo pro člena lokální menšiny v samosprávě obce, kde se nachází výrazné procento této menšiny, by mohla výrazně pomoci při řešení sociálních otázek této minority. Mohl by to být pracovník, který by fungoval jako prostředník mezi samosprávou

obce a lokální menšinou. Docházelo by pravděpodobně k více cílené a individualizované pomoci a zároveň by bylo snazší navázat důvěru ze strany minority.

Pro budoucí spolupráci vnímám jako důležité, aby tuto práci vykonával člen vyloučené lokality, ne však jen na základě tohoto kritéria. V první řadě je třeba vhodně stanovit požadavky na pracovníka. Určitě by měl velmi dobře znát vyloučenou lokalitu, její obyvatele a jejich potřeby a nedostatky. Tímto kritériem se na základě objektivních požadavků pro danou pozici omezuje výběr na člena vyloučené lokality, protože by to měl být člověk s dokončeným základním vzděláním, lépe pak středoškolským, aby byla zajištěna co největší odbornost pracovníka. Měl by být komunikačně zdatný člověk, přijímaný členy komunity. Tyto dovednosti by byly formou testů/zkoušky ověřeny právě v průběhu výběrového řízení. Nemělo by se jednat o výběr kandidáta na základě sympatií, ale objektivně podle výsledků ve výběrovém řízení.

2.12 Předsudky o Romech

Negativní postoj většinového obyvatelstva vůči Romům je jedním ze zásadních faktorů, které stojí v cestě veškerým krokům směrem k inkluzi Romů. (Hurrele, 2013)

Ne každý předsudek musí být zdrojem diskriminace a naopak ne každá diskriminace je způsobena předsudkem. I přesto se v naší i celosvětové společnosti s těmito jevy setkáváme poměrně často. Každý z nás pravděpodobně někdy slyšel: „ **Oni nechtějí pracovat**“ „**Chtějí jen sociální dávky, jsou líní.**“, „**Kradou.**“. Podíváme-li se na situaci podrobněji, uvědomíme si, že „když kradou“, asi bychom je také sami nezaměstnali. Ale je tomu opravdu tak? Pravděpodobně se jedná spíše o začarovaný kruh předsudků, stereotypů a obav z neznáma. Tyto obavy většinové společnosti však možná nedávají těmto lidem na výběr. Být členem etnické menšiny sebou nese mnoho úskalí a znevýhodnění. Diskriminace a exkluze je velmi často způsobena neznalostí či právě ustálenými negativními představami o určité skupině lidí. Při zakotvení předsudku ve společnosti je velmi obtížné společnost vyvést z omylu.

Z nedávné studie vyplývá, že 40 % dotazovaných Romů žijících ve vyloučených lokalitách je nezaměstnaných. Ačkoliv toto procento neodpovídá celorepublikové nezaměstnanosti, která se pohybuje kolem 8 %, nepodporuje to oblíbenou myšlenku, že „žádný Rom nechce pracovat“. Je jasné, že právě nezaměstnanost je jednou z klíčových příčin života v sociálním vyloučení. Proto se domnívám, že 40 % nezaměstnaných Romů žijících ve vyloučených lokalitách není tak velké číslo, jak by mohlo být pouhým odhadem předpokládáno. (Hurrele, 2013)

Je ale opravdu tak nemorální rozhodnutí čerpat od státu sociální dávky a zajistit tak svým nejbližším základní potřeby, relativně spokojený život, nebo je snad správné získat nekvalifikovanou práci a získat tak pro rodinu méně financí než z příspěvků státu? Jsme si jisti, že bychom se v podobné situaci nezachovali podobně? Zamyslíme-li se nad situací některých z nich, musíme dojít k závěru, že jejich rozhodnutí je čistě racionální a pochopitelné.

Samozřejmě lze proti tomu argumentovat tím, že větším problémem může být samo nečerpání sociálních dávek těch nejchudších. Může to vést až k hluboké deprivaci i sociální exkluzi.

Barva pleti

Majoritní společnost často obyvatele romských osad staví jako nositele odlišného antropologického typu, jehož nejvýznamnějším znakem je odlišná barva pleti. Můžeme se setkat s mnoha označeními romské populace. Pojítkem v těchto výrazech je představa, že obyvatelé romských osad jsou „barevní“, lépe řečeno ve smyslu „černí“. Majoritní společnost je pak brána jako „bílá“. V tomto pojmovém odlišení je patrné hodnotící hledisko. **Bílá jako ta čistá, správná, černá jako zlo, špinavost a zkaženost.** Na tomto konceptu je založen princip diskriminace podle barvy pleti, který „bílý“ upřednostňuje oproti těm „černým“. Tato skutečnost a způsob oslovování a diskriminace je velmi známý a v lidských komunikacích předmětem kritiky.

Téměř neznámý však bývá fakt, že podobný koncept je obsažen i v tradiční romské kultuře. I mezi romskými občany dochází k rozdělování na černé a bílé. Největší poklonou pro ženu je ji přirovnat k bílé huse, neboli přirovnat ji ke kráse neromských dívek. Černá barva i zde znamená zlost, ošklivost, zoufalost, prokletí a nadávku. Barva pleti je i v romských osadách velmi důležitá a často komentovaná. *Elena Lacková o tom vypráví: „ Nejhorší bylo, že my sami mezi sebou se kastrovali na černé a bílé, jak byl někdo trochu světlejší, už se nám černým posmíval.“ (Jakoubek, 2004)*

3. Praktická část

Výzkum byl proveden na základě předpokladu, že úředníci místních samospráv nedokáží vždy včas a adekvátně reagovat na specifické potřeby lidí ohrožených sociálním vyloučením nebo lidí sociálně vyloučených.

Pro kvalitativní výzkum jsem si vybrala tři obce z jednoho regionu, které mají vlastní zkušenost s lidmi žijícími ve vyloučené lokalitě a jejich inkluzí. V rámci těchto obcí byly provedeny polo-strukturované rozhovory s místními komunálními politiky, kteří se tomuto tématu ať chtějí nebo nechtějí, musejí věnovat. Výzkum vychází z předpokladu, že má smysl zabývat se přístupy, které k sociálně vyloučeným jedincům, žijícím v těchto lokalitách, uplatňují zástupci místních samospráv, komunální politici i úředníci.

Cílem výzkumu je popsat postoje členů samospráv k sociálně vyloučeným v konkrétních třech komunitách jednoho regionu. Výzkum zároveň pomůže k porozumění vztahu úředníků k inkluzi a k pochopení jejich pocitu odpovědnosti za tento proces v místě, ve kterém se nachází sociálně vyloučená komunita. Výzkumná část je, na základě prosby některých respondentů anonymizována. Proto nebudou uváděny přesné citace, názvy obcí, ani jména respondentů.

3.1 Popis vybraných lokalit

Obec č. 1

Tato obec má přes 3000 stálých obyvatel a patří mezi obce s větší občanskou vybaveností. Nachází se zde základní škola i základní škola praktická, mateřská škola, základní umělecká škola a střední odborné učiliště s domovem mládeže. Je zde tedy poměrně velké zastoupení v oblasti školství. V oblasti kultury patří k občanské vybavenosti sokolovna a prostory informačního centra. Společenské vyžití umožňují vinárny a restaurace. K dispozici jsou občanům též různé sportovní areály (fotbalové hřiště, lehkootletická dráha, tenisové kurty, sportovní hala, tělocvična), pro děti byla vybudována dětská hřiště a pro ženy kosmetické služby. Oblast zdravotnictví pokrývají praktičtí i odborní lékaři, pracovníci rehabilitačních zařízení a lékárny. I v této oblasti je obec vybavena velmi dobře. Základní potřeby občanů v oblasti zásobování zajišťují obchody a prodejny potravin, oděvů, průmyslového zboží, apod. Ve městě jsou banky, pošta, pobočky pojišťoven.

Dopravní dostupnost je denně zajišťována autobusovými dopravci. Městem prochází rovněž železniční trať, která zajišťuje dopravní dostupnost města z dalších míst a naopak. Míra nezaměstnanosti se v této obci pohybuje okolo 12 (online stránky obce 12.2.2014)

V této obci byly realizovány dva výzkumné rozhovory. Jedním respondentem byl starosta (respondent č.4), druhým zástupce samosprávy, který má na starosti otázku sociálních věcí (respondent č.5)

Obec č. 2

Jedná se o obec s vyšším počtem obyvatel než 3000, která neleží na žádné z výrazných silničních křižovatek, i přesto je občanská vybavenost velmi dobrá. Nachází se zde základní škola dříve i škola praktická, škola umělecká i mateřská. Jako nedostatek občanské vybavenosti je chybějící střední škola, za kterou musí studenti dojíždět do větších měst ve vzdálenosti až 20 km. Dopravní spojení je zajišťováno pravidelnými autobusovými i železničními linkami.

Kulturní a sportovní aktivity nabízí pro všechny typy obyvatel. Je možné účastnit se tanečních, fotbalových, kuželkových, modelářských či šachových kroužků, případně lze využít služby mateřského centra. Pracovních příležitostí z důvodu rušení mnoha podniků je

tu nedostatek. Nezaměstnanost je zde vysoká a je odhadována až k 20% obyvatel. Pracovní příležitosti se nacházejí hlavně v přilehlých městech. (online stránky obce 12.2.2014)

V této obci byly realizovány tři výzkumné rozhovory. Jeden se starostou obce (respondent č. 1), dále pak s radním (respondent č.2) a tajemníkem (respondent č. 3).

Obec č. 3

Tato obec je o něco menší než obce předchozí, jejich rozdíl je však zanedbatelný. Počet obyvatel se pohybuje okolo 2,5 tisíce. V této obci se nachází základní škola i škola mateřská. Střední škola zde však chybí. Občanská vybavenost je odpovídající vlastní velikosti. Jsou zde k dispozici jak praktiční lékaři, tak specialisté. Dopravní dostupnost je zajišťována jak pomocí autobusové dopravy, tak pomocí železničního spojení. Je zde 17 % nezaměstnanost. (online stránky obce 12.2.2014)

V obci se výzkumu účastnili dva respondenti, pan starosta (respondent č. 6) s tajemníkem (respondent č.7).

3.2 Analýza výzkumných rozhovorů

Ve výzkumu bylo provedeno celkem sedm rozhovorů ze tří oblastí v rozsahu 1-1,5hod na každý rozhovor. Jednalo se o polo-strukturované rozhovory. Okruhy témat byly předem připraveny (příloha č. 2). Průběh rozhovorů byl však individuálně přizpůsoben funkci, lokalitě i vnímání respondenta. Všechny rozhovory byly prováděny v přirozeném prostředí respondentů, tedy v lokalitě jejich působnosti. Respondenti byli velmi vstřícní a zdálo se, že je téma výzkumu zajímá. V každém rozhovoru jsem se snažila udržet stejný tematický okruh otázek, aby bylo možné z rozhovorů porovnávat odpovědi. Ne vždy se rozhovor ubíral stejným směrem, jelikož byl přizpůsoben situaci a respondentovi. Také se nepodařilo vždy získat odpovědi na předem vytvořený okruh, ale i tak byly rozhovory přínosné.

Analýza rozhovorů probíhala v několika fázích. Bezprostředně po získání rozhovorů došlo k jejich přesnému přepisu, následně k rozčlenění odpovědí jednotlivých respondentů do tematických bloků/otázek. Tuto fázi analýzy můžeme považovat za fázi kódovací. Stejným tématům byly přiřazeny kódy, podle kterých následně došlo k detailnějšímu popisu. (viz. příloha č.3). Závěrem analýzy jsou interpretována zjištění na základě detailnějšího popisu a vlastního kódování. Zjištění prezentuji v ucelených částech podle témat, která byla v rozhovorech probírána. Nejedná se o chronologické seřazení, jelikož každý rozhovor probíhal individuálně, a tematické bloky na sebe nenavazovaly vždy ve stejném pořadí.

3.2.1 Otázky týkající se vztahů

3.2.1.1 Osobní kontakt

Mezi otázkami na dotazované zástupce lokální samosprávy byly zařazeny i otázky osobního charakteru. Jedna z nich, jejíž odpověď z celé své podstaty nepodléhá jen subjektivním dojmům a dalším zkreslením, byla zaměřena také na osobní zkušenost a existenci kontaktu respondentů s lidmi ze sociálně vyloučené lokality obecně. Konkrétní formulace tohoto dotazu byla:

Stýkáte se osobně s lidmi ohroženými sociálním vyloučením? Máte s nimi spíše pozitivní nebo negativní zkušenost?

Respondent číslo dva dle svých slov žádný bližší osobní kontakt s osobami ohroženými sociálním vyloučením, respektive osobami z vyloučené lokality, nemá. Poukazuje na skutečnost, že zmíněná komunita je spíše uzavřená, její členové drží pospolu. Respondent zdůrazňuje, že za tímto nedostatkem kontaktu nestojí žádný osobní zájem ani preference, nýbrž nedostatek příležitostí z výše uvedených důvodů. Během své odpovědi respondent nepatrně sklouznul do roviny Rom/nerom a vyjádřil se, že barva pleti v jeho přístupu nehraje roli. To by bylo možné dále interpretovat právě jako osobní zkušenost dotazovaného v kontextu složení komunity vyloučených.

Třetí respondent se okamžitě odkázal na své letité působení v obci a na blízké vztahy se všemi obyvateli („*Ty rodiny mě tady znají.*“). Před zapojením do aktivit samosprávy se dotazovaný pohyboval v zemědělství a lesnictví, na což poukazoval zejména v kontextu zapadnutí mezi ostatní a jejich kladné přijetí. Dle respondenta se jedná o malou lokalitu, kde se lidé navzájem znají („*vidíme si do talíře*“). Na druhou stranu z pozitivně znějící odpovědi není zcela zřejmé, zda respondent udržuje s osobami ohroženými sociálním vyloučením osobní kontakt, či zda se jedná o obecnou známost.

Pátý respondent jasně uvádí blízký osobní kontakt s několika osobami, které jsou ohroženy sociálním vyloučením. Uvádí konkrétní příklad ženy důchodového věku a romského původu, se kterou udržuje kontakt, v současnosti již pouze zprostředkovaný. Tvrzením „*člověk jako člověk*“ dotazovaný naznačuje, že ani s přihlédnutím ke kontextu ohrožení sociálním vyloučením žádné rozdíly mezi lidmi nevnímá. Na základě dlouholeté praxe a kontaktu s takovými osobami žádné negativní emoce nevnímá a udržuje si k nim pozitivní přístup. I u této odpovědi je znatelný náznak vnímání barvy pleti, z čehož lze usuzovat životní zkušenost s těmito lidmi.

Šestý respondent otázku patrně pochopil jako etnicky orientovanou, případně považoval Romy jako osoby nejvíce ohrožené sociálním vyloučením, popř. si obojí spojil. Zmínil kamarády, spolužáky z dětství. Ti popisu takto ohrožených osob odpovídají, v tomto případě se jedná o Romy. Sám zdůvodňuje, proč taková přátelství vznikla, že „*to jako děti neřešily, protože oni žili úplně normální život - ty jejich rodiče.*“ Není zřejmé z citace, zda udržuje osobní kontakt, zkušenost lze hodnotit jako pozitivní.

Srovnání odpovědí

Převažující část respondentů mluví v souvislosti s osobami ohroženými sociálním vyloučením o Romech. Stejně tolik z dotazovaných udržuje se sociálně vyloučenými kontakt, ale srovnání pozitivní x negativní zkušenost se respondenti spíše vyhnuli. uvádí pozitivní zkušenosti. Mezi respondenty byl i případ, kdy se zástupce samosprávy s vyloučenými prakticky nijak nestýkal a zkušenost ať již pozitivní či negativní nemá. Hlubší analýze souvislosti barvy pleti v kontextu sociálního vyloučení byly věnovány podkapitoly „Černobílé vnímání“ (3.2.1.8) a „Etnická otázka“ (3.2.2.2)

3.2.1.2 Začlenění

V rámci rozhovoru byly pokládány i takové otázky, které mapovaly nápady a vize dotazovaných zástupců samosprávy s ohledem na zpětné začlenění ohrožených osob do většinové populace. Cílem této konkrétní otázky bylo poodhalit případné plány nebo návrhy, které by respondenti chtěli, mohli či měli prosadit v této věci. Dále odpovědi mají ukázat náhled samosprávy a další perspektivy v kontextu začlenění ohrožených osob. Celé znění otázky:

Myslíte si, že je v dlouhodobém měřítku možné, aby se lidé žijící v sociálně vyloučené lokalitě plně začlenili mezi ostatní občany? Napadá vás něco, co by tomu mohlo přispět?

Respondent číslo jedna na tento podnět reagoval pouze okrajově a v obecné rovině s narážkou na systémové chyby, které současný stav vyčleňování spíše podporují. Situaci vnímá negativně a odkazuje na nutnost změny shora a dodává, že *„...pokud tady bude systém, který tady je, tak se to nezmění.“*

Druhý respondent teoreticky uvažuje o soužití, respektive začlenění takto ohrožených lidí do společnosti jako naprosto reálnou a možnou variantu. Odkazuje však na rychlost a uspěchanost doby, která mimo jiné zapříčiňuje propastné rozdíly mezi lidmi, kteří se obecně snaží, a lidmi, kteří jsou zcela nečinní. *„Ti, kteří mají rodinu a chtějí žít normálně, jsou v takovém stresu, že v podstatě neřeší nic jiného než práci. Aby sehnali peníze na to, aby rodinu nějakým způsobem zajistili. Na druhou stranu ti druzí se válejí doma, takže tam je konflikt.“* Tomu všemu napomáhá a je na vině dle názoru respondenta

system, který tuto nečinnost umožňuje a v konečném důsledku i podporuje. Oba respondenti reagují spíše s popisem příčin než s možným řešením.

Třetí dotazovaný oproti tomu přichází s konkrétním návrhem, díky kterému by začlenění, respektive proces začleňování mohl fungovat efektivněji. I tento respondent odkazuje na systémovou chybu, konkrétně na skutečnost, že „...*se sebrala pravomoc obcím a obecním úřadům a v podstatě se centralizovalo něco v dobré víře, ale ono to nefunguje.*“ Narážka je směřována na způsob přerozdělování dávek. Ty z perspektivy respondenta řídí stát a svým způsobem je centralizovaně rozděluje mezi konkrétní lidi bez ohledu na širší souvislosti a lokální problémy. Řešením, nebo alespoň krokem ke zlepšení, by měl být návrat této pravomoci obcím. Přerozdělování dávek by bylo lepší dle respondenta provádět na úrovni obce, která své obyvatele a jejich problémy lépe zná. Respondent uvedl i příklad, kdy v takové teoretické rovině obec „*přesně ví, že dává (dávky) buď do alkoholické, nebo nealkoholické rodiny,*“ a má pravomoc se podle toho příslušně zařídit, což by dále přispělo k samotnému procesu začlenění osob ohrožených sociálním vyloučením mezi ostatní občany.

Respondent číslo pět je taktéž přesvědčený o tom, že by zpětné začlenění bylo možné. Dle odpovědi by mnoho jedinců v případě, že by se jim podařilo vymanit z prostředí, ve kterém se pohybují, uspělo. Řešením by mohlo být pro mnohé fyzicky opustit lokalitu, tedy jednoduše se přestěhovat, alespoň částečně rozmělnit stávající početnou komunitu („*velká komunita - to není dobré*“). Toto by vedlo nejen k lepšímu začlenění ohrožených osob do většinové společnosti, kterým „*by to určitě prospělo*“, ale i „*z části by to bylo lepší i pro obec a pro všechny.*“

Šestý dotazovaný v rámci své odpovědi navrhoval spíše praktická a přímá řešení spočívající v kontaktu s osobami ohroženými sociálním vyloučením. Aktivitu především ze strany samosprávy by podle názoru respondenta měly cílit na pravidelná setkání a otevřenou komunikaci mezi většinovou populací, lidmi ohroženými sociálním vyloučením a představiteli samosprávy. „*Že by si navzájem sdělili, co jim vadí. Jeden s druhým. A jestli vůbec vědí o tom, jak žijí, jak se žije třeba ve městě,*“ doplňuje respondent. V rámci odpovědi se dotazovaný neodvolává na chyby v sociálním systému, spíše vidí lokální nebo regionální problémy a uvažuje o jejich konkrétním řešení. Jedním z takových návrhů je potom dokončení hlavního silničního spojení, rychlostní silnice mezi krajskými městy a hlavním městem, kde by po dokončení například „*vznikla nějaká menší průmyslová zóna*“ a mohla tak vzniknout nová pracovní místa, neboť dle názoru respondenta je „*smysluplná*“

práce, která bude normálně ohodnocená tak, aby je (vyloučené) to motivovalo,“ východiskem z problému.

Respondent číslo sedm jednoznačně označil za hlavní problém český systém „*regulace v oblasti bankovních a nebankovních úvěrů,*“ který porovnává s funkčnějšími systémy jiných zemí západní Evropy na základě své zkušenosti. Konkrétně naráží na skutečnost, že v jiných zemích například u malých a drobných úvěrů „*náklady na vymáhání nese věřitel a nemůže je převést na dlužníka,*“ což podle respondenta brání situaci, kdy „*většině věřitelů nejde o to, aby ten úvěr byl splacen, ale aby toho dlužníka dostali,*“ což je bohužel běžná česká praxe. Co se týče nápravy, vyjma změn v regulačním systému, dotazovaný dále věří v lokální a komunitní řešení, pokud je to takto jen trochu možné. Také uvažuje nad historickými zvyklostmi a zkušenostmi, kdy „*každá obec měla svůj chudobinec, kde měl člověk nárok na hrachovou kaši s chlebem denně a v neděli možná na žejdlík piva na přilepšenou, protože pomáhal s úklidem a v neděli chodil do kostela.*“ Toto by dle názoru respondenta mohlo být jediným dlouhodobě udržitelným východiskem v případě, že se systém radikálně nezmění „*protože tady bude řada lidí, kteří propadnou všemi sítí.*“

Srovnání odpovědí

Absolutní většina odpovědí, které byly v rámci této výzkumné otázky zodpovězeny, přinášela spíše vizionářské podněty ke zlepšení situace v rovině „coby-kdyby.“ Všichni dotazovaní smýšlejí v souvislosti s problematikou zpětného začlenění jako o něčem, co je obecně možné, nicméně v konkrétních případech vždy existuje nějaké „ale.“ Z odpovědí všech respondentů je znát, že při aktuálním stavu situace není zpětné začlenění sociálně vyloučených příliš možné. Na druhé straně, pokud by však došlo ke změnám, které zmiňují, bylo by zpětné začlenění podle nich reálné. Respondenti z převážné části uvádí, že na vině je systém (sociální, resp. sociálních dávek). Zbývající respondenti doplňují dvěma do jisté míry protichůdnými názory, konkrétně přílišnou velikostí vyloučené komunity, kterou je potřeba rozptýlit, a komunitními řešeními, které by bylo potřeba posilovat.

3.2.1.3 Vnímání vyloučených

Odpovědi respondentů nebyly vždy tematicky zcela závislé na daných otázkách. Mnohé dodatečné výstupy lze přisuzovat konkrétním osobním zkušenostem, postojům a názorům jednotlivých dotazovaných zástupců samosprávy v kontextu ke zkoumané

problematicke. V rámci výzkumu se proto objevilo i několik „podprahových“ otázek, které nebyly explicitně vyřčeny. V mnoha případech respondent na tyto otázky sám od sebe odpověděl, avšak ne vždy a ne v celém rozsahu. Jednou z takových byla otázka zaměřená na vnímání vyloučených osob:

Jak je vnímána hodnota/přínos osob ohrožených sociálním vyloučením a vyloučených osob v rámci aktivit samosprávy, komunity či obci? Jak se o nich vyjadřujete v tomto kontextu?

První respondent v rámci svého výroku „*My je nemůžeme zaměstnávat, ti lidé nevytváří žádné hodnoty, nebo vytváří i nevytváří.*“ lehce zdevalvoval potenciální přínos práce sociálně vyloučených osob, na které nezbyla pracovní místa v rámci lokálního programu pro podporu zaměstnanosti. Toto dále rozvádí v souvislosti s nedostatkem financí a nemožností nabídnout více obecních pracovních pozic. Na druhou stranu se samospráva dle respondenta snaží podat široké veřejnosti fakta, že práce sociálně vyloučených (v tomto pojetí dotazovaný zobecnil, že se jedná o Roma) je obecně prospěšná pro veřejnost – například: „...*dáváme vlastně lidem najevo, že to město je uklizený proto, že ten Rom to město zametl.*“ Pozitivně je tedy vysílána zpráva široké veřejnosti, že město je uklizeno právě díky osobám ohroženým sociálním vyloučením.

Třetí respondent označuje za problematické sehnat vedoucího koordinátora početnější skupině zaměstnaných lidí z řad osob ohrožených sociálním vyloučením. Koordinátoři, respektive předáci „...*nechtěj do skupin těch našich veřejníků (pracovníků veřejně prospěšných prací - pozn.)*.“ Z pohledu samosprávy dělají slušnou práci, přesto jsou považováni za jednodušší, či hloupější. Otázkou zůstává, jestli je tedy vůbec možné, aby se plnohodnotně začlenili.

Pátý respondent reaguje v podobném duchu, avšak velmi stroze. Většina osob z vyloučené lokality, případně osob ohrožených sociálním vyloučením je dle něj „*na intelektuálně nižší úrovni*“.

Respondent číslo sedm hodnotí práci komunity (v kontextu sdělení romské komunity) sociálně vyloučených jako přínosnou. Jejich práce je v očích samosprávy vážená, dle dotazovaného se „*podařilo poměrně dobře navázat vztah*“ s osobami ohroženými sociálním vyloučením a tyto se dále zapojují zejména v oblasti veřejně prospěšných prací. Lidé, kteří byli po dlouhou dobu udržováni za hranicí sociálního

vyločení, v současnosti dostali možnost se zapojit *“a práce si váží“*, čímž posilují a táhnou vpřed celou svou komunitu.

Srovnání odpovědí

Mezi odpověďmi respondentů se objevovala sdělení, ve kterých byli sociálně vyloučení označeni za hloupější, či na intelektuálně nižší úrovni. Převážná většina respondentů mluví o zaměstnaných z řad sociálně vyloučených, že vykonávají slušnou a přínosnou práci. Polovina respondentů hodnotí takové zapojení vyloučených jako přínos pro image celé komunity. Stejně tolik dotazovaných uvádí problémy související se zapojením sociálně vyloučených do společnosti. Mezi obecné problémy, které tomu brání, je nedostatek obecních míst, případně problémy v koordinaci a spolupráci. Mezi minoritní názory respondentů patří například sdělení, že zapojení sociálně vyloučených lze považovat za úspěšné, případně naopak, že skrze práci zapojených vyloučených nejsou vytvářeny hodnoty.

3.2.1.4 Vztahy vyloučených a samosprávy

Další ze série otázek zaměřených především na vztahy jednotlivých skupin obyvatelstva byla zaměřena na skupinu sociálně vyloučených osob a zástupců samosprávy, respektive vzájemných vztahů mezi nimi. Otázka zní takto:

Dokážete přiblížit či popsat vztahy konkrétně vás, zástupce samosprávy, nebo samosprávy obecně k sociálně vyloučeným osobám, jak je tato problematika samosprávou vnímána?

Respondent číslo jedna se v obecné rovině vyjadřuje o této problematice spíše neutrálně. V rámci sdělení *„jako obec s nimi samozřejmě pracujeme, protože pracovat s nimi musíme“* poukazuje na skutečnost, že práce se sociálně vyloučenými osobami je v první řadě povinností, ke které se musí postavit čelem, a až v druhé řadě je na místě otázka, zda je to práce, kterou zástupci samosprávy vnímají jakkoli pozitivně či negativně. Jako problém v současnosti vnímá samospráva skutečnost, že se nové skupiny sociálně vyloučených ve velké míře stahují do měst. K tomu dodává, že *„pokud nám naši romští spoluobčané bydleli v okolních vesnicích, tak to nikomu nepřekáželo.“* Zároveň podotýká, že se starousedlými Romy *„...problém není. Problém jsou ti další, kteří tam (do měst – pozn.) nějakým způsobem přichází.“* Co se týče osobních postojů k této problematice,

dotazovaný obecně problém s Romy nevnímá, pouze podotýká, že komunikace s těmi kočovnými („*privandrovalejma*“) bývá složitější.

Respondent číslo tři uvádí, že i mezi zástupci samosprávy jsou skupiny lidí, kteří vysloveně nemají rádi sociálně vyloučené osoby. Okamžitě dodává, že se s takovým přístupem osobně neztotožňuje. Dotazovaný důrazně poukazuje na skutečnost, že někteří úředníci lokální samosprávy mají problém sedět u stejného stolu při různých jednáních, kterých se účastní lidé buď přímo sociálně vyloučení, nebo ohrožení sociálním vyloučením. „*Jim to vadí, že maj sedět u jednoho stolu.*“

Šestý respondent na otázku vztahů k vyloučeným navázal jen okrajově, v rámci tvrzení za lokální samosprávu – „*...přístupujem k tým občanům úplně stejně.*“ Dále navázal na dosavadní osobní praktické zkušenosti ze školství, které získal v dané lokalitě. Tuto problematiku podvědomě zobecňuje na práci s problémovou mládeží a dětmi z rodin sociálně vyloučených. „*Já jsem to nikdy nerozděloval, to ani nejde. Já jsem vždycky viděl jakoby žáčka.*“ Dotazovaný tedy žádný problém nevnímá, respektive v rámci svého profesionálního přístupu ho nepřipouští.

Respondent číslo sedm otevřeně přiznává, že místní samospráva má se sociálně vyloučenými osobami spíše vzdálenější a odměřenější vztah, což se dále odráží v celospolečenském vnímání. „*Městský úřad je obrazem tady té společnosti.*“ Dále s nelibostí dodává, že „*...rasismus je tady (v obci – pozn.) hluboce zakořeněn.*“ Dle názoru dotazovaného na podobném principu fungují i další oficiální instituce, jako například policie a školy. Zástupci těchto institucí k problematice v rámci své práce přistupují navenek profesionálně a nestranně. Jejich vztah k sociálně vyloučeným je dle respondenta spíše negativní. Své postoje zpravidla nedávají najevo, jelikož vědí, „*...že se nesluší takhle se vyjadřovat na veřejnosti, když někoho neznají, ale pak samozřejmě patří mezi ty, kteří doma nebo v hospodě pak společně zanáraj.*“

Srovnání odpovědí

Respondenti se v rámci této otázky prakticky shodli ve svém osobním postoji, respektive vztahu k sociálně vyloučeným, který hodnotí neutrálně. Mezi respondenty se objevila přiznání, že v rámci samosprávy, ve které působí, jsou pracovníci, kteří vnímají vyloučené osoby negativně již ze své podstaty. Dotazovaní převážně uváděli, že v kontextu vztahů s vyloučenými samospráva vnímá určitý problém, hlavní

součástí problému jsou dle odpovědí hlavně nově přistěhovavší do měst. Jejich odpovědi doplnilo i pozitivní sdělení, že problém není vnímán.

3.2.1.5 Vztahy vyloučených a veřejnosti

Cílem další explicitně nevyřčené otázky bylo zjistit, jakým způsobem vnímají a jak hodnotí zástupci samosprávy vztahy mezi sociálně vyloučenými a veřejností. Záměrně se jedná o zprostředkovanou informaci ovlivněnou vnímáním a vlastním výkladem samosprávy.

Dokážete přiblížit či popsat vztahy široké veřejnosti a většinové populace, ať již obecně nebo i konkrétně, k sociálně vyloučeným osobám? Jak je tato problematika dle názoru lokální samosprávy vnímána většinovou populací, respektive širokou veřejností?

Respondent číslo jedna uvádí, že široká veřejnost má zvýšené obavy související s kriminalitou, která je dle všeobecného vnímání v lokalitě na vzestupu. Potvrzuje, že veřejnost vnímá tuto situaci za zhoršující. Přestože se jedná o obecně přijaté vnímání aktuální situace, jedná se dle respondenta o zcela nepodložené a subjektivní domněnky. *“Policie vám řekne, že to není pravda,”* dodává. V této souvislosti dotazovaný potvrzuje negativní vnímání obyvatelstva vůči sociálně vyloučeným jedincům. Dále v tomto kontextu veřejnost zpravidla zobecňuje problematiku sociálně vyloučených na romskou komunitu. Na druhou stranu veřejnost vnímá negativně povětšinou jen kočovné „cikány“, právě oni jsou dle všeobecného povědomí zdrojem problémů, *„Ty místní, co tam jsou, co dělali v tom zemědělství, ty jim (veřejnosti – pozn.) nevaděj.“* Respondent dále vnímá skutečnost, že tito kočovní Romové *„dělaj ty problémy, ty jsou ti hluční a ty vlastně potom dělaj ostudu tý komunitě.“*

Respondent číslo dva popisuje vjemy veřejnosti negativně, problematika je i v tomto případě zobecněna na romskou komunitu. Většinové populaci prý vadí už i pouhá přítomnost sociálně vyloučených osob, a to zejména s přihlédnutím k hlučnosti a mentalitě zmíněné komunity, která se dále rozrůstá. Lidé vnímají, *„...že jich (vyloučených – pozn.) tu je víc a vnímaj to i lidi, který tu nežijou, jenom projíždí nebo se tu na chvíli zdrží.“* Dotazovaný uvádí, že se jedná o problém posledního půl roku či roku, *„kdy došlo vlastně k tomu přesunu sem, konkrétně do města z těch okolních obcí.“* Většinová populace, včetně těch, kteří si stěžují, problém vnímá velmi povrchně. Dle respondenta lidé *„nejsou schopni*

definovat ten problém, kterej s nima (vyloučenými – pozn.) vlastně maj.“ Veřejnost dále jen nepatrně vnímá nárůst iniciativ, které vznikly v nedávné době v souvislosti s kriminalitou a bezpečností ve vyloučené lokalitě, a to zejména s přihlédnutím k vyšší míře urbanizace, což „*zase na ty lidi dělá dojem, že se ta situace zhoršuje samozřejmě.*“ Respondent uvádí, že očekávaná reakční doba samosprávy na tyto problémy je v očích veřejnosti příliš krátká, zároveň jsou očekávány okamžité výsledky. „*Lidi sice měli pocit, že se něco děje, ale maj představu, že se to bude dít hodně rychle a že to bude hodně rychle vyřešený, což samozřejmě není možný.*“ Respondent uzavírá, že koncentrace vyloučených není přijímána většinovou společností kladně. Toto dává do souvislosti s jinak ekonomicky nutným krokem prodeje obecních bytů v centru města, ve kterých komunity sociálně vyloučených nyní přebývají.

Třetí respondent udává, že je často konfrontován zejména lidmi v důchodovém věku na téma zaměstnávání lidí z vyloučených lokalit. Veřejnost toto vnímání opět vztahuje na romskou otázku. Nejčastější z konfrontací je „*jakto že tady zaměstnáváte cikány a né nás (důchodce – pozn.)*.“ Bezprostřední reakce dotazovaného v takovém případě je: „*Já zaměstnávám lidi v produktivním věku a já vim, že důchodci maj malé důchody, ale oni maj rodiny a já potřebuji pomoct těm běžnejm rodinám.*“ Lidé v postproduktivním věku dle odpovědi respondenta vnímají další pomoc mladým produktivním lidem negativně.

Čtvrtý respondent uvádí, že veřejnost dává sociálně vyloučené osoby do rovnítka s Romy. Zároveň připouští, že na tomto vnímání má romská komunita určitou spoluúčasť zejména s přihlédnutím k chování a mentalitě. „*Takhle to vnímá ta většina lidí, že jo, ale z druhý strany taky musíme říct, že oni si to většinou dělaj sami, že jo.*“ Toto vnímání hodnotí jako celospolečenské a celorepublikové. V poslední řadě poukazuje na nerovnosti vnímané většinovou společností, v jejíž očích se například policie okamžitě přiklání na stranu Romů, jen když spolu nějak komunikují a k tomu se i jen trochu znají.

Respondent číslo pět odpověděl, že očekával nějaký problém související se vztahy mezi veřejností a sociálně vyloučenými osobami, nicméně zatím prý k žádnému problému nedošlo a je klid. Domnívá se, že případná nevráživost nesouvisí s lokálními starousedlíky, ale když už, tak souvisí s „*přespolními*“. Dotazovaný upozorňuje na nevráživost společnosti vůči nově příchozím. K případnému vyostření situace by dle respondenta mohlo dojít v případě, „*...že by sem měli přijít další lidi, který by se tu soustředovali, a tím pádem, že jakmile se jich tu soustředí víc, že ten problém nastane.*“

Šestý respondent nepovažuje vztah mezi většinovou společností a vyloučenými za nenávislný. Žádnou otevřenou nevráživost ani vyhrožování, nebo podobně eskalovaný problém nevnímá. Vztah veřejnosti a vyloučených spočívá v každodenním sousedském soužití, kdy jsou na sociálně vyloučené osoby podávány stížnosti. Nevraživost v této rovině je prakticky vždy jednostranná směrem na vyloučené, dotazovaný „...*ještě nezaznamenal, že by to bylo nějak obráceně.*“ Problémy a stížnosti jsou spíše individuální, resp. stížnost podává souseď proti sousedovi nebo souseď proti komunitě v sousedství.

Sedmý respondent taktéž (nejspíš na základě vlastních zkušeností v lokalitě) uvedl problematiku sociálního vyloučení v kontextu s romskou komunitou. Tato komunita potom v očích veřejnosti není synonymem pro problematické vztahy. „*Romové nejsou vnímáni jako nějaký společný nepřítel mezi obyvatelstvem.*“ Dotazovaný přiznává, že okolo sebe vnímá „*do značné míry latentní rasismus,*“ ale proti tomu se osobně staví. Sebe považuje za někoho oproštěného od takových postojů. V současnosti v lokalitě přibýlo mnoho nových stejně tak smýšlejících lidí, kteří nevnímají „*kdo je Rom, tak je špatný.*“ Co se týče obecného vztahu veřejnosti k sociálně vyloučeným (Romům), ti jsou dle dotazovaného přijímáni spíše negativně. Vzhledem k častému hlučnému chování, na rozdíl od většinové populace, která se „*drží tiše v ústraní*“, což je v současnosti považováno za normální. Dotazovaný potom vnímá určitou nevráživost veřejnosti v kontextu sociálních dávek, všeobecným vjemem je, „*že Romové si dokážou získat i jiné dávky než prostě jiný typ lidí.*“ Na druhou stranu „*až třicetiprocentní*“ nezaměstnanost v přilehlých obcích způsobuje naopak pozitivní vnímání veřejnosti, protože téměř každý má v příbuzenstvu někoho odkázaného na sociální pomoc.

Srovnání odpovědí

Všichni respondenti se shodli v tom, že aktuálně nevnímají vztahy veřejnosti a vyloučených jako problematické ve smyslu dalších ostrých eskalací a otevřených konfliktů. I v rámci této otázky se objevily u velké většiny dotazovaných interpretace vnímání problematiky vztahů vyloučených s veřejností v souvislosti s romskou komunitou veřejnosti („sociálně vyloučení = Romové“). Nadpoloviční většina respondentů vnímá jako problematické přistěhování sociálně vyloučených (zpravidla Romů) do měst a obcí. Dle názoru části těchto respondentů veřejnost nevnímá vztahy se starousedlíky z řad sociálně vyloučených (Romů) jako problematické. Mezi další časté odpovědi lze zařadit tvrzení, že jsou sociálně vyloučené osoby vnímány veřejností negativně, případně, že vnímání veřejnosti vůči sociálně vyloučeným je

zcela subjektivní, kdy veřejnost vnímá vyloučené jen povrchně a zcela zaujatě (jsou „hluční“, „problematičtí“, „vadí mi, jen protože jsou“) nehledě na reálný vývoj situace v lokalitě (např. posílení iniciativ obce). Mezi odpověďmi potom dle jednotlivých respondentů zazněly od veřejnosti nevráživosti typu „berou nám práci“, „policie je na straně Romů“ a v poslední řadě se v jednom případě objevila i obava, že by situace ve větší (vyhrocenější) problém přejít mohla.

3.2.1.6 Vnímání sousedních obcí

Za účelem získání širší perspektivy zkoumané problematiky jsem pozornost dále věnovala i dalším srovnávacím, případně konfrontačním hodnocením ze strany dotazovaných zástupců lokálních samospráv. Nad rámec vzájemného vnímání většinové společnosti a skupin sociálně vyloučených osob se někteří respondenti vyjadřovali i o způsobu a přístupu k jednání a vystupování sousedních samospráv (zástupců obcí a měst). Znění otázky je následující:

Pozorujete rozdíly ve vnímání a pojetí problematiky sociálního vyloučení osob v porovnání vaší a jiné, například sousední, samosprávy? Existují nějaké rozdílnosti v přístupu k problematice sociálního vyloučení mezi obcemi, městy, případně jinými územně správními celky?

Respondent číslo tři okamžitě poukazuje na rozdíly v práci se sociálně vyloučenými osobami v sousední obci č.1, kde se také nachází vyloučená lokalita a zároveň se tato obec také účastnila výzkumu. Komunikace mezi samosprávními celky je funkční, respektive se tak z kontextu jeví. Oba přístupy jsou dle dotazovaného téměř v rozporu, což dotazovaný ilustruje na jediném konkrétním příkladu. Samosprávní celek na straně respondenta ve věci práce se sociálně vyloučenými spíše vstupuje do kontaktu sám od sebe a snaží se vše řešit preventivně. Kdežto druhá zmíněná obec v očích respondenta spíše vyčkává a řeší problémy, tak jak přichází. „*My si nemůžeme rozumět, protože oni čekají, až za nimi přijdou.*“

Dále je poukázáno na skutečnost, že v obci dva je méně úředníků než v obci jedna, jejíž samosprávu zastupuje respondent číslo čtyři. Respondent dále vysvětluje různý záběr a rozměry vlastní samosprávy, která ke stávající problematice může přistupovat v širším kontextu. Nad rámec se může potom věnovat i dalším přesahujícím činnostem, jako jsou např. otázky životního prostředí.

Pohled respondenta číslo pět je zaměřen především na problematiku přerozdělování dotací, a to zejména těch z Evropské unie. Respondent interpretuje nerovnoměrný přístup v čerpání prostředků finanční pomoci mezi jednotlivými obcemi. V očích veřejnosti je dle něj odsuzována finanční pomoc právě vyloučené lokalitě v této obci. „*Názor tady panuje ten, že na „vyloučenou lokalitu xyz“ jde spousta peněz, spousta dotací, který teda jsou podle těch lidí nevyužitý, jak by měly být.*“ Respondent vnímá, že je v lokalitě mnoho lidí, kteří „*řikají, že by taky potřebovali pomoci, a na ty se to (dotace – pozn.) nevztahuje.*“ Vlastní názor respondenta je takový, že „*tam přibývají sociální pracovníci a zaměstnanci*“ a že „*za chvíli jich tam bude víc, než těch lidí, kteří tu službu potřebují.*“

Šestý respondent hodnotí situaci ve své obci (č.3) v porovnání s obcí č. 2 velice pozitivně. („*Myslím, že jsme na tom tady o hodně líp*“). Respondent takto komentuje a porovnává především velikost vyloučené lokality, respektive množství sociálně vyloučených osob spadajících pod lokální samosprávu. Dále dodává, že v jejich působnosti nedochází k žádným eskalovaným problémům. V kontextu sociálně vyloučených Romů nakonec hodnotí, že jich „*až tolik*“ není.

Srovnání odpovědí

Ve výzkumných rozhovorech se v rámci tří obcí objevilo spontánní hodnocení, které přerostlo až ve vzájemné porovnávání. Během rozhovoru si uvědomovali i své vlastní nedostatky v práci s vyloučenou lokalitou. Předmětem svárů jsou dle náznaků respondentů mimo jiné nerovnoměrně rozdělované finanční dotace z Evropských strukturálních fondů.

3.2.1.7 Vnímání samosprávy jako takové

Mezi otázky rozšiřující pojetí vztahů ve vyloučených lokalitách patří i takové, které se zaměřují na pohled zvenčí. Další otázkou je, jak je vnímaná samotná samospráva právě sociálně vyloučenými osobami, ale i širokou veřejností. V rámci tohoto výzkumu je směrodatné, jak tuto perspektivu vnímá právě samospráva, respektive její zástupce.

Jakým způsobem je vnímána samospráva, pod jejíž působnost patří vyloučená lokalita a která se potýká s problematikou sociálního vyloučení, v očích veřejnosti a v očích sociálně vyloučených osob?

Samospráva, kterou zastupuje respondent číslo dva, uspořádala veřejné setkání, aby zpětnou vazbu získali. Dle respondenta se akce, která měla být pro-integrační a napomoci zlepšit a objasnit chování sociálně vyloučených, strhla v kritiku policie a samosprávy, které bylo vyčítáno, že problémy tiše přehlíží a neřeší. Dotazovaný k tomuto dodává, že to tak skutečně není, jen je to tak veřejností vnímáno. Dále je tato samospráva kriticky konfrontována ohledně školského vzdělávacího systému, kdy ale dle dotazovaného rodiče žádají nemožné. *„Rodiče dneska žijou v představě, že šestiletý jde do školy a ve čtrnácti jim vypadne vychovaný, naučený, všechno bude hotový.“* Respondent naráží na skutečnost, že je opomíjena rodičovská odpovědnost a veškerý výchovný tlak je přenášen na samosprávu. Rodiče očekávají od škol komplexní výchovnou a vzdělávací službu a opomíjejí svou spoluúčast.

Čtvrtý respondent se svěřil, že široká veřejnost hodnotí veškeré kroky zástupců samosprávy negativně, přestože se nejedná o kroky spojené s výkonem jejich práce, ale o jejich soukromí. Dodává, *„...že tady si lidi závidí cokoliv.“* Tato závist a nevraživost nepochází od sociálně vyloučených, ale především od lidí z většinové společnosti, kteří normálně pracují. Respondent naznačuje, že je na vině životní styl, který vede lidi pouze pracovat a doma sedět u počítače.

Samospráva, kterou zastupuje šestý respondent, je vnímána veřejností jako *„nadržující sociálně vyloučeným osobám“*. V okamžiku, kdy se její zástupci začali aktivně snažit v rámci další spolupráce a komunikace s vyloučenými osobami, se dle respondenta objevil *„takovej ten extrémní pohled druhých - jo tak vy jim fandíte ted'ko.“* V zásadě však respondent hájí skutečnost, že nikdo nikomu nenadržuje a ke všem se zástupci samosprávy chovají stejně. Dokonce uznává, že naopak byly situace, kdy byly vyloučeným osobám, kterým byla zprostředkována práce, nastaveny přísnější podmínky v rámci umořování dluhů u samosprávy. Extrémní je potom v očích dotazovaného zástupce pohled většinové veřejnosti vnímající samosprávu coby absolutní podporu sociálně vyloučených osob a aktivního strůjce jejich další urbanizace. *„Oni (většinová společnost – pozn.) maj pocit, že tím, že se sem nastěhujou třeba dvě romský rodiny, do soukromých baráků, že je k tomu jakoby město tahá.“*

Srovnání odpovědí

Všichni respondenti, kteří odpověděli na tuto otázku, poukázali na nějaký problém, který je vytýkán samosprávě ze strany široké veřejnosti. Jediný respondent

uvádí, že samospráva, kterou zastupuje, uspořádala průzkum mezi lidmi přímo zaměřený na veřejné mínění. Žádný z respondentů nepoukázal na jakoukoli konkrétní výtku samosprávě ze strany sociálně vyloučených osob. Většina respondentů dostala zpětnou vazbu od veřejnosti, že samospráva vyloučeným nadržuje, resp. přehlíží problémy způsobené vyloučenými. Všichni respondenti, kteří odpověděli, zaujali postoj, v rámci kterého přijali výtky veřejnosti za neopodstatněné, subjektivní, nezakládající se na realitě v kontextu aktivit a všeobecného přístupu samosprávy k dané problematice. Mezi převládajícími odpověďmi dotazovaných byly také vlastní verze názoru na původce zmíněných problémů, vytýkaných právě samosprávě – tím je podle nich dnešní životní styl a aktuální přístup k životu a výchově (např. závist, lenost, pasivita). Okrajově zaznělo vyjádření, že role samosprávy je nevděčná a je těžké se zavděčit.

3.2.1.8 Černobílé vnímání

Předpoklad, že veřejnost vnímá tematický překryv mezi romskými komunitami a komunitami sociálně vyloučených, byl příčinou následujícího výzkumného kritéria. Jedná se o souvislost mezi vnímáním okolního světa sociálně vyloučených osob v kontextu „černobílého vnímání“ (pracovní název – pozn.). Toto vnímání bylo zkoumáno ze všech dosavadních perspektiv, ať už z osobního pohledu nebo z pohledu široké veřejnosti, dle responsí dotazovaných zástupců samosprávy.

Pozorujete v kontextu problematiky sociálního vyloučení rozdíly ve vnímání jednotlivých skupin obyvatelstva s ohledem přímo na barvu pleti? Spolupracují spolu tyto skupiny, existuje zde nějaká nevraživost? Jaké vztahy jsou v tomto ohledu mezi většinovou a menšinovou společností?

Respondent číslo jedna uvádí, že na akce pořádané lokální samosprávou (dětské dny apod.) chodí „*bílí i černý*.“ V kontextu odpovědi se jedná v případě „*bílých*“ o většinovou společnost, v případě „*černých*“ o menšinovou společnost osob, pokud ne přímo vyloučených, tak alespoň ohrožených sociálním vyloučením. Přičemž „*...tolerance je tam na bodě nula*,“ menšina v tomto případě je trnem v oku většině. Respondent uvádí, že dle všeobecného povědomí jsou tito „*cikáni*“ vnímáni většinovou společností jako „*příživníci*.“ Na vině je potom dle respondenta sociální systém vyplácení dávek.

Druhý respondent v kontextu mezilidských vztahů mezi osobami z řad Romů a většinovou společností zmínil, že za problémy a případnou nevraživostí stojí vždy jednotlivci, provokatéři, kteří jednají prakticky bezdůvodně. („*Myslím, že to vyvolávají určitý typy lidí, který se snaží té situace využít úplně bezdůvodně.*“). Dotazovaný nevnímá žádnou významnou spojitost rozdílů v etnicitě a konfliktů, pokud nějaký problém nastane, jedná se o časem vyhocené sousedské konflikty, nehledě na barvu pleti. „*Já říkám, že nejhorší, co může policie řešit po několika letech, jsou sousedský vztahy. To není mezi bílejšíma a černejma, to je i mezi bílý-bílý, černý-černý. To je úplně jedno.*“

Třetí respondent navázal na toto téma velmi stručně, nevraživost mezi většinovou a menšinovou společností z pohledu barvy pleti nepocituje. („*Nemám problém jakoby, že by černý s bílejšíma nechtěli dohromady.*“)

Respondent číslo čtyři se vyjádřil, že fenomén sociálního vyloučení nemá s etnickou problematikou téměř nic společného. Obecně není tak vnímána spojitost mezi větším množstvím Romů a množstvím sociálně vyloučených osob v lokalitě, jako čistě protiromská nálada. Veškeré problémy, které vnímá většinová společnost, jsou odrazem právě obecného nastavení společnosti. „*Ty lidi jsou tady tak nastavený, zlí, závistiví.*“

Respondent číslo pět na základě svých pozorování nevnímá barvu pleti jako evidentního původce problému, naopak „*není problém*“. Dle slov dotazovaného se v lokalitě pohybují pouze slušní a integrovaní jedinci jiného etnika. K žádné selekci nebo konfrontacím prý nedochází. Praxi má dotazovaný dále ze školského prostředí, kde není šikana ani obecná skupinově orientovaná nesnášenlivost mezi etnickými skupinami, které k sobě přistupují shodně. („*Myslím, že se to nedá rozlišit.*“)

Srovnání odpovědí

Nadpoloviční většina respondentů uvádí, že není nevraživost mezi většinou a menšinou, respektive mezi etnickými skupinami. Mezi odpověďmi respondentů zaznělo také, že společnost vnímá etnické menšiny problematičky. Téměř všichni dotazovaní nevnímají souvislost (nebo dokonce vyvrací souvislost) etnické menšiny a sociálního vyloučení vnímanou většinovou společností. Jednotlivě byla zmíněna tvrzení, že problémy ve společnosti jsou vykonstruované jednotlivci - provokatéry, a že je většinovou společností vnímána souvislost etnické menšiny a sociálního vyloučení.

3.2.1.9 Ohrožení vyloučených

Předmětem výzkumu bylo dále odhalit pohled zástupců samosprávy na případné hrozby sociálně vyloučeným osobám, pokud nějaké takové existují. Následující výzkumná kategorie byla vybrána na základě předpokladu nedostatečné informovanosti, ba dokonce přímo zranitelnosti sociálně vyloučených osob vůči případným hrozbám z okolí.

Vnímáte, že by hrozilo sociálně vyloučeným osobám nějaké zneužívání z podstaty jejich sociálního statusu, ať již ve formě eskalace nějakých problémů nebo podvodů z dalších stran? Víte o nějakém konkrétním případě takového negativního jednání nebo ohrožování?

Respondent číslo jedna poukázal na případ takového zneužívání sociálně vyloučených. Jedná se o pronájem bytů, kdy se odvádí nájemné v režimu „sociálního bydlení“ pronajímateli přímo ze sociálních dávek. Jelikož je takový příjem garantovaný (nepřímo státem, kdy *„podnikatelé profitují na tom, že dostávají zaplacený nájem“*) jedná se o spolehlivý byznys, který se v lokalitě rozšiřuje. Vedlejším produktem je dále vznik samotných vyloučených lokalit, které koncentrují sociálně vyloučené, nebo osoby ohrožené sociálním vyloučením. *„Protože ubytovávají tydle sociálně vyloučený-problémový, čímž vzniká vlastně sociální problém.“*

Stejně tak se druhý dotazovaný vyjádřil, že se špatnou praxí se stává zneužívání systému skrze sociálně vyloučené osoby, v rámci kterého sociální podniky vydělávají přímo na sociálních dávkách. Respondent popisuje, jak takový systém funguje: *„Pokud bych dejme tomu měl hotovost, abych koupil barák a dal ho dohromady a nastěhovat si tam pět rodin, ze kterých budu mít deset tisíc z rodiny, tak budu mít padesát tisíc měsíčně čistá ruka.“* V čem je takový projekt prakticky bez rizika, dále vysvětluje: *„Vim, že mi to odvedou. Na sociálce tam mi podepíšou papír, aby mi chodily peníze přímo na účet, a takhle to funguje. Já budu doma, vim, že dostanu padesát tisíc od státu měsíčně a do důchodu nemusím nic dělat.“* Mnohdy se jedná o neetické jednání s přihlédnutím ke skutečnosti, že se nájmy v takových bytech pohybují za hranicí ekonomické výhodnosti pro ohrožené osoby (ať už se jedná o předražené byty, nebo o byty s velmi nízkou úrovní vybavenosti či kvality).

I třetí respondent vyjádřil obavu z rozrůstajícího se výskytu sociálních podniků zneužívajících lidi ohrožených sociálním vyloučením. V rámci působnosti samosprávy

zastupované respondentem docházelo například k účtování nájemného na základě neplatných účetních dokladů firem v exekuci. Docházelo tedy k jednání, které nemůže osoba bezprostředně ohrožená sociálním vyloučením už ze své podstaty bezpečně odhalit. Respondent toto zažil na vlastní oči, když požádal nájemníka o nahlédnutí do dokumentace: „Ukažte mi ještě stvrzenku o zaplacení nájmu a ona mi ji ukázala a tam bylo v podstatě razítko podnikatele, který byl v exekuci.“ Dalším důkazem podvodného jednání byly například i neplatné nájemní smlouvy osob žijících ve vyloučených lokalitách.

Respondent číslo pět vznesl obavu z rozmáhajícího se trendu přibývání sociálních podniků, které fungují na úkor sociálně znevýhodněných. „Sleduju, že třeba se nám tu stává, že tak nějaký soukromí podnikatelé tu skupujou byty, pronajímají je teda vysloveně teda sociálně slabejm.“ Klienty takových podniků jsou potom dle dotazované převážně členové romské komunity. Zároveň dodává, že přestože je situace zatím relativně v klidu, obává se dalších problémů v podobě otevřených vyostření a konfliktů. Respondent uvádí také obecná ohrožení, kterým jsou vyloučené osoby náchylné. Mezi nimi zmiňuje zadluženost a nutnost řešit bytovou situaci. Především dluhy za všemožné služby (telefon, svoz odpadů, elektřina apod.) dostávají sociálně vyloučené do situací, které pak musí samospráva nějakým způsobem řešit.

Šestý respondent zmiňuje nově vznikající vyloučené lokality, které se objevují díky aktivitám vlastníků soukromých objektů. Ty své prostory pronajímají záměrně sociálně vyloučeným osobám a vydělávají tak na příspěvcích na bydlení. „Jsou tam v podstatě volný dvě nebo tři nemovitosti a ty majitelé tam jako zcela záměrně umísťujou tyhle lidi, protože si od nich vyinkasujou příspěvek na bydlení.“

Respondent číslo sedm spatřuje ohrožení lidí vedoucí k sociálnímu vyloučení v dluhích. Hlavním problémem vyloučených lokalit a sociálně vyloučených osob je existence tzv. dluhové spirály. Respondent toto dále ilustruje na příkladu mladých lidí, kteří se v rámci svých potřeb a životního stylu zadluží a potom těžce splácí. „Vy víte, že oni do konce života budou žít s dluhem. A oni se taky chtějí nějak oblíkat, taky chtějí založit rodinu, taky chtějí mít mobila a prostě maj místo toho naflákaný dluhy milion a půl.“ Mezi obavami respondenta potom je, co nastane, když se z takové dluhové spirály po mnoha letech takto ohrožení jedinci nedostanou. „Možná budou žít deset let v nějaký šedý zóně, pak někoho okradou, pak někoho zabijou. Prostě budou tady s námi dalších čtyřicet let a jako sem tam, pokud se něco nezmění, tak to lepší nebude.“

Srovnání odpovědí

Všichni respondenti se shodli, že sociálně vyloučení lidé jsou skutečně ohroženi. Téměř všichni respondenti považují za největší ohrožení formu podnájmů nabízenou sociálně vyloučeným, v tomto případě se jedná o vnější hrozbu, bez vlastního zavinění sociálně vyloučeným jedincem. Mezi odpověďmi se také objevil názor, že největší ohrožení spočívá v dluhové spirále, do které se vyloučení zpravidla dostávají, v tomto případě se jedná z velké míry o vnitřní hrozbu se spoluúčastí vyloučeného jedince. Téměř všichni respondenti v souvislosti s problematikou podnájmů poukázali na přítomnost pochybných a podvodných sociálních podniků v lokalitě, jež přímo inkasují příspěvky na bydlení.

3.2.2 Terminologie respondentů

Následující kapitoly mají od dosavadního rámce rozhovoru nejdále, nejedná se však o nepodstatná data. Předmětem zkoumání je respondenty užitá terminologie, způsob vyjadřování i slovní sdělení. Odpovědi respondentů v rámci následujících podkapitol nejsou přímou reakcí na otázky. Sdělení jsou zpravidla vytržena z celkového kontextu rozhovorů. Výpovědní hodnotu jednotlivých sdělení nelze vždy považovat za absolutní zrcadlo názoru respondenta, leckdy se jednalo o doplňující sdělení či nadsázku.

3.2.2.1 Oslovení

Hlavním předmětem zkoumání, ve smyslu užití konkrétní terminologie byly konkrétní názvy skupin lidí ohrožených sociálním vyloučením ze strany respondentů, případně i všech ostatních zúčastněných minorit a majorit, kterých se tento výzkum jakýmkoli způsobem týká. Zvláštní důraz je kladen na vůbec první (spontánní) pojmenování lidí ohrožených sociálním vyloučením v rámci výzkumného rozhovoru.

Jak jsou osoby ohrožené sociálním vyloučením nazývány? Jak je nazývají zástupci samospráv v rámci výzkumného rozhovoru?

Respondent číslo jedna sám od sebe použil v kontextu zkoumané problematiky nejdříve termín „Romové,“ alternativně přistoupil k oslovení „cikáni.“ V pokročilé fázi dialogu začal používat i výraz „černeji,“ avšak bez jakéhokoli konkrétního hanlivého důrazu. Jednalo se spíše o snahu o otevřenější, přímější a jednodušší komunikaci s tazatelem.

Druhý respondent ve spojitosti s minoritou použil slovo „cikáni“ a ihned sám od sebe dodal, že toto není přijímáno pozitivně. (*„Je to nepotěší, když jsme jim říkali cikáni. Nebo říkáme.“*). V lokalitě je dle zkušeností dotazovaného lepší při komunikaci se zmíněnými osobami používat vhodnou terminologii. Na druhou stranu sami o sobě dle respondenta Romové říkají, že jsou „cigáni.“

Respondent číslo tři v rámci rozhovoru nejprve využíval termínu „sociálně potřebnější“, čímž se vyhýbal jakýmkoli přímějším či adresnějším oslovením. V další fázi rozhovoru začal v kontaktu s tazatelem používat respondent sám od sebe oslovení „lidičky.“ To na jednu stranu může poukazovat na familiární atmosféru samotné konverzace, na druhou stranu může tato zdrobnělina poukazovat na určité nadřazené vnímání vůči jmenovaným skupinám obyvatelstva. Respondent také na toto téma navázal s vlastní obhajobou, že oslovení nehraje roli a je přijímáno bez urážky. *„Já jim říkám cigáni nebo Romové, mě to je úplně jedno, ani jedno je neuráží.“* Jako protipól k Romům nastavuje respondent slovo „bílý.“ (*„Voni i ty bílí bývají někdy divočejší, než ty Romové.“*). Mezi další užití termíny tohoto respondenta patří „přizpůsobiví“ a „nepřizpůsobiví“. Na tuto problematiku navazuje v rezignovaném tónu a vysvětluje, že i toto je relativní. Leckdy životní styl takto popisovaných lidí nelze změnit, jindy zase, pokud jsou k tomu tito lidé nějakým způsobem donuceni, a jiná varianta není, umí se přizpůsobit.

Čtvrtý respondent již od začátku svého projevu používal termín „Rom“, který dále používal v kontextu sociálně vyloučených. Tento respondent dále v rozhovoru uvedl termín „bílí“ coby opak k Rom. (*„Do těch sociálně vyloučených můžou patřit i normálně bílí.“*). Jako alternativu k termínu **sociálně vyloučený** respondent použil také „sociálně slabý“, a to v kontextu ohrožených lidí před důchodovým věkem a v důchodovém věku.

Pátý respondent v rámci dialogu užíval rozdělení na „Romy“ a „ne-Romy.“ Tuto terminologii ve vyjadřování si respondent udržel i přes záměrné rušivé vstupy tazatele, který v návaznosti a v kontextu zmínil rozdělení Bílí/Romové. Stejně jako v jednom z předchozích případů i tento respondent použil slovo „lidičky“ ve spojení s lidmi ohroženými sociálním vyloučením.

Respondent číslo šest sám od sebe zezáчатку používal poněkud neobratné vyjádření *„lidi, kteří jsou.. é.. tím postiženi,“* později začal užívat oslovení *„tadydletěch lidí“* ohrožených sociálním vyloučením. V rámci oslovení etnických menšin používal respondent výrazy „Rom“ nebo „cikán.“ K tomu dále vysvětlil, že sám ani s jedním

oslovením osobně problém nemá, ale chápe, že někdo může mít, protože „jsme všema téma agenturama tak zblblí, že máte strach pojmenovat ty věci tak, jak jsou.“ V pokročilém stádiu dialogu použil v tomto kontextu dále slova „bílí“ a „v uvozovkách černý,“ čímž familiárně naznačil dva protipóly. Ze sdělení bylo jasně viditelné, že „černý“ není v očích respondenta synonymum pro Rom. Respondent se během rozhovoru ujišťoval, že tyto výrazy nejsou brány doslova, ale používány spíš jen pro zjednodušení a snazší porozumění konverzace. „Doufám, že mě berete s rezervou, spíš jde o to, abychom to zjednodušili a neopisovali.“

Sedmý respondent naopak oproti předchozím případům termíny a problematiku opisoval. „Pokud se bavíme přímo o těch... o těch místech, které je možno označit za sociálně vyloučené...“ Přímé oslovení respondent prakticky nevyšlo. S ohledem na etnickou minoritu využíval termínu Romové.

Srovnání odpovědí

Několik respondentů v kontextu oslovení sociálně vyloučených osob samo od sebe (od začátku rozhovoru) užívalo formální oslovení Romové případně termínu sociálně vyloučení. Stejně tak velká část respondentů sami od sebe termíny a výrazy vyhybavě opisovala „bavíme se o těch...“, „...tadydletěch,“ „...potřebnější“. Jeden respondent sám od sebe od začátku užíval neformálního oslovení „cikáni“. S ohledem na přijetí oslovení ze strany etnických skupin jeden respondent uvedl kladné reakce, druhý respondent záporné. V průběhu rozhovoru převážná část respondentů udržela svůj styl oslovování etnických menšin (nehledě na to jaký styl). Zbylá početná skupina respondentů přešla k otevřenějšímu, méně formálnímu oslovování. Nehledě na způsob a tendenci ve vyjadřování v rámci svého projevu použila převážná část respondentů termín „bílý“ jako protipól k „Rom“ (nebo případně k „černý“). Je zajímavé, že respondenti téma sociálního vyloučení pochopili právě jako etnicky orientované. Mezi skupiny, které se považují za ohrožené sociálním vyloučením, patří hlavně osamělí rodiče, mladí manželé s dětmi, dlouhodobě nemocní, zdravotně postižení a lidé v penzi. Teprve další skupinou jsou etnické menšiny. (Navrátil, 2003)

3.2.2.2 Etnická otázka

Tato podkapitola je zaměřena na další etnicky orientovaná sdělení nad rámec, ale pochopitelně s přesahem, problematiky sociálního vyloučení. Za vznikem tohoto výzkumného kritéria stál obecný předpoklad, který dle všeobecného vnímání široké laické

veřejnosti přisuzuje značnou míru zástupců sociálně vyloučených lidí romskému etniku. Nad rámec dosavadních zkoumaných kategorií zaměřených především na vnímání jednotlivých skupin obyvatelstva mezi sebou je následující kritérium zaměřeno na čisté etnická sdělení a výroky ze strany dotazovaných respondentů. Žádný konkrétní dotaz zkoumající toto kritérium nebyl vyřčen, i v tomto případě se jedná o sdělení z velké míry vytržené z celého kontextu rozhovoru. Důraz je kladen především na to, že se čistě o Romech mluví (skutečnost). Ne tolik pozornosti je v tomto případě kladeno na to, jak se o Romech vyjadřují (forma), v úplně poslední řadě hraje v této podkapitole roli samotný význam sdělení (obsah). Dalším důvodem zařazení kategorie do výzkumu potom je dotvoření celkového obrazu zkoumané problematiky.

Další čistě etnicky orientovaná sdělení včetně těch nad rámec problematiky sociálního vyloučení týkající se romské minority.

Respondent číslo jedna v rámci svého projevu poukázal na skutečnost, že většinová společnost vnímá zpravidla žadatele o dávky automaticky jako Romy. Důvodem je prý mediální masáž, obecná zkušenost, běžně rozšířené vnímání mezi lidmi. „*Je to daný tím, že ty lidi takovou zkušenost mají, že když je někdo požádá o sociální dávku, tak bude černej.*“

Druhý respondent k tomuto tématu doplnil vlastní postřeh, kdy veřejnost v lokalitě přisuzuje problémy spojené s problematikou sociálního vyloučení a zneužívání sociálního systému především Romům. „*Tady byli hlavně zaměřeni na cikány. Furt to všechno směřovalo k nim.*“

Respondent číslo tři ve spojitosti s etnickou otázkou zmínil, že dřívější situace odpovídala spíše „černým“ sociálně vyloučeným lidem („*Jeden čas jsme říkali, že máme firmu černá bílá, protože mají jen bílého koordinátora.*“), aktuálně jsou mezi vyloučenými hlavně „bílí“ bez vzdělání a často jsou to případy dlouhodobě nezaměstnaných.

Čtvrtý respondent přiblížil strukturu sociálně vyloučených v lokalitě tak, že sociálně vyloučený je zpravidla Rom. Složení sociálně vyloučeného obyvatelstva se pro snazší pochopení závažnosti pokusil rozdělit do určitých stupňů, kdy hrálo roli, do jaké míry a jakým způsobem se ono vyčlenění projevuje. Slabší, ale nezanedbatelné vyloučení může provázet lidi před důchodovým věkem („*Ten je vyloučeněj třeba z toho, že už ho nikde nevezmou do práce.*“), přičemž tzv. „*absolutně sociálně vyloučeněj*“ je v tomto

zjednodušeném pojetí nejzávažnější kategorie sociálního vyloučení, do které v lokalitě patří Romové.

Pátý respondent uvedl, že v kontextu sociálních intervencí je u Romů menší problém například s řešením výživného. Romské rodiny jsou soudržnější, „oni to řeší svým způsobem, že prostě.. tý.. mamince, když zůstane sama, že od ní odejde, automaticky pomáhaj.“ Na dotaz, zda se častěji zabývá problémy bílých nebo romských klientů, odpovídá, že problematičtější jsou „bílí“.

Respondent číslo šest se naopak svěřil, že většinou jsou problémy spíše s Romy („Jsou to ty Romové, no.“). Zároveň dodává, že přístup k Romům nebo komukoli jinému se u něj neliší, ke všem by se choval stejně. „Mě nezajímá, jestli je Rom nebo ne... mě zajímá prostě to, jestli dělá bordel a jdu na něj stejně jako bych šel na bílýho“.

Sedmý respondent na tuto problematiku navázal vysvětlením, jak se která skupina z řad vyloučených se svými problémy potýká a jak k nim přistupuje. Dle respondenta nelze uvažovat různé tábory, kdyby na jedné straně byli vyloučení „Romové“ a na druhé vyloučení z řad „majority,“ neboť ohrožení sociálním vyloučením fakticky hrozí všem. Rozdíl však spatřuje ve způsobu vyrovnání se s takovou situací. Romové problém řeší po svém, a to zpravidla v rámci velkých rodin. Majorita zase povětšinou vnímá, že sociální vyloučení nebo ohrožení sociálním vyloučením není jejich problém, že se jich to netýká, případně se jim to stát nemůže („že to se stává jenom těm ostatním“), přestože se to v jejich rodině děje.

Srovnání odpovědí

Mezi nejčastějšími odpověďmi bylo dle očekávání respondenty uvedeno, že problematika sociálního vyloučení je úzce spjata s Romy, respektive převážná většina problémů nebo všechny problémy se týkají sociálně vyloučených osob z řad romské komunity. Další odpovědi potom byly protichůdné a naznačovaly, že problémy související s problematikou sociálního vyloučení vznikají především u osob, které nejsou romského původu. Jeden z respondentů reagoval, že problematika sociálního vyloučení nejde jednoznačně přisoudit nějaké části obyvatelstva (ať už minoritní nebo majoritní), jedná se o problematiku týkající se všech (ohrožující všechny).

3.2.3 Popis obce, vlastní vnímání problému

Následující podkapitoly jsou věnovány demografickému členění lokality v rámci problematiky sociálního vyloučení, pod kterou spadá samospráva a její dotazovaný respondent, především je však přiblíženo porozumění problematiky sociálního vyloučení zástupci samosprávy. Dále je pozornost věnována samotnému složení vyloučených lokalit spadajících pod konkrétní samosprávu. Uvedena je i skladba školských zařízení včetně volnočasových aktivit a iniciativ, které jsou problematikou sociálního vyloučení také ovlivněny. Závěr kapitol tvoří výzkum „dobré“ praxe, který je zaměřený na případy opětovného zapojení sociálně vyloučených, resp. návrat z vyloučení, pokud se tak v lokalitě stalo.

3.2.3.1 Porozumění sociálnímu vyloučení

Zástupci samospráv byli dotázáni, zda a jak rozumí pojmu a problematice sociálního vyloučení. Cílem otázky bylo poodhalit přístup dotazovaného zástupce k této problematice a zjistit, do jaké míry je lokální samospráva tímto fenoménem ovlivněna. Jelikož byl v rámci otázky kladen důraz na názor (zkušenost, vědomost) samotného respondenta, bylo toto pokládáno zpravidla mezi prvními otázkami v rámci celého výzkumného rozhovoru na takzvané „prolomení ledů.“

Jak rozumíte pojmu „sociální vyloučení,“ je pro vás sociální vyloučení problém? Co je sociální vyloučení? Připouštíte, že na území vaší obce žijí sociálně vyloučení jedinci a že by samospráva měla také reagovat na jejich potřeby?

Respondent číslo dva na okraj uvedl, že laická veřejnost vnímá mezi termíny „sociálně vyloučený“ a „Rom“ rovnítko. K samotnému popisu a porozumění problematiky sociálního vyloučení respondent dodává (definuje), že se jedná o lidi se ztíženým přístupem ke „vzdělání a službám“. Problematiku respondent vztáhl na děti v lokalitě, dle něj „*se to týká minimálně padesáti procent dětí ve škole*“.

Dle respondenta číslo tři jsou sociálně vyloučení v první řadě lidé obecně bez vzdělání - „*To sou většinou lidi, který nemaj dokončené vzdělání*“, což jsou dle dotazovaného především Romové. V druhé řadě jsou mezi vyloučenými i sociálně slabí

taktéž bez vzdělání a bez šance pracovního uplatnění. („*Mám tam i skupinu sociálně slabých, kteří jako nemaj vzdělání a kteří nemaj šanci se chytit.*“) To jsou dle dotazovaného ne-Romové. Takto shrnuje respondent problematiku sociálního vyloučení a popisuje složení ohrožených lidí, jimž se snaží pomoci s prací. Co se týče přístupu samosprávy a reakce na problémy vyloučených respondent připouští, že samospráva by měla reagovat na tyto potřeby. Konkrétně přichází s myšlenkou, že by odpovědnost a řešení problematiky mělo více ležet na obci. V tomto ohledu by byla lepší systémová decentralizace a vytvoření lokálního plánu („*Samosprávy by si měly udělat nějaký plán zaměstnanosti.*“). Respondent naráží na podmínky z dřívějších dob, kdy „*byla povinnost zaměstnanosti v republice a když se nikdo nechtěl postarat, tak to v podstatě spadlo do města a město muselo.*“

Respondent číslo čtyři chápe sociální vyloučení jako stav, kdy „*sociálně slabej člověk není ještě navíc přijímán většinovou společností* („*nebere (ho – pozn.) většina*“). Respondent ví, že pod samosprávu spadá vyloučená lokalita. „*Máme vyloučenou lokalitu.*“ Poukazuje ale na skutečnost, že byla lokalita takto označena na základě nedokonalé studie. „*Dělala to pro agenturu nějaká firma a nakonec se zjistilo, že to ty lidi dělali od stolu, nikdo tady nebyl... prostě žádné průzkum, to všechno bylo od stolu.*“ K problematice sociálního vyloučení a ohrožení sociálním vyloučením respondent dodává širší kontext, kdy se nejedná pouze o sociálně slabé, bez vzdělání nebo o Romy, ale také o lidi v předdůchodovém věku. „*On může bejt vyloučený, protože je starej a může bejt bílej, ale protože už má pět let do důchodu, tak ho těžko někdo zaměstnává.*“ V tomto pojetí se problematika týká širší oblasti, dá se říci, že se jedná o „*celorepublikový*“ problém („*to není jenom naše lokalita*“).

Pátý respondent uvádí okrajově problematiku sociálního vyloučení na příkladu těch nejvíce vyloučených z vyloučených v lokalitě, konkrétně v sociálních bytech města. Tam bydlí lidé, jež „*se už absolutně nedali vrátit zpátky (do běžného života – pozn.) žádným způsobem, přišli o práci a skončili.*“ K tomu respondent dodává, že se jedná o lidi pouze z řad „*bílých*“ a že standard bydlení je u nich na velmi nízké úrovni, prakticky se jedná o holobyty nejnižší kategorie.

Šestý respondent nepovažuje oblast pod samosprávou, kterou zastupuje, za typickou sociálně vyloučenou lokalitu. Odkazuje se na nižší koncentraci obyvatelstva a s tím související nižší počty reálně vyloučených, stejně tak s přihlédnutím k dosavadnímu historickému vývoji nevidí problém v případné re-aktivaci vyloučených v lokalitě.

(„Víceméně valná většina se normálně aktivovala, a čili nemáme problémy nějakých velkých sídlišť vyloženě jako ty velký koncentrace.“) K samotné problematice sociálního vyloučení a jejímu pochopení dodává: „Já si pod tím představuju, že jsou to lidé, kteří jsou sociálně... v uvozovkách postižení nezaměstnaností, dluhy. Jsou postižení třeba i nižším vzděláním, s tím souvisí taky i ta uplatnitelnost jakoby na trhu práce.“ Respondent dále zdůrazňuje související problematiku nezaměstnanosti a cyklických pochodů („V podstatě je to taková spirála, která se točí furt dokola.“) Problematika sociálního vyloučení se v této oblasti netýká jen Romů. Respondent k tomu dodává, že takto je to ale všeobecně vnímáno, „...že když se řekne sociálně vyloučení, že si všichni představí Romy nebo cikány.“

Respondent číslo sedm nevyslovil jasnou definici nebo názor, čeho se týká sociální vyloučení. Popsal ve velmi obecné rovině celou množinu případů, kdy se o vyloučené lokalitě dá hovořit zejména z titulu dotačních programů. Tedy připouští, že jsou v okolí různé problémy a ty jsou připisovány stavu „vyloučená lokalita“, což není dobře vnímáno veřejností („označení, který sami třeba obyvatelé těch daných lokalit tak jako nevnímají příliš pozitivně.“). V těchto případech se dle respondenta pravděpodobně nejedná o vyloučené lokality („prostorově vymezenou sociálně vyloučenou lokalitou prostě nejsou“), se kterými by souvisela konkrétní problematika sociálního vyloučení. „Dost často se sociálně vyloučená lokalita popisuje jako něco, co si myslím, že definice sociálně vyloučený lokality nesplňuje. My (oblast působnosti samosprávy – pozn.) jsme sami názorným příkladem.“ Prakticky způsobuje v lokalitě problémy „sociálním složením obyvatelstva“, jež není „až tak ostře vymezeno prostorově ani třeba etnicky.“ Je to ale problém, kterému musí samospráva čelit.

Srovnání odpovědí

Téměř všichni respondenti zformulovali nebo se pokusili zformulovat nějakou, většinou vlastní, definici sociálního vyloučení. Stejně množství respondentů uvedlo, že pod jimi zastoupenou samosprávou spadají vyloučené lokality a problematika sociálního vyloučení se jich bezprostředně týká. Jeden z respondentů místo definice sociálního vyloučení uvedl vyhýbavou odpověď zaměřenou na obecné vnímání situace v lokalitě. Další respondent nepřipustil, že pod jím zastupovanou samosprávou spadá vyloučená lokalita, uznal však, že se potýká s problémy souvisejícími s problematikou sociálního vyloučení, ale lokalita celkově vyloučenou dle jeho názoru není.

3.2.3.2 Složení lokality

Předmětem výzkumu bylo dále složení sociálně vyloučeného obyvatelstva v lokalitě, respektive ve vyloučené lokalitě. Sdělené výsledky byly ovlivněny aktuálním povědomím dotazovaného zástupce samosprávy o situaci v lokalitě.

Víte, kolik tak obyvatel přibližně žije v sociálně vyloučené lokalitě? Dokážete upřesnit složení obyvatelstva? Jsou tam spíše mladší nebo starší lidé?

Respondent číslo jedna na tuto otázku reagoval velmi stručně a přesně. Uvedl pouze přesný počet obyvatel celkově a jeho předpoklad počtu sociálně vyloučených osob. Konkrétně je to tedy celkově 3150 obyvatel a z nichž odhadem čtyři sta až pět set jsou ohrožení sociálním vyloučením nebo přímo sociálně vyloučení.

Respondent číslo čtyři spíše v obecné rovině upozorňuje, že vlivem nízké zaměstnanosti je v lokalitě situace problematická. Dopadem toho je potom velké množství sociálně slabých. „*Sociálně slabých je tady... spíš většina.*“ Důsledně rozděluje sociálně slabé a sociálně vyloučené, o kterých dále nemluví.

Pátý respondent, částečně nad rámec otázky, uvádí počet Romů v komunitě. I celkově otázku zobecňuje na problematiku související s romským etnikem, respektive představuje oficiální výsledky sčítání lidu, v rámci kterého se k romskému etniku „*přihlásil pouze jedinej človíček tady, oficiálně. Nikdo jinej se k nim nepřihlásil.*“ Další výzkum zprostředkovaný najatou firmou orientovaný nejen na Romy, ale i na problematiku sociálního vyloučení, byl dle respondenta zfušovaný („*Údajně to odstřelili od stolu, jsme se pak dozvěděli.*“) Tedy ani z této zpětné vazby nepřišly objektivní nezkrácené závěry, o které by se mohl respondent podělit. Na základě vlastních zkušeností respondent odhaduje 15 % (romských) obyvatel ohrožených sociálním vyloučením na město, jež spravuje tato samospráva. V případě širšího okolí a působnosti, včetně menších vesnic, a vyloučených lokalit toto číslo stoupá až k 20%.

Respondent číslo šest avizuje právě probíhající terénní výzkum s cílem „*zmapovat a zjistit, jak to tady vypadá*“ právě s ohledem na problematiku sociálního vyloučení. Lokální samospráva „*samozřejmě o některých rodinách a některých lidech ví,*“ ale respondent je přesvědčen, že tato problematika je širší. Postiženo je tímto fenoménem daleko více lidí, a to skrytě, odhadem „*kolem stovky.*“ I tento respondent postupně upíná

pozornost spíše k zástupcům romské komunity. Zvláštní pozornost věnuje tomu, proč se Romové nehlásí k romství. Dotazovaný toto vysvětluje, že Romové vnímají takové označení jako stigma vůči většinové společnosti a v druhé řadě postupně ztrácí (přichází o) nebo již ztratili svou kulturu i jazyk.

Sedmý respondent se s ohledem na složení obyvatelstva zaměřil přímo na uvažovanou vyloučenou lokalitu, jež spadá pod samosprávu, kterou zastupuje. Složení vyloučené lokality je dle odhadu dotazovaného následující: zhruba 25 až 30 % tvoří děti. Nejmenší zastoupení okolo 10 % připadá na postproduktivní věk, tedy starší obyvatele a důchodce nad 70 let. Toto nízké zastoupení je způsobeno především s přihlédnutím ke „způsobu života v těch lokalitách a i k tomu, že přežití v nich je poměrně fyzicky náročné.“ Poslední třetí nejpočetnější složkou, okolo 60 %, jsou potom dle očekávání lidé v produktivním věku.

Srovnání odpovědí

Všichni respondenti se pokusili odhadnout zastoupení obyvatelstva ohroženého sociálním vyloučením, nebo přímo vyloučených, ale žádný z respondentů neznal přesné aktuální údaje. V literatuře se také odráží podobné zkušenosti. „*Neexistují spolehlivá čísla o počtu Romů žijících v jednotlivých zemích.*“ (Davidová, 2005) Tedy přesné údaje pravděpodobně ani neexistují a musí se odhadovat. **Převážná většina respondentů dokázala odhadnout přesnější množství vyloučených, což vyjádřili buď procentuálně, nebo počtem obyvatel. Jeden z respondentů odhadl množství jen velmi nepřesně („většina“).** Mezi odpověďmi se objevila již dříve uvedená zobecnění, kdy respondenti problematiku složení vyloučené lokality vztáhli na romskou otázku.

3.2.3.3 Školy a volný čas

Volnočasové aktivity a situace ve školských zařízeních s ohledem na problematiku sociálního vyloučení jsou také jednou z výzkumných kategorií. Dotazovaní zástupci samospráv byli vyzváni k přiblížení situace právě ve školách a případnému představení aktivit pro ohroženou mládež, jak obecně, tak i v případě vyvíjených iniciativ konkrétně. Tematicky se jedná spíše o doplňující otázku, která má za cíl ilustrovat situaci v lokalitě v širších souvislostech a která nebyla vždy, nebo alespoň ne v celém rozsahu zodpovězena.

Můžete odhadnout, kolik je v této sociálně vyloučené lokalitě dětí? Chodí všichni do místních škol? Mají ve školách nějaké problémy, nebo je

vše v normě podle ostatních dětí? Jsou v obci volnočasové aktivity, kterých by se mohly tyto děti účastnit? Hrají si děti ze sociálně vyloučené lokality s ostatními dětmi z obce?

Respondent číslo jedna reagoval na dotaz v souvislosti s aktuálním „nedostatkem“ dětí, které vedlo ke zrušení praktické základní školy „před 2 lety.“ Ta byla převedena na klasickou základní školu v lokalitě. Vytvořila se třetí třída – „tzv. céčková třída.“ Došlo tedy k sloučení škol a úpravě osnov, v rámci kterých tyto děti mají „individuální plán vzdělávání.“ Co do velikosti a rozsahu školy respondent odpověděl takto nepřímou, jedná se o malotřídní školu se třemi třídami. Na téma volnočasových aktivit nebyla uvedena žádná odpověď, lze usuzovat, že pod taktovkou samosprávy se žádné takové iniciativy nekonají.

Respondent číslo dva uvádí, že se veškeré volnočasové aktivity pro mládež omezují jen na činnost družiny při škole („*Družina tady je, ale vlastně to je ve škole.*“). Tento stav hodnotí negativně, podle respondenta se děti „*místo toho, aby se odreagovaly nějakým způsobem a šly jinam,*“ tak musí zůstat ve školním prostředí. Ideální by pro tento účel byly kroužky, ale ty již historicky probíhaly, a to neúspěšně. Bližší souvislost škol a problematiky sociálního vyloučení respondent nepřiblížil. Zmínil nutnost dojíždět za dalším středním či vyšším vzděláním, pod samosprávu spadá v místě působnosti jen odborné učiliště nabízející nematuritní obory. Základní škola má aktuálně 400 žáků, přičemž její kapacita je až 750. Takový stav determinuje místní obyvatele a v širších souvislostech podněcuje vznik vyloučené lokality a prohlubuje problém sociálního vyloučení, jelikož zpravidla „zůstávají“ ti méně vzdělaní. V lokalitě je také školka pro 120 dětí a praktická základní škola, „*tam je asi pětatřicet nebo dvaatřicet dětí.*“

Pátý respondent hodnotí vývoj situace ohledně docházky dětí z prostředí ohroženého sociálním vyloučením, nebo přímo ze sociálně vyloučených rodin jako zlepšující se. „*Docela se to srovnalo a těch dětí zas není tolik, co by jako porušovaly tu školní docházku.*“ Za tímto zlepšením dle respondenta stojí užší spolupráce samosprávy se školou. K tématu dodal respondent už jen to, že si děti hrají na společných hřištích nehledě na sociální postavení svých rodin, „*třeba i ty maminky tam chodí a sedí tam na lavičkách.*“

Respondent číslo šest uvádí, že původně dvě základní školy, běžná a speciální, byly nedávno „*z důvodu nízkého počtu dětí*“ spojeny a vznikly tak speciální třídy na základní škole. Aktuálně má patnáct žáků s množstvím různých hendikepů včetně lehké nebo i střední mentální retardace, tedy vycházejících nejen ze sociálně slabšího prostředí.

Problémy spojené s rozdílným sociálním postavením nezaznamenává, šikana se v žádné vyšší míře z pohledu samosprávy nevyskytuje, „jako z pozice zřizovatele... nebyli jsme nucený nic řešit.“ Výčet volnočasových aktivit je na menší město a malou školu až překvapivě velký, samospráva má v zájmu toto udržet a rozšiřovat. „Je tady hudební škola, fungujou tady hasiči... fungujou tady fotbalisti... jsou tady tenisový kurty, za školou je víceúčelový hřiště, kde se dá hrát v podstatě jakékoli sport... různé skupiny, jakoby neformální se schází, chodí cvičit, chodí hrát florbal.“ Děti v kroužcích jsou spíše ne-Romové, důvodem je dle dotazovaného malý počet Romů a jejich nezájem, žádné diskriminační tendence zde nejsou. K tomu ale není dostatek statistických údajů. „Výzkumníci nebo inspekce přišla normálně do školy a ptala se, kolik máme romských dětí. Já říkám, no podle národnosti jsou všichni Češi a zbytek si běžte spočítat, nebo já nevím, jak to určíte. Já si tady prostě nevedu takovouhle evidenci.“

Sedmý respondent v rámci otázky přistupuje přímo ke kontextu problematiky sociálního vyloučení s tím, že „nejproblémovější komunitou jsou klienti dětského výchovného ústavu, který tady máme na území města.“ Složení tohoto ústavu odhaduje respondent okolo 25 % – 30 % Romů. K problematice v souvislosti s běžnou školou a k volnočasovým aktivitám, patrně z důvodu nečinnosti v tomto ohledu, se dále dotazovaný nevyjádřil.

Srovnání odpovědí

Nadpoloviční většina respondentů v rámci odbočky od tématu poukázala na nedostatek dětí v školských zařízeních. Někteří z respondentů se vyjádřili, že alespoň v nějaké míře lokální samospráva podporuje volnočasové aktivity pro ohroženou mládež. Téměř všichni respondenti nedokázali ani přibližně vyčíslit počet dětí ve všech školských zařízeních v rámci lokality. Stejně tolik respondentů nedokázalo ani částečně přiblížit složení dětí ve školním věku, které jsou přímo ze sociálně vyloučeného prostředí, nebo jsou tímto fenoménem alespoň ohroženy.

3.2.3.4 Návrat z vyloučení

Posledním výzkumným kritériem z kapitoly zaměřené na popis sociálně vyloučené lokality je otázka možnosti (respektive reality) navrácení z pozice sociálně vyloučeného do běžného života, nebo alespoň opuštění vyloučené lokality. V tomto ohledu byla

respondentům pokládána otázka zaměřená na jejich vnímání takových situací, pokud v konkrétní lokalitě nastaly.

Za jakých podmínek odcházejí lidé ze sociálně vyloučené lokality? Znáte nějaký konkrétní případ, kdy se někdo ze sociálně vyloučené lokality tzv. „postavil na vlastní nohy“?

Respondent číslo tři reaguje hned dvěma souvisejícími příklady, jedním úspěšným a jedním neúspěšným. Prvnímu vyloučenému dali za samosprávu příležitost postavit se na vlastní nohy pomocí nově vytvořených pracovních pozic, ale nezadařilo se. *„Za dva měsíce na to on zneužíval manželku a chodil v noci krást,“* dále dle respondenta začal zneužívat pracovní neschopnost, což skončilo výpovědí pro *„hrubé porušení pracovní kázně.“* Druhý, tentokrát úspěšný případ, byl muž romského původu, *„který šestnáct let nepracoval, my jsme mu dávali dva měsíce šanci a on se vyšpičkoval.“* Díky pomoci samosprávy, konkrétně přes veřejnou službu zřízenou na základě dotačních titulů, se mu podařilo protlačit se systémem a postavit se na vlastní nohy. Předpokladem pro to samozřejmě bylo, že je pracovitý, *„takovej hodně jako zainteresovanej a aktivní.“*

Pátý respondent přímo konkrétní příklad úspěšného návratu z vyloučení nezmiňuje, nicméně uvádí formu pomoci, kterou samospráva poskytuje ohroženým osobám. Respondent vnímá *„problém s bydlením a nízký příjmy u lidí.“* Pomocí je podpora bydlení, která reaguje na bytovou situaci v lokalitě, jelikož není kde pořádně bydlet (chybí bytové možnosti). Samospráva se snaží alespoň toto zajistit. Dle respondenta jsou takové iniciativy přeceněné, další organizace, které se zabývají podobnou problematikou, situaci nezvládají. (*„To je všechno přeceněný... to tady nefunguje.“*)

Respondent číslo šest uvedl příklad jednoho člověka, který se takto postavil na vlastní nohy. Jedná se o muže romského původu, který nastoupil na vytvořenou pozici asistenta prevence kriminality. Dle respondenta *„nárazově vždycky někde pracoval, chvílku nám třeba dlužil nájem, pak mu odpojili elektriku. On si pak zase ty peníze někde vydělal, tak to zase jakoby splatil.“* Předpokladem pro úspěšný návrat z vyloučení byla pracovitost a vůle *„v uvozovkách žít normálně,“* tedy nezapadnout (respektive *„spadnout do toho kolotoče“*). S ohledem na další pomoc se samospráva zaměřuje na poskytování bytů vyloučeným, není jich mnoho a mají určitá přísná pravidla (*„poměrně dost tvrdý“*) bez rozdílu, zda se jedná o Romy či ne. Většina v těchto bytech jsou *„lidi sociálně slabí, nezaměstnaný, zadlužený.“*

Srovnání odpovědí

Respondenti, jež odpověděli na otázku, uvedli, že pomohli či pomáhají osobám ohroženým sociálním vyloučením. Převážná část respondentů zná případ, kdy se intervence podařily a ohrožená osoba se „postavila na vlastní nohy“. Respondenti se shodli v otázce zpětného začlenění sociálně vyloučených, že hlavním problémem je v nízkých příjmech lidí. Převážná část respondentů uvedla také pomoc samosprávy ohroženým ve formě zprostředkování bydlení. Stejně množství dotazovaných uvedlo pomoc samosprávy ohroženým ve formě zprostředkování práce (na toto téma blíže viz následující kapitoly na téma zaměstnanost).

3.2.4 Téma zaměstnanost a trh práce

Následující soubor výzkumných kritérií se zabývá tématem zaměstnanosti (respektive nezaměstnanosti). Kapitoly navazují na dosavadní zjištění o vnímání osob ohrožených sociálním vyloučením a další demografická specifika přiblížená dotazovanými zástupci samospráv. V návaznosti na tato zjištění bylo na místě blíže upřesnit situaci uplatnění na trhu práce v lokalitě v souvislosti s fenoménem sociálního vyloučení.

3.2.4.1 Nezaměstnanost

Pro obecnou ilustraci situace na trhu práce byla zvolena otázka nezaměstnanosti jako vodítko pro orientaci v lokálním ekonomickém prostředí. Kritérium bylo zvoleno na základě předpokladu, že *„Chudoba a nízký příjem či nezaměstnanost je jeden z nejvýznamnějších ukazatelů sociálního vyloučení.“* (Navrátil, 2003). Cílem tohoto kritéria je v souvislosti se studií zmapovat aktuální výchozí stav, se kterým dále zástupci samospráv zapojení do práce s osobami ohroženými sociálním vyloučením musí počítat.

Můžete odhadnout počty nezaměstnaných v souvislosti se sociálním vyloučením, případně kolik ohrožených osob práci má?

Respondent číslo tři uvedl v této souvislosti na základě své zkušenosti poměr „padesát na padesát procent,“ kterým shrnuje, že zhruba polovina lidí z řad ohrožených, kteří se dostanou k práci, mají velkou šanci se chytit díky své pracovitosti. Druhá polovina těchto lidí, dle respondenta vztaženo na členy romské komunity, se práci systematicky vyhýbá. *„Nechají se zaměstnat a v tu ránu omarodí a hledají důvody proč nechodit do práce.“* Přesnější čísla respondent neuvádí. Přimo samosprávou zprostředkované pozice

mohou nastálo zaměstnat dva pracovníky na osmdesát pět zájemců. Tito dva lidé jsou aktuálně jediným přesným ukazatelem zaměstnanosti z řady sociálně vyloučených, kterou samospráva disponuje.

Čtvrtý respondent přesné informace o nezaměstnanosti neuvádí. K problematice dodává, že v lokalitě platí, *„že kdo chce práci, tak si ji prostě najde.“* V tomto ohledu, jak sám dodává, barva pleti či etnikum nehraje roli. Dotazovaný zástupce má osobní zkušenost spíše s pracovitými jedinci z řad osob ohrožených sociálním vyloučením a historicky pozoroval ve svém okolí spíše jen formy frikční nezaměstnanosti. *„Já jsem měl zaměstnaného Roma u sebe a když jsem skončil s tím, že jsem prostě začal dělat něco jiného, tak jsem tu firmu prostě rozpustil a on šel pracovat zase dál a pracuje do dneška.“* Respondent si je vědom, že v kraji, pod který samospráva spadá, je opravdu velká míra nezaměstnanosti.

Respondent číslo pět na otázky zaměstnanosti a možnosti získat práci konkrétní odpovědi nepřináší z důvodu přesahu agendy (zaměřenou na řešení rodinných záležitostí), kterou spravuje v rámci zastupované samosprávy. Zaskočená reakce se omezila pouze na *„číslo vám nepovím, jak jsme na tom.“* V lokalitě toto řeší především úřad práce.

Šestý respondent poukazuje na to, že za vysokou nezaměstnaností v oblasti stojí nedostatek podniků, mají zde pouze školy (*„U nás největší průmysl jsou školy, protože tady zaměstnávají nejvíc lidí, jinak tady žádné větší podnik není.“*) Zároveň zdůrazňuje, že některé okolní samosprávy mají situaci v tomto ohledu lepší z důvodu dostupnosti u hlavní dopravní tepny v kraji. Zaměstnanost tedy je v oblasti vysoká, ale přesná data respondent nesděljuje. Dodává k tomu, že *„nějaká práce tam je. My jsme tady tou nezaměstnaností postižení poměrně dost.“*

Respondent číslo sedm uvádí, že přímo v sociálně vyloučených lokalitách, tedy v *„místech, které je možno označit za sociálně vyloučené,“* může pracovat do 10 % „práceschopného obyvatelstva“. Dle názoru respondenta z pohledu sociálně slabých žijících mimo lokalitu a z pohledu etnického (romská populace, která v oblasti *„tvoří podle našeho odhadu zhruba deset procent obyvatel, ačkoliv se k romské národnosti hlásí pouze dva lidé podle posledních sčítání“*) nejsou ukazatele nezaměstnanosti tak tragické. Z tvrzení respondenta lze odtušit, že kdo žije ve vyloučené lokalitě a je ohrožený člověk, tak se má statisticky pravděpodobně hůř než ten, kdo je ohrožený člověk a v lokalitě nežije. Mimo lokality ale také žijí lidé až *„za hranicí sociálního vyloučení,“* jak je nazval

respondent, kteří „mají třeba exekuce za dva miliony a nemají šanci prostě na oddlužení, protože propadli tímhle tím sítím.“

Srovnání odpovědí

Žádný z respondentů nedokázal vyčíslit ukazatele lokální nezaměstnanosti. Převážná část respondentů mluví o nezaměstnanosti jako o lokálním problému, který vnímají spíše negativně. Jeden z respondentů naopak nepovažuje lokální míru nezaměstnanosti jako problém, vnímá situaci spíše pozitivně. Další dotazovaný nedokáže toto posoudit, situaci vnímá neutrálně. Nadpoloviční většina dotazovaných naznačuje, že život lidí přímo ve vyloučené lokalitě nějakým způsobem ovlivňuje míru jejich zaměstnanosti, dva z nich jsou dále schopni odhadnout procentuální zastoupení nezaměstnaných v lokalitě. Naznačená souvislost mezi nezaměstnaností a původem z vyloučené lokality lze podpořit a doilustrovat následovně: „Čím silnější je sociální vyloučení (tím spíše pak prostorová izolace), sociální distance nebo diskriminace (v bydlení či zaměstnanosti), tím intenzivnější je potřeba vyloučených Romů udržet sebezáchovný, avšak izolující a brzdicí velkorodinný mechanismus.“ (Gabal, 2010)

3.2.4.2 Podpora zaměstnanosti

V návaznosti na problematiku zaměstnanosti se nabízí otázka, jakým způsobem ji podpořit v souvislosti se sociálním vyloučením. Na zástupce samosprávy byl dále směřován dotaz, zda takovou podporu přímo jejich samosprávy nebo nějaké další organizace poskytují. Předmětem výzkumu byl také názor respondenta (pokud názor respondent sdílel) na přístup osob ohrožených sociálním vyloučením k této problematice a jejich aktivním přístupem k zapojení do pracovního režimu.

Snaží se sociálně vyloučení, nebo ohrožení sociálním vyloučením aktivně práci sehnat? Víte o někom z řad obce nebo jiné organizace, která se jim s tím snaží pomoci?

Respondent číslo jedna ve stručnosti sdělil, že samospráva podporuje v rámci svých programů zaměstnanost mladých lidí ve věku do 26 let. Stejně tak jsou podporovány mladé rodiny, lidé starší 55 let a lidé s postižením . „Teď kon máme i hodně lidí do 26 let na těch veřejně prospěšných pracích.“

Respondent číslo dva uvádí, že problém s prací v oblasti není tak dramatický. S lehkou nadsázkou dodává, že kdo pracovat chce, může. V takovém případě se ale často nejedná o klasickou plnohodnotnou práci ve standardním smyslu slova, spíše je řeč o nějakém dílčím pracovním uplatnění (*„pokud někdo chce pracovat třeba ne za úplně nějaký třeba velký peníze.“*) Respondent si ale na druhou stranu uvědomuje, že určitý problém s nezaměstnaností nejenom v okolí, ale i na úrovni kraje je. Co se týče podpory zprostředkování zaměstnání a přístupu nezaměstnaných respondent nic nezmiňuje.

Třetí respondent se svěřil, že v rámci své pozice přímo pomáhá v tomto ohledu, garantuje sféru pracovní zaměstnanosti v oblasti. Není to v lokalitě nic neobvyklého, sousední obci, která spadá pod místní samosprávu, také aktivně terénně pomáhá. Respondent při své práci uplatňuje především preventivní přímý aktivní přístup. *„Dávám šanci, a že je stavím do stejné roviny a ono to je velmi důležitý, protože oni to vycítí.“* Konkrétní formy podpory, které je samospráva schopná poskytnout, jsou většinou dohody o provedení práce pro přivýdělek a odpracování dluhů. *„Uděláme dohodu o provedení práce, neřeší vám to pracovní poměr, ale krátkodobě si přivyděláte nějaké finance.“*

Čtvrtý respondent vyjadřuje obavy nad situací v podnikání v souvislosti s nezaměstnaností v oblasti. Srovnává města z kraje a označuje své jako v tomto ohledu nejhorší (*„To prostě nejde.“*). Postupem času v oblasti ustoupila kupní síla. *„Ty lidi dneska skutečně přemejšlí, že obrací peníze a přemejšlí o tom kam... kam co si koupí.“* Respondent by *„tady už nepodnikal ani za... já nevím za co.“* Současnou situaci vidí spíše skepticky, ale zdůrazňuje, že ještě není nejhorší, nicméně se budoucnosti obává. *„Mám strach, protože jako fakt je tohle situace s tou prací je horší a horší.“*

Respondent číslo šest přiznává, že tendence pomoci osobám ohroženým sociálním vyloučením se zprostředkováním práce jsou. Nejde to ale ve všech případech a vždy, pomoc přichází pouze v případě, že volná místa skutečně jsou k dispozici (což v době konání rozhovoru bylo aktuálně šest pozic). V opačném případě úřad práce nepovolí umělé navyšování pracovních míst. Respondent dodává, že se zpravidla jedná o práci na rok nebo na půlrok s cílem především uvést člověka do pracovních návyků (*„To je primárně určený pro lidi dlouhodobě nezaměstnaný a oni ho jakoby zpátky aktivizují a zpátky prostě vrátí do nějakýho režimu.“*). Respondent konstatuje, že v praxi takové uvedení do práce zpravidla nefunguje, po půl roce nebo roce další práci vyloučené osoby nezískají a dostávají se opět do spirály.

Respondent číslo sedm pouze velice stručně shrnul, že samospráva, pod kterou náleží přílehlé vyloučené lokality, se „*pustila do veřejně prospěšných prací*“. Tedy aktivity ve směru pomoci a zprostředkování práce sociálně vyloučeným osobám samospráva vyvíjí.

Srovnání odpovědí

Žádný z respondentů se nevyjádřil k přístupu vyloučených osob ve věci aktivního hledání pracovního uplatnění. Naopak všichni respondenti se vyjádřili, že nezaměstnanost a nedostatek pracovních míst je velké téma, se kterým musí jimi zastupovaná samospráva počítat. Žádný z respondentů neuvedl jinou organizaci, která by v oblasti působila ve smyslu zprostředkování pracovních míst. Velká většina dotazovaných uvádí pomoc samosprávy ve formě zprostředkování či vytváření pracovních míst. Část respondentů neuvedla další pomoc samosprávy, vyjma obecného znepokojení nad situací ohledně nezaměstnanosti

3.2.4.3 Lokální volné pozice

V návaznosti na kapitolu zaměřenou na pomoc při zprostředkování pracovních míst ze strany samosprávy sociálně vyloučeným je další pozornost v rámci výzkumu věnována aktuální situaci na trhu práce v lokalitě. Dotazovaní zástupci samospráv měli dále odkrýt počet či formu aktuálně nabízených, případně aktuálně obsazených pozic v samosprávním celku, obci, vesnici či městě.

Jsou v obci (vesnici, městě) nějaké volné pracovní pozice, které by mohly sociálně vyloučené osoby vykonávat nebo již vykonávají?

Respondent číslo jedna uvádí, že aktuálně obec poskytuje 29 pracovních míst v režimu veřejně prospěšných prací. Práce je vždy na dobu určitou, ale v nabídce je, jen když je pozice skutečně k dispozici. „*Dostanou na rok pracovní smlouvu s městem a navíc chodí do práce jako každý normální dělník.*“ Jedná se zpravidla o nekvalifikovanou práci, té je dle dotazované mnoho. „*Tý práce je tam prostě hafo. Oni zametaj ulice, sekaj pangejty, uklízej sněh v zimě... já nevím, dělaj prostě různý nekvalifikovaný práce.*“

Samospráva, kterou zastupuje respondent číslo dva, je iniciativní ve směru zaměstnávání osob ohrožených sociálním vyloučením. Zprostředkovává alespoň dílčí pracovní uplatnění pro ty, jež dluží městu například za služby, „...*když někdo má třeba dluh na odpadech.*“ Dle respondenta se nabízí možnost si na „*bázi dobrovolnictví*“ své

dluhy odpracovat. „*Obec to nařídít nemůže, ale ty lidi (zadlužení lidé z řad sociálně vyloučených – pozn.) to využívaj.*“ Konkrétní počet míst, či aktuální situaci respondent blíže neupřesnil.

Třetí respondent upozornil, že situace v jeho městě je zdaleka nejlepší v porovnání s celým krajem co do dotovaných pracovních míst, bohužel toto srovnání nevyčíslil. Praxí je, že většina vzdělanějších lidí dojíždí za prací a nikdo nikomu nezávidí takto lokálně vytvořená pracovní místa. Jeden problém, který respondent zmiňuje v souvislosti s touto problematikou, je sehnat vedoucího koordinátora početnější skupině zaměstnaných lidí z řady sociálně vyloučených, kteří byli takto podpořeni. „*Nikdo z těch lidí (oslovených na funkci koordinátora – pozn.) nechtěl jít řídit.*“ Co do konkrétních počtů pracovních míst respondent uvádí „*padesát lidí ve veřejné službě a někých pětadvacet třicet lidí na veřejně prospěšných pracích.*“ Pracovní pozice a uplatnění najdou ti, co o to stojí, téměř vždy, ale velmi často se jedná pouze o krátkodobé přechodné řešení. Zajistit dlouhodobé řešení, stálý pracovní poměr, není v silách samosprávy. Stálý pracovní poměr prý není možné nabídnout.

Respondent číslo čtyři uvádí nabízená pracovní uplatnění „*v technických službách a na veřejně prospěšný práce.*“ Tvorba pracovních míst dle respondenta aktuálně není možná, nové příležitosti v kraji nejsou. Historicky se objevily iniciativy podporující zaměstnanost, ale ty přestaly fungovat. Jako příklad respondent uvedl rozvoz lidí autobusy za prací. „*Myslíte, že funguje ta agentura, že maj lidi možnost aspoň na třičtvrtě roku, na půl roku jezdit do krajského (velkého) města a něco si tam vydělat? Ani náhodou.*“

Pátý respondent uvádí, že v oblasti pracovní místa obecně jsou, ale není jich dostatek pro nekvalifikované, pro kvalifikované potom ne natrvalo. Vyzdvihuje jeden konkrétní průmyslový podnik, který „*zaměstnává lidi všech profesí.*“ Další podniky v lokalitě „*chtěj třeba speciálně svářeče, ostatní zámečníky.*“ Hodně lidí v lokalitě má dle respondenta základní vzdělání, někteří jsou vyučení. Tyto lokální statistiky již ale dále nevyčíslil. Stručně dodává, že nabídka veřejně prospěšných prací zde není. Samospráva přímo samotná může dle respondenta v omezené míře vytvářet pracovní pozice, ale to prý „*má taky omezený možnosti.*“ Nabídka práce v takto podpůrném režimu se zužuje na „*úklidy*“ a „*sezónní práce.*“

Samospráva šestého respondenta vytváří plnohodnotná pracovní místa („*Oni jsou regulérně zaměstnání.*“), v rámci kterých dále pomáhá vyloučeným umořovat dluhy za

služby („*tady máš výplatu, ale než ti jí dám do ruky, tak tady máš popelnice...*“). Co se týče samotných míst, jedná se o skutečně plnohodnotná pracovní místa, kdy zaměstnanci z řad sociálně vyloučených dostávají pracovní smlouvu. Množství takto podpořených lidí respondent nesdělil.

Sedmý respondent také okamžitě poukazuje na pracovní uplatnění zprostředkované lokální samosprávou. Možnosti uplatnění spočívají především v lesnických a dřevařských pracích, kdy zaměstnaní „...*štěpkují dřevo v lese, to znamená to potom pálíme tady v kotelně na biomasu, takže to zase zlevňuje teplo.*“ Tím se alespoň částečně zlevňují ceny energií pro obec. „*Není to úplně perpetuum mobile, co jsme tady vymysleli, ale myslíme, že to je poměrně uzavřený systém, ze kterého co nejméně prostředků odchází.*“ Respondent oznamuje, že samospráva aktivně podpořila vytvoření 50 pracovních pozic. Tato místa nejsou trvalá, ale pouze na dobu určitou a to dle dotací. „*Co je trvalého v dnešní době, jako v podstatě je to stavba hladový zdi formou toho štěpkování, dokud jsou dotace.*“ Respondent dodává, že po skončení dotací hrozí návrat podpořených osob zpátky do evidence úřadu práce. „*Pokud bychom udrželi dva tři roky, to by bylo dobrý.*“ Každopádně to ale krátkodobě řeší zaměstnanost a udržení pracovních návyků sociálně vyloučených osob.

Srovnání odpovědí

Menší část respondentů byla schopna uvést konkrétní počty aktuálně nabízených, respektive využitých pracovních pozic, větší část dotazovaných toto nebyla schopna sdělit.

Téměř všichni respondenti uvedli existenci samosprávou podporovaných pracovních pozic. Stejný počet odpovědí poukázal na fakt, že pracovní pozice zprostředkované od samosprávy jsou dílčí, či krátkodobé (sezónní) nekvalifikované práce. Jeden z dotazovaných uvedl, že nabízené pracovní pozice jsou trvalého charakteru (pracovní smlouva). Z dalších odpovědí bylo zřejmé, že důvodem zprostředkování pracovního uplatnění samosprávou je její zájem na odpracování dluhů (zpravidla za služby, svoz odpadu) vůči obci či městu.

3.2.5 Spolupráce, nabídky, možnosti, aktivity obce

Následující podkapitoly jsou věnovány spolupráci a možnostem zejména ve smyslu veškerých aktivit. Jedná se o aktivity obce nebo dalších organizací, včetně různých

občanských iniciativ, které podporují osoby ohrožené sociálním vyloučením. Další pozornost je věnována také dobré praxi vůči sociálně vyloučeným a výhledům na budoucí stav v lokalitě.

3.2.5.1 Programy pro začlenění

Mezi dotazy na některé ze zástupců samospráv byl i dotaz zaměřený na zjištění případných cílených programů samosprávy podporující začlenění osob ohrožených sociálním vyloučením do většinové společnosti.

Pořádáte nějaké speciální programy pro lidi ohrožené sociálním vyloučením, aby se více začlenili? Můžete uvést konkrétní příklad?

Respondent číslo dva zmínil program prevence kriminality v rámci aktivit samosprávy, jehož součástí přímo sám je. „*V rámci policejní práce chodím hodně do školy na prevenci.*“ Ohledně rozsahu tohoto programu respondent uvádí: „*Pohybují se od první do devátý třídy a chodím i do školky.*“

Respondent číslo pět zmiňuje program pro výchovu dětí, jenž zastřešuje „*...kolegyně, která dělá právní ochranu dětí.*“ Důvodem existence této „*prodloužené ruky magistrátu*“ je skutečnost, že samospráva sama „*nemůže podávat soudu podněty na vzetí dítěte z rodiny.*“ Na rozdíl od sousední samosprávy u této neexistují terénní sociální pracovníci ani služby ve formě bezplatné právní pomoci. Respondent odbíhá od programového rámce a dále představuje sportovní aktivity podporované samosprávou, jež mají integrační tendenci a pomáhají začlenit všechny zúčastněné. Existovaly prý i další strategické plány širších aktivit k začlenění vyloučených do společnosti, ale vzhledem k „*...k těm problémům, co vznikly na tom xyz (jiný kraj s vysokou koncentrací vyloučených lokalit) a všechny ty s těma penězma, tak je všechno zastavený.*“

Šestý respondent na okraj zmínil preventivní programy od policie. Pozornost potom upřel k programu preventivních přednášek, které jím zastupovaná samospráva pořádá. Na tento účel byl jmenován „*preventista*“, který dle slov respondenta „*funguje docela dobře.*“ Aktuální plán je uspořádat přednášku o bezpečnosti a ochraně pro seniory ve spolupráci s asistenty prevence kriminality.

Srovnání odpovědí

Mezi odpověďmi respondentů zazněly zmínky speciálních, zpravidla naučných programů pro osoby ohrožené sociálním vyloučením. Tyto jsou zaměřené, dle odpovědí dotazovaných z větší míry na prevenci kriminality, v další řadě potom i na (právní) ochranu dětí.

3.2.5.2 Spolupráce s nestátními neziskovými organizacemi

V návaznosti na iniciativy prospívající začlenění byly další dotazy směřovány na podpůrné organizace působící v oblasti. Respondenti byli dotazováni na kontakt a zkušenosti ve spolupráci s neziskovým sektorem. Cílem bylo zejména přiblížení případné aktivity a přesah do problematiky sociálního vyloučení ze strany nestátních neziskových organizací (NNO).

Spolupracujete s nějakými neziskovými organizacemi, které se snaží podpořit lidi žijící v sociálně vyloučené lokalitě? S jakými a jak?

Respondent číslo jedna uvádí, že samospráva, kterou zastupuje, má s neziskovými organizacemi špatnou zkušenost. *„My máme třeba hrozně špatnou zkušenost a naše město s neziskovými organizacemi.“* V oblasti působí 4 neziskové organizace, ale jejich terénní práce není na dostatečně účinné úrovni. *„Oni všichni, když půjdete na jejich webové stránky, zjistíte, že jsou všichni úplně úžasní. Oni dělají tohle, tamto, ale v tom terénu, skutečně v tom terénu je nevidíte. V tom terénu oni nepracují.“* Problémy, které se v lokalitě vyskytují, by se měly dle respondenta řešit na úrovni města samotného. *„Nezisková organizace vám ten problém nikdy nevyřeší. To musí vyřešit to město samo.“*

Druhý respondent uvádí s ohledem na dřívější spolupráci nízkoprahový klub vedený občanským sdružením (aktuálně k 18. 11. 2013 transformovaným na obecně prospěšnou společnost), který již nefunguje, *„...v podstatě to ani nikdo neví důvod a proč to zhaslo.“* Samospráva v souvislosti s navázáním další spolupráce žádné aktivní kroky nevyvíjí. Respondent uvádí ještě další neziskovou organizaci se zaměřením na terénní práce, u které spolupráce příliš nefungovala. Důvodem je mimo jiné systém dotací, grantů a výzev, kdy každá organizace (ať už samospráva nebo NNO) funguje na principu vlastního přežití či zájmu, z čehož vyplývá obtížné propojení a spolupráce. *„Oni (NNO – pozn.) si žádají na svoje sólo projekty a potom vyhlásí obec nějakou výzvu, kde by chtěla od nějaký takovýhle společnosti, aby to dělala, ale tím, že už si zažádali, tak už zase nemůžou zase do tohohle.“*

Takže takovejhle systém je provázaněj a není to úplně nejšťastnější.“ Respondent hodnotí pozitivně přítomnost první jmenované organizace, která nadále poskytuje služby – „terénní práci s drogově závislejšíma“, což „je v podstatě jediná šance, jak tady v týhle oblasti něco podnikat.“ Veřejnost vnímá tuto organizaci jen zhruba jako nadstandardní služby feťákům, „...na spoustu lidí to dělá dojem, že v podstatě těm feťákům poskytují veškerý servis kromě té dávky.“

Třetí respondent velmi stručně komentuje aktuální situaci s ohledem na spolupráci s NNO. Bez dalších komentářů se vyjádřil, že tady „funguje občanské sdružení“ (aktuálně k 18. 11. 2013 transformované na obecně prospěšnou společnost), které se zabývá terénní prací a pomocí lidem v těžkých životních situacích.

Respondent číslo čtyři uvádí také „jenom“ jedno občanské sdružení (aktuálně k 31. 12. 2013 transformované na obecně prospěšnou společnost) působící v oblasti. Zdůrazňuje však, že vliv této organizace nemá větší dopad. („Tak nějak se nás to jakoby přímo netýká... nedotýká.“) Samospráva, kterou zastupuje dotazovaný respondent, tuto NNO sama již oslovila pro další spolupráci ve veřejně prospěšných pracích. Nabídka, která ze strany neziskové organizace přišla, nebyla nakonec samosprávou přijata, s tím že jednotlivé položky rozpočtu byly vnímány jako přemrštěné. „Nechali zpracovat jednoho človíčka od nich nějakou nabídku pro město. Sedmdesát korun na hodinu si tam nechal napsat, nechal si tam napsat dvacet pět korun amortizace křovinořezu na hodinu, za metr struny, pohonný hmoty do sekaček, nechali si tam napsat asi pět sedmdesát na kilometr za to, že sem pojedou dělat.“

Respondent číslo pět uvádí také jedno občanské sdružení (aktuálně k 31. 12. 2013 obecně prospěšná společnost) působící v oblasti. Vliv a přesah pomoci ze strany této neziskové organizace není silný, mezi jejími klienty je nedůvěra, „Oni (klienti – pozn.) přiznali, že jim (NNO – pozn.) nevěří.“ Ze strany respondenta je cítit, že práce neziskové organizace není dost dobrá, nebo alespoň ne lepší, v porovnání s tím, co si je samospráva schopna zařídit sama, což vnímá na základě zpětné vazby. Na druhou stranu respondent uvádí, že činností tato NNO zejména v sousední obci vyvíjí mnoho („Dělá se tam spousta akcí.“) a že dopad je zřejmý („Obec je čistší, než byla.“). Obyvatelé města, které spadá pod samosprávu respondenta, prý ale nemají tuto organizaci v oblibě. Respondent uzavírá, že v oblasti jiná nezisková organizace nepůsobí, „...tady jiný občanský sdružení nefunguje.“

Šestý respondent si nevybavuje žádnou lokální nebo blízko situovanou aktuálně působící neziskovou organizaci. Samospráva výhledově očekává spolupráci s dvěma obecně prospěšnými organizacemi ze sousedního města a krajského města („...*tak to vypadá, že by tady mohl působit.*“). Zájem o spolupráci s neziskovými organizacemi je u respondenta evidentní, jelikož u nich vidí teoretický přínos. Dle svého názoru NNO mají příslušné know-how („*Protože oni to umí. My to neumíme.*“) i přesah ve srovnání se samosprávou ohledně terénních prací, v druhé řadě mohou být potenciálním zdrojem financí v rámci dotačních projektů.

Respondent číslo sedm uvádí, že neziskové organizace v oblasti nepůsobí systematicky. V rámci lokality přichází do styku se třemi organizacemi, které pracují nahodile. „*Je tady několik neziskovek, které působí třeba v okolí, nebo které tady prostě zasahují tou svojí činností sporadicky.*“ První nezisková organizace „*má zajišťovat terénní a sociální práci v tomto regionu,*“ ale působí velmi nahodile, další dvě obecně prospěšné společnosti hodnotí respondent takto: „*i kdyby jejich přítomnost byla desetkrát větší, tak že by se to tu uživilo úplně v pohodě.*“ Respondent hodnotí jejich přítomnost jako nedostatečnou, případně poddimenzovanou „*...na to jaké tady jsou prostě sociální problémy.*“ Samospráva má tendenci navázat s neziskovým sektorem užší spolupráci, „*chystáme i nějaký rozšíření spolupráce.*“

Srovnání odpovědí

Téměř všichni respondenti uvádí, že v lokalitě a přilehlé oblasti působí nějaká nestátní nezisková organizace (NNO). Jeden z dotazovaných uvádí, že v oblasti pod jeho samosprávou žádná NNO nepůsobí, ale to je druhým respondentem z dané obce vyvráceno. Nadpoloviční většina respondentů z řady dotazovaných zástupců samosprávy uvádí spíše negativní zkušenost s činností a ve spolupráci s NNO. Část respondentů se na téma zkušenost s neziskovými organizacemi nevyjádřila a jejich postoj byl v tomto ohledu neutrální. Stejně tolik respondentů chce, nebo uvažuje o další spolupráci s NNO. Pouze jeden z dotazovaných uvádí pozitivní dosavadní zkušenost s činností a spoluprací s NNO. Velká většina respondentů se vyjádřila, že žádnou iniciativu s ohledem na další spolupráci s NNO aktuálně nevyvíjí. Většina respondentů uvádí nedostatečnou, poddimenzovanou nebo jinak špatnou úroveň působení NNO v oblasti. Část respondentů se na téma úroveň NNO nevyjadřovala, jejich postoj byl v tomto ohledu neutrální. Jediný respondent poukázal na potenciál,

respektive profesionalitu a know-how, které může nestátní nezisková organizace v rámci spolupráce se samosprávou přinést.

3.2.5.3 Dobrá praxe

Následující otázka byla položena s cílem zjistit případné pozitivní zkušenosti respondentů s pořádáním aktivit napomáhajících sociálnímu začlenění. Předmětem zkoumání byla dobrá praxe konkrétní samosprávy v rámci podpory sociálně vyloučených. Tento dotaz byl pokládán primárně jen těm respondentům, kteří již na téma aktivit směrem k vyloučeným hovořili, ale ne všichni respondenti odpověděli.

Jaké aktivity vstříc osobám ohroženým sociálním vyloučením se vám nejvíce osvědčily?

Respondent číslo tři poukázal na pozitivní dopad strategického rozptylování rodin ohrožených sociálním vyloučením po kraji. Toto opatření samosprávy bylo zaměřené proti obecnému shlukování a vyšší koncentraci sociálně vyloučených osob. *„Bylo velmi důležité, že oni nesmí tvořit jakoby shlukovou komunitu.“* Rodiny ohrožené sociálním vyloučením byly rozděleny po okolních obcích, což zamezilo vzniku jedné vyloučené lokality. *„My to vlastně dělali tak, že do každé obce jednu rodinu, aby nebyli pospolu.“*

Čtvrtý respondent upozornil na sociální programy, které ve zprostředkované formě pomocí agentury samospráva pořádá. *„My tady samozřejmě za pomoci agentury, když tady nějakým způsobem vstoupila, tak jsme začali dělat sociální programy.“* Konkrétní dopad, ani přesnou formu ale už respondent nezmínil.

Sedmý respondent uvedl v rámci dobré praxe spíše jen drobné úspěchy za pochodu, konkrétně uvedl příklad asistentské práce pro ohroženou mládež (*„Snažíme se o buzení do školy prostřednictvím těch asistentů pro takový ty chronický záškoláky.“*). Následně dodal, že *„né všechno se nám samozřejmě daří.“* Respondent spíše než dosavadní úspěchy nastínil další směřování v tomto ohledu. Přiznal, že mnohá řešení leckdy spočívají v netradičním řešení. Lidem, kteří jsou na dně dluhové pasti, je třeba poradit, jak přežít s dluhy. *„Na různých akademických setkáních se bavíme o tom, jak se mají lidé oddlužovat a tak, a jak se má dělat tohle a tohle, ale prostě ono to opravdu nefunguje, protože u nás fakt devadesát pět procent lidí tím sítím propadlo. To znamená, my je musíme naučit, jak se vyhýbat věřitelům a jak prostě přežít s těmi dluhy.“* Dále je potřeba se pokusit lidem bez domova najít alternativní řešení. *„Pokud budeme vědět, že máme někde někoho, kdo je na*

hranici bezdomovectví jako zálesák, tak ať si třeba v tom Řopíku (bunkr v pohraničních oblastech – pozn.) bydlí, my mu tam klidně nakoupíme kamna, když nebude okolo sebe dělat bordel a bude žít prostě z toho, co mu dá les včetně dřeva, plodin a tak dále.“

Srovnání odpovědí

Z odpovědí je znát, že respondenti mají zkušenosti s touto problematikou. Žádná z odpovědí nebyla přespříliš optimistická. Respondenti uváděli hlavně dílčí úspěchy při řešení konkrétních situací, do kterých se v rámci řešení konkrétní problematiky sociálního vyloučení ve své lokalitě dostali.

3.2.5.4 Pozitivní ohlas

Dalším tématem úzce souvisejícím s prointegračními aktivitami samosprávy je otázka zpětné vazby na tyto iniciativy. Následující otázka v rámci výzkumu navazuje na otázku dobré praxe, kterou uvádí do širšího kontextu, a dále zkoumá případný pozitivní ohlas, ať už z řady sociálně vyloučených (respektive ohrožených sociálním vyloučením) nebo ostatních lidí z většinové společnosti.

Vzpomenete si na nějakou aktivitu, která měla pozitivní ohlas jak u lidí žijících v sociálně vyloučené lokalitě tak od ostatních lidí z obce? Zlepšila se od té doby komunikace v obci?

Čtvrtý respondent uvádí aktivní prevenci proti kriminalitě a zmiňuje změnu k lepšímu, kdy nejenže aktivity městské policie zafungovaly, ale vzrostl i všeobecný zájem a sdílení informací mezi lidmi („*Támhle se běžte podívat. Támhle se děje tadydlento, tadydlento...*“). Respondent poukazuje na skutečnost, že lokální komunitní rozvojové aktivity stojí na jednotlivcích, osobní angažovanosti a podnikatelích, což ilustruje na příkladu hospodského, který iniciativně vedle své provozovny v součinnosti s městem rekonstruuje obecní hřiště. S ohledem na vztahy mezi obyvateli a prointegrační tendence mezi nimi, a to hlavně s ohledem na komunikaci v návaznosti na aktivity samosprávy, respondent dodává, že dosavadní iniciativy nebyly úspěšné. Vesměs jsou aktivity kritizovány, a to i včetně probíhající rekonstrukce náměstí.

Respondent číslo šest uvádí pozitivní ohlas veřejnosti v návaznosti na společenskou akci pořádanou samosprávou. Na pouti vystoupila romská kapela jakožto náhrada na poslední chvíli zrušené hudební produkce. Výstup hodnotila veřejnost pozitivně,

„...vyložene byli překvapeny... mi říkali, to je dobrý no“. Respondent tuto akci považuje za přínosnou. „Já si třeba dovedu představit, že nám takhle vypomůžou na takovejhle společenských akcích.“

Sedmý respondent uvádí stejně jako šestý respondent romskou kapelu na oficiální městské slavnosti („...místní romská kapela, která měla velký úspěch“). Tato společná iniciativa se ukázala jako pozitivní a přispěla k zlepšení komunikace mezi lidmi a situace obecně, „to taky otevřelo jako- jakoby takový ty zašpuntovaný- zatuchlý vzduch, jakože najednou třeba byli Romové viděni v dobrém světle.“

Srovnání odpovědí:

Příklad pozitivní zkušenosti uvedli respondenti pouze z třetí obce. Chválili si zapojení místní romské kapely na městské oficiální vlastnosti. V souladu s literaturou tedy vnímají přínosné postupné propojování minority do široké veřejnosti. Další respondent z druhé obce si nevzpomněl na žádnou pozitivní zkušenost na straně obce. Vnímá tyto aktivity jako individuální angažovanost. Respondenti z první obce se k tématu nevyjádřili.

3.2.5.5 Spolupráce obyvatel

Předposlední z otázek na téma spolupráce a komunikace sociálně vyloučených obyvatel a většinové společnosti je zaměřena na sdílení zkušeností v kooperaci těchto dvou skupin.

Podíleli se někdy všichni obyvatelé společně na nějaké místní aktivitě? Včetně těch žijících v sociálně vyloučené lokalitě?

Respondent číslo tři zmínil v tomto kontextu jednu vlastní iniciativu, kterou vyvinuli přímo lidé z vyloučené lokality. Několik jednotlivců z řad vyloučených se angažovalo v oblasti komunitního rozvoje vyloučené lokality, konkrétně se jednalo o opravu veřejných prostor – autobusové čekárny („...ted' tam máme takovou šerednou tu čekárnu“). Na sdělení zástupce samosprávy, že by čekárna šla strhnout a umístila se místo ní nová lavička, přišla reakce „my si jí chceme opravit.“ Respondent dodává, že v tomto případě se jedná o bezproblémové jedince z místních Romů, z čehož lze usoudit, že takové tendence nejsou v lokalitě běžné ani obecně platné mezi ostatními z vyloučených.

Respondent číslo čtyři uvádí komunitní aktivity a služby, které dělali jednotlivci v rámci města. „*Soukromý osoby, který dělaly kroužky jakoby pro město. No samozřejmě tam to nějakým způsobem nedopadlo, asi se jim to nevyplatilo nebo co.*“ Respondent upozorňuje na fakt, že veřejnost si žádá služby, které samospráva není schopná samostatně zařídit. Na druhou stranu však veřejnost odmítá jakkoli pomoci a dále se neangažuje. „*Tady byl dřív dětskej den a maminky pomáhaly, no protože to udělala paní knihovnice pořádala pod městem.*“ Situace se ale později změnila, tato praxe byla zrušena, „...*, a oni (veřejnost, maminky – pozn.) řekli, tak když to nedělá paní knihovnice, tak my nebudeme pomáhat.*“

Respondent číslo pět zmiňuje zapojení jednotlivých skupin obyvatelstva, kdy vyzdvihuje romskou komunitu jako proaktivní. Z řady sociálně vyloučených se zapojují především Romové oproti „bílým“, kteří se zpravidla drží v ústraní. „*Ti sociálně slabí, ti bílí bych řekl, že se nezúčastňují akcí, že ty Romové se víc zúčastňují, když by se něco dělo.*“

Šestý respondent na otázku odpovídá kladně, nedávno pořádali společenskou událost, která měla povahu stmelovací akce, v rámci které byli zapojeni i lidé z řady sociálně vyloučených. „*Tady je jedna taková romská kapela. Takže jsme je nechali vystoupit za honorář prostě na tý pouti a spousta lidí byla najednou překvapená, že jsou takový muzikanti a že umí taky něco jinýho a tak.*“ Dodává, že toto nebylo dříve běžnou praxí a je to pro ně nová zkušenost. „*Přiznám se, že donedávna jsme tohleto vůbec nedělali, letos poprvé.*“

Respondent číslo sedm přiznává, že se společné aktivity spíše nekonají. Občanská a společenská angažovanost funguje na velmi individuální bázi. „*Občanská společnost je tady nesmírně slabá.*“ Vzájemná pomoc a spolupráce funguje dle respondenta až v krajních případech, „*je to spíš jakoby takovýto, že existenční, jako situace jakoby, že ty lidi dožene, že jeden já nevím něco zařídí a druhý mu za to třeba zařídí dřevo na zimu, aby ten první jakoby neuhynul zimou.*“ Lidé z vyloučených lokalit a sociálně ohrožení se akcí neúčastní, „*lidé, kteří jsou třeba něčím jakoby ohrožení nějakými sociálně negativními jevy, tak se těch akcí neúčastní skoro vůbec.*“ Respondent uzavírá, že se komunitní akce nepořádají, výjimečně jen soukromé akce („...*spíš někdy to je jako uzavřený...* “).

Srovnání odpovědí

Téměř všichni respondenti zmínili alespoň nějakou společnou iniciativu či spolupráci místních obyvatel. Častými odpověďmi bylo, že iniciativa a pro-aktivita v tomto směru vychází pouze z jednotlivců a v individuálních případech. Mezi méně častými odpověďmi potom bylo například tvrzení, že pořádání společných akcí a spolupráce jednotlivých vrstev společnosti není běžnou praxí, případně, že takové akce se nepořádají vůbec.

3.2.5.6 Výhledové zlepšení

Poslední otázka z kapitoly zaměřené na možnosti aktivní spolupráce s osobami ohroženými sociálním vyloučením je zaměřena na budoucí vývoj situace. Respondenti byli tázáni, zda přímo oni mají, nebo jsou seznámeni s nějakým akčním plánem budoucího začlenění sociálně vyloučených do většinové společnosti. Během rozhovoru byl v rámci této otázky ponechán prostor pro osobní připomínky, nápady a návrhy řešení, které by jednotliví respondenti v tomto ohledu rádi prosadili.

Máte v obci nějaký plán do budoucna, který počítá s budoucím začleňováním sociálně vyloučených? Co by se podle vás dalo dělat pro zlepšení? Máte další nápady či návrhy řešení?

Respondent číslo dva přistoupil rovnou k vlastnímu nápadu, jak zlepšit situaci pro začlenění sociálně vyloučených. Vyjádřil se proti zneužívání sociálních dávek a uvedl chybu v systému „...*system je dneska tak bezzubej.*“ Mezi vlastními návrhy řešení situace respondent uvedl zavedení trestní odpovědnosti za zneužívání dávek, „...*aby se to nějak změnilo a zlomilo tak, že by to bylo trestný, kdo by nedělal, to by bylo postižitelný, to bych zavedl já.*“ K obecnému plánu za obec/samosprávu se respondent nevyjádřil.

Respondent číslo čtyři uvedl stávající fungování infocentra, které bude podporováno finančně i do budoucna („*město dělá infocentrum a musí na to dávat peníze*“), další iniciativy v rámci samosprávy nezmínil. S ohledem na další iniciativy a vlastní postřehy respondent zmínil, že „*by se mělo pro ty lidi dělat víc. Strkat víc peněz já nevím do kultury, do takových věcí jako zájezdy.*“

Pátý respondent uvedl, že by k vlastnímu zlepšení situace přispělo lepší pracovní uplatnění vyloučených osob („*bylo by velice důležitý, aby ty lidi měli práci*“), což by dle

respondenta vedlo k dalším pozitivním změnám, „...*tim pádem by bylo bydlení.*“ Respondent poukazuje na fakt, že „*bez financí a bez bydlení se ty lidi nemaj šanci začlenit.*“ Zlepšení situace respondent spatřuje v případné změně v sociální politice státu, v obecné rovině doplňuje: „*já si myslim, že ty lidi potřebujou hlavně mít trošku lidský podmínky, aby mohli žít normální život. A to je strašně důležitý pro člověka si myslim, a ne že bude žít támhle někde na okraji společnosti někde pod mostem.*“ V rovině výhledu sociální politiky samosprávy se respondent nevyjadřuje.

Šestý respondent žádné vlastní nápady na zlepšení situace do budoucna nepřináší. K otázce, zda jde nějak pomoci vyloučeným, dotazovaný stroze dodává „...*já myslim, že ne.*“ Respondent vidí problém v tom, že se jedná o styl života. Žádné vyjádření nepřichází ani na téma oficiální plán budoucích aktivit samosprávy.

Respondent číslo sedm uvádí svoji vizi změny zákona o spotřebitelských úvěrech, tak aby se nevyplatilo poskytovatelům úvěru zavázat osoby, u kterých je „*důvodné podezření, že nebudou splácet.*“ To by dle respondenta na jednu stranu způsobilo, že „*by celá řada lidí prostě skončila bez nějakého dodatečného příjmu úvěrů.*“ Na druhou stranu by se lidé velmi pravděpodobně nedostávali až na samé dno společnosti a na úroveň absolutní zadluženosti, protože by „*jak se říká lidově spadli na hubu mnohem dřív.*“ Mezi dalšími opatřeními na lokální úrovni respondent uvádí lepší zaměření grantové politiky v rámci obce, „*ale upřímně řečeno tady lidé nejsou zvyklí, že by si něco organizovali nebo se snažili sami. Jako i ta sounáležitost je tady minimální, to znamená je to pořád tak, že jako pokud se tady chce něco udělat komunitního, tak ta obec musí jako zásadním způsobem přispívat, že to málokdy jde od zdola.*“ Jestli však bude nějaký konkrétní plán samospráva v blízké budoucnosti zavádět, respondent neřekl.

Srovnání odpovědí

Ani jeden z respondentů neuvedl, či nepřiblížil žádný plán nebo program samosprávy vedoucí k lepšímu začleňování sociálně vyloučených osob. I přes nedostatek oficiálních kroků samosprávy vstříc sociálnímu začleňování uvedli téměř všichni respondenti alespoň jeden vlastní nápad či postřeh, který by dle nich vedl k lepšímu začlenění sociálně vyloučených osob. Velká většina respondentů uvedla dílčí řešení situace spočívající v celospolečenské a v systémové změně. Několik respondentů uvedlo dílčí řešení situace spočívající ve změně (respektive akci) na lokální úrovni.

3.2.6 Kriminalita

Následující kapitola je věnovaná studiu trendů překračujících legální rámec ve vyloučené lokalitě dle percepce dotazovaných respondentů. Cílem následujících dvou podkapitol není izolovaně označit konkrétní případy, kdy byl překročen zákon, ale naznačit obecné tendence v souvislosti s existencí vyloučené lokality, nehledě na skutečnost, že ve většině případů by konkrétní případy trestné činnosti s velkou pravděpodobností překračovaly kompetence a pracovní náplň dotazovaných zástupců samosprávy, jejichž vnímání této problematiky je pro následující kapitoly klíčové.

3.2.6.1 Souvislost s vyloučením

V rámci výzkumného rozhovoru byla pozornost věnována nejprve vnímání souvislosti kriminální činnosti v kontextu existence vyloučené lokality. Respondenti byli tázáni:

Myslíte si, že zde dochází díky sociálně vyloučené lokalitě ke zvýšené kriminalitě? Máte proti tomu nějaká opatření? Je něco, co se vám v této oblasti osvědčilo nebo naopak naprosto neosvědčilo?

Respondent číslo jedna uvedl, že sociálně vyloučené osoby opravdu způsobují problémy („...s nima je problém no“). Dle respondenta jsou hluční, pohybují se především na ulicích, ale zvýšenou kriminalitu nebo trestnou činnost přímo nezpůsobují. „Kdyby třeba páchali nějakou trestnou činnost to ani ne. Že by se zvýšilo kriminálních případů, to se říct nedá. Ale oni prostě žijou venku na ulici, oni jsou hluční.“ K dalším opatřením se respondent již nevyjádřil.

Druhý respondent se vyjádřil, že kriminalita nesouvisí výlučně s minoritami a ohroženými. „Já si třeba nemyslím, že tady s tou menšinou máme problém, co se týče nějakýho- nějaký kriminality, že by... v tom si nemyslím, že jsme nějakým způsobem výjimečný.“ V souvislosti s opatřením proti kriminalitě respondent uvádí výhled, v rámci kterého samospráva stojí o systém fotopastí. „To je jakoby v podstatě takový technický opatření, kdy máme vytipovaný místa, kam bychom je chtěli umístit, kde dochází k většímu výskytu trestní činnosti.“

Respondent číslo čtyři poukazuje na souvislost kriminality s problematikou sociálního vyloučení. Tuto souvislost ilustruje na příkladu začarovaného kruhu, nedostatku

peněz a práce, ale i zábavy a kvalitně stráveného volného času, jenž vede ke kriminální činnosti. *"Tak se přijdou (sociálně vyloučení – pozn.) třeba pobavit, ale už nemaj tolik peněz, aby jedli pili a tak dále a jestliže lidi nemaj práci a práce je míň a míň, tak si myslim, že bude ještě hůř a ta realita, když už člověk neví kudy kam, tak co, začne krást, že jo."* Mezi problémové řadí respondent skupiny mladistvých, které se nedají chytit při činu a které dělají opakovaně drobnou kriminální činnost. *„Člověk, kterému je tak šestnáct let a další deváctiletý nebo dvacetiletý, prostě ten je tady nejznámější, kterej tady loupal měděnou střechu.“* Ke konkrétním aktuálním či výhledovým opatřením proti kriminalitě se respondent nevyjádřil.

Pátý respondent nedává problematiku sociálního vyloučení a kriminalitu do souvislosti, v lokalitě pozoruje kriminalitu obecnou. *„My tu máme takový stálý známý kriminálníky, který vždycky, když jsou pryč, tak je tu klid ale pak to přesně poznáte, když je začnou pouštět. Teď zrovna pustili jednoho a už to zase začíná, už tady bylo vykradený auto.“* Dle respondenta se na kriminální činnosti z větší míry podílí „bílí.“ Prevence prý není příliš možná, jediná možnost je chytit přímo při činu. *„Když toho člověka nechytíte při činu, tak jako není šance.“*

Šestý respondent uvádí neměnný trend vývoje kriminální činnosti v porovnání s vývojem vyloučené lokality. Dle bezpečnostních analýz, které měl respondent k dispozici *„je to tady pořád stejný.“* Zároveň dodává, že kriminalita je v kraji dle dotazovaného obecně nejvyšší. *„Jsme jakože úplně na okraji toho kraje, taková vnitřní periferie, takže tady ta kriminalita byla vždycky o něco vyšší než, přepočítáno na ty hlavy, tak než prostě někde jinde.“* Jako opatření zavedla samospráva službu Asistentů prevence kriminality z řad osob ohrožených sociálním vyloučením. Aktuálně se jedná o dva zaměstnance města, jedna pracovnice je *„bilá a ten druhý je Rom. Byl to záměr vybrat ty lidi takhle, chtěli jsme někoho, kdo bude mít jakoby blízko do té komunity a pak jsme chtěli někoho, aby to bylo takový vyvážený.“* Jedná se o nově zavedenou iniciativu, zatím bez měřitelného dopadu (*„...oni fungujou měsíc, takže my to vlastně nemáme ještě zmapovaný“*).

Respondent sedm uvádí problémy s drogami v lokalitě. *„Máme tady poměrně rozbujelou prostě drogovou scénu, máme tady několik variant pervitinu, pěstíren marihuany.“* Ohledně opatření respondent žádné příklady neuvádí. Dodává však, že kriminalita, konkrétně drogy, nemají s vyloučenou lokalitou až tak moc společného (*„...nemá to žádnou spojitost“*), jedná se o dva paralelní problémy, *„jsou to dva izolovaný problémy.“*

Srovnání odpovědí

Téměř všichni respondenti se domnívají, že míra kriminality nemá souvislost s tím, že je v oblasti vyloučená lokalita. Objevil se i názor, že právě mezi mírou kriminality a existencí vyloučené lokality je souvislost. Dva z respondentů uvedli, že samospráva, kterou zastupují, má nějaké opatření nebo alespoň výhledový plán s ohledem na boj proti kriminalitě. Žádný respondent neuvedl příklad opatření, které by se historicky osvědčilo, a stejně tak nikdo neuvedl příklad opatření, jež se neosvědčilo či nepovedlo. Jednou z odpovědí byl také názor, že situace nejde příliš efektivně řešit (s důrazem na prevenci), výjimkou a řešením je potom přímá konfrontace při činu.

3.2.6.2 Zneužívání dávek

Na základě předpokladu, že trend zneužívání dávek bude silný v případě vyloučených lokalit, byla zařazena následující otázka do výzkumného rozhovoru se zástupci samospráv. Z důvodu přehlednosti a tematického členění byla tato problematika zařazena do kapitoly Kriminalita, přestože se na základě dosavadních poznatků a připomínek respondentů nejedná o trestnou činnost, ale o problém morálního dilematu v kontextu nedokonalosti sociálního systému, jenž takovou činnost umožňuje. Cílem tohoto dotazu bylo získat vzhled dotazovaného zástupce samosprávy do problematiky zneužívání dávek v kontextu sociálního vyloučení.

Je zneužívání sociálních dávek evidentní problém vyloučené lokality? Skutečně k tomu dochází? Proč tento problém přetrvává?

Respondent číslo dva potvrzuje, že se setkal se zneužíváním dávek a dodává „...ty lidi sedí doma a berou prachy, protože není vůbec problém, aby tyhle lidi měli třeba třicet, pětatřicet tisíc na dávkách.“ Respondent uvádí, že je pro vyloučené demotivující předhánět systém dávek. („...jeden řekl, že pobíral dvacet jedna tisíc a dá se, a v momentě přechodu do veřejný služby bral jenom osmnáct, tak jak ho to má motivovat, aby do tý práce chodil.“) Prapůvodem problému je dle dotazovaného zástupce samosprávy skutečnost, že zneužívání dávek je v rámci ohrožených rodin vnímáno odmala, úzce souvisí s výchovou a přejímáním negativních vzorů. „Když vám řekne dítě v pátý třídě, když se ho zeptám, co bude dělat, tak že půjde na dávky. To dítě v deseti, jedenácti letech ví, že nebude dělat a že půjde na dávky. Oni to maj od malička vtloukaný do hlavy.“

Respondent číslo tři uvádí o své lokalitě, že i zde je trend zneužívání dávek rozšířený. V oblasti se nachází množství lidí, kteří nestojí o žádnou práci a pobírají sociální dávky. Dle respondenta je to problém prakticky třetiny lokálního obyvatelstva, „...já bych řekla, tak těch třicet, čtyřicet procent už to je.“

Čtvrtý respondent taktéž uvádí fakt, že ke zneužívání dávek v oblasti dochází („...no ono to tak je“). Tento problém dle respondenta vychází z nedokonalosti státního systému, „ta situace prostě vyplývá z toho, že ta politika státu je už takhle špatně nastavená.“ Dále dodává, že „pokud já mám, když ležím doma být na tom líp, než když někdo pracuje, tak je na tom vopravdu něco hodně špatně.“

Respondent číslo pět uvádí pobírání dávek u některých lidí v lokalitě od samého počátku jejich uvedení. „Jsou lidi, kteří dávky užívají od té doby, co někdy začly od toho devadesátého roku a jako nehodlají to měnit a vystačí. Údajně tvrdí, že s tím vystačí.“ V této souvislosti respondent dodává, že „pochopitelně žijou takovým tím horším způsobem no.“ Ze způsobu vyjadřování a volby slov respondenta není znát, že mluví o zneužívání dávek, spíše se tento projev jeví, jako že si lidé pobírající dávky tímto příliš nepřilepší. S ohledem na lokální trend je dle respondenta zřejmé, že v porovnání s Romy je více bílých, kteří čerpají, respektive zneužívají sociální dávky. „Vzhledem k počtu Romů si myslím, že tady v naší oblasti je jich je určitě víc těch bílejších.“

Šestý respondent neodhadl, jak velké části populace se v oblasti týká problematika zneužívání sociálních dávek („...víte, že ani nevím“). Stejně tak nedokázal určit množství lidí bez práce, kteří pobírají sociální dávky, zdůraznil ale, že si uvědomuje důležitost takových indikátorů pro další práci („to je strašně důležitý pro ty opatření“) a z toho důvodu v rámci samosprávy iniciovali terénní výzkum na toto téma. Respondent si je vědom, že k zneužívání dávek v oblasti dochází, problém ilustruje na konkrétním případu. „My jsme tady měli dokonce jednoho pána jakoby ze smíšeného manželství, jeho pani je Romka, mají spolu pět nebo šest dětí. On je bílej, blondák a pracoval tady u nás a ten vyloženě dělat nebude, takže měl spočítáno, že může mít každé měsíc devět dnů ošetřování člena rodiny, tak vždycky těch devět dnů byl doma v tom měsíci. No a teď, když přišlo na prodloužení smlouvy, tak řekl, že prodloužit už nechce.“ S ohledem na konkrétní složení lidí pobírajících dávky respondent uvedl, že ani bílí ani Romové v tomto ohledu nejsou ve většině, „Já bych řek, že je to tak nastejno.“

Respondent číslo sedm uvádí velmi rozšířený trend zneužívání systému sociálních dávek a jako problém uvádí, že taková praxe není nijak složitá. „*Náš dávkový systém není až tak těžký zneužívat, to se samozřejmě masivně děje, co si budem povídat.*“ Problém je tedy v nedokonalosti sociálního systému.

Srovnání odpovědí

Všichni dotazovaní shodně uvádí, že v oblasti dochází ke zneužívání sociálních dávek. Respondenti jsou svědky situací, kdy lidé nechtějí pracovat, neshání práci a jen pobírají finanční příspěvky od státu. Polovina respondentů v návaznosti poukázala na původce problému, kterým je (dle odpovědí – častěji) nedokonalost sociálního systému, v druhé řadě vliv negativních vzorů a výchovy.

3.2.7 Lokální problémy a dopad

Dosavadní kapitoly zkoumaly problematiku sociálního vyloučení nejen v rovině zkoumání vztahů a kooperativy mezi jednotlivými skupinami obyvatelstva, demografického popisu, ale i v souvislosti s nezaměstnaností a kriminalitou. Tyto kapitoly, s výjimkou podkapitoly popisu obce, zpravidla vycházely z konkrétních obecných předpokladů souvisejících s problematikou sociálního vyloučení. Dosavadní dílčí závěry, v případě, pokud by byl reprezentativní vzorek ještě větší, by bylo možné zobecnit na úroveň daleko převyšující oblast zkoumání v rámci této práce. Tímto analytická část práce dává východisko pro další zkoumání problematiky sociálního vyloučení z pohledu zástupců samospráv.

Poslední kapitola analytické části práce zaměřená na lokální problémy a její dopad má za cíl přiblížit další skutečnosti typické jen pro konkrétní oblasti, ve kterých bylo výzkumné šetření provedeno. Tímto zacílením se na jednu stranu odchyluje od dosavadního rámce, na druhou stranu umožňuje zachytit opravdový problém vnímaný dotazovanými zástupci samospráv, a to na základě přirozeného vývoje, kterým se výzkumné rozhovory ubíraly.

3.2.7.1 Kauza sociální centrum

Z důvodu validity a srovnatelnosti (respektive dostatečného množství) odpovědí jednotlivých respondentů bylo pro kapitolu lokálních problémů vybráno téma související s vývojem situace ohledně vybudování sociálního centra v obcích pod samosprávou

dotazovaných respondentů. Sociální centrum by v obou případech mělo nabízet pod jednou střechou řadu sociálních služeb určených pro podporu osob v tíživé životní situaci v rámci celé obce. Nejedná se o centrum pouze pro Romy či sociálně vyloučené.

„Kauza sociální centrum“

Samospráva, kterou zastupuje respondent číslo jedna, přistupuje k myšlence výstavby sociálního centra právě ve své lokalitě proaktivně, ale téměř až agresivně i přes všeobecné odmítnutí veřejnosti. *„My jako obec jsme se rozhodli, že tam postavíme centrum služeb sociální prevence. No ještě jsme se nerozhodli, jakým způsobem, utlačeni tou agenturou s těma lidma nejde nic dělat.“* Respondent dále zmiňuje přínos sociálního centra (*„novej barák“, „sociálky“, „nízkoprah“, „sociálně aktivizační programy“*) a způsob vedení sociálního centra (*„...na to musíte sehnat další peníze, další projekty“*). V návaznosti uvádí, že *„služby musí někdo poskytovat“*, k čemuž dodává, že *„vás nutí k tomu, abyste s těma lidma v každým případě dělali přes neziskový organizace.“* Jak dále vyplývá, respondent (respektive samospráva, kterou zastupuje) se nechce dělit o peníze, které by v rámci fungování sociálního centra měly jít neziskovým organizacím, argumentuje jejich nedostatečným fungováním. *„Já se bráním tomu, aby ty prachy, o který tady dneska bojujeme, šly na konto nějaký neziskový organizace, která ale v tom terénu pracovat prostě nebude.“*

Respondent číslo dva, jenž zastupuje samosprávu, která si sociální centrum prosazuje i přes prvotní všeobecný nezájem občanů, vyjadřuje nejistotu zejména s ohledem na fakt, že samospráva si velmi stojí za svými rozhodnutími je vidět, že nejsou naklonění k působení dalších ne-lokálních organizací. *„Já z toho až tak nadšenej nejsem, protože jednak to bude muset bejt vyhlášený jako výběrový řízení, že jo, na ty služby a předpoklad je, že se do toho přihlásí prostě ty neziskovky, který tu zkušenost maj. Ted' samozřejmě pokud se nám tam přihlásí nějaká odněkud z Ostravy a nebudeme mít možnost je odmítnout.“*

Čtvrtý respondent mluví o sociálním centru, které se samospráva na základě výzvy MPSV rozhodlo vybudovat. *„Ministerstvo sociálních věcí vydalo výzvu na dotaci a my říkáme ano supr, perfektní, půjdeme do toho, uděláme tady sociální centrum. Je to prakticky centrum pro všechny lidi, měly tam bejt nízkoprahový zařízení, měl tam bejt sociální pracovník, měly tam bejt právní služby, mělo tam bejt centrum pro matku s dítětem.“* Výstavba tohoto centra *„...projekt byl za zhruba 24 milionů“* se dosud

nepodařila. Za dosavadním neúspěchem stála veřejnost, která začala celý projekt odmítat. *"Veřejnost neměla zájem, což tady je klasika, že jo a pak se někdo objevil, když jsme na tom začali pracovat. Dva roky práce to stálo, pak se někdo objevil, kterej lidem řek, že to bude jenom pro Romy a postavil to tak, jako že se mezi lidi dostalo to, co lidi dneska chtěj slyšet. Prostě ta nálada ve společnosti co jsem říkal už taková je."*

Respondent číslo pět uvádí, že připravované centrum by mladším spíše nevadilo, starším ale ano. *„Ty starší tak jako, že to nechtějí. Ty mladý si myslím, že by spíš jim třeba to centrum, co tady připravovali, že by jim nevadilo.“* Respondent zmiňuje obavy a nespokojenost obyvatelstva se zamýšleným plánem (*„...se vyhlásilo referendum, ...lidi byli nespokojený“*). Dotazovaný zástupce samosprávy si myslí, že se město znovu pokusí prosadit centrum sociálních služeb (*„...myslím si, že pan místostarosta, pokud ještě bude, se o to pokusí znova“*), i to by mohlo pomoci odizolovat ohroženou sociálně slabou komunitu. *„Oni jsou v podstatě, jako izolovaný se dá říct.“*

Srovnání odpovědí:

V obou obcích se uvažovalo, či stále uvažuje o výstavbě sociálního centra. Obec číslo 1, kterou zastupuje respondent číslo čtyři a pět tuto snahu musela již dříve zrušit na základě referenda – v budoucnu se však chtějí o tento projekt znova pokusit. Obec číslo dva má totožné zkušenosti jen o nějaký čas později. V době rozhovoru referendum ještě neproběhlo a respondenti tak byli přesvědčeni, že jejich sociálnímu centru nic nezabrání a získají tak finance na podporu sociálně vyloučených do své působnosti. I je ale potkaly komplikace v podobě nespokojenosti majoritní společnosti.

4. Diskuze

Zaměříme-li se na samotné definování pojmu **sociálního vyloučení**, dojdeme k překvapivému zjištění. Pouze jeden respondent uvedl, že sociální vyloučení je ztížený přístup ke vzdělání a službám, tedy nejbliže se přibližuje definici agentury pro sociální začleňování „*Sociálně vyloučení jsou ti občané, kteří mají ztížený přístup k institucím a službám (tedy k institucionální pomoci), jsou vyloučeni ze společenských sítí a nemají dostatek vertikálních kontaktů mimo sociálně vyloučenou lokalitu. Základní charakteristikou propadu na sociální dno je nahromadění důvodů, které vedou k životní krizi.*“ (Agentura, „nedatováno“) Mezi další odpovědi patřilo přirovnání sociálního vyloučení k lidem bez vzdělání, Romům či sociálně slabým obecně. Další respondenti se odpovědi úplně vyhnuli. Jelikož se jednalo o respondenty z řad komunálních politiků, kteří musí řešit téma sociálního vyloučení velmi často, je velmi zvláštní, že tato definice nebyla přesnější.

Respondenti z převážné části uvádí, že za problémy se zpětným začleněním stojí chyba systému (sociální systému, resp. sociálních dávek). Zbývající respondenti doplňují dvěma do jisté míry protichůdnými názory, konkrétně přílišnou velikostí vyloučené komunity, kterou je potřeba rozptýlit, a komunitní prací, kterou by bylo potřeba posilovat. Jejich odpovědi se tedy shodují s odbornou literaturou. S účelným rozptýlením komunity se můžeme setkat i v příkladu dobré praxe uvedeném v příloze č. 2. Komunitní práce je již dlouhou dobu vnímána jako funkční přístup, je na dobré cestě k sociálnímu začleňování, že byl tento způsob práce s komunitou ve výzkumu zmíněn.

Obce dle mého názoru uvažují dobrým směrem, jelikož však v dalších otázkách všichni respondenti uvedli, že nemají žádný předběžný plán nebo program samosprávy pro práci se sociálně vyloučenou lokalitou, je tento krok bohužel teprve ve fázi diskuze, ne plánování. Všichni si uvědomovali, že sociální vyloučení je velký problém, který chod jejich obce velmi ovlivňuje. Z toho plynoucí doporučení je tento plán či jednotný program samosprávy oficiálně vytvořit, třeba za pomoci Agentury pro sociální začleňování, která se této pomoci věnuje již řadu let. Ve všech obcích však probíhala pomoc minimálně s ohledem na bydlení, či zprostředkovávání práce. V této praxi však není jednotný řád a systém, který je dle mého názoru třeba nastavit.

Většina respondentů dostala zpětnou vazbu od veřejnosti, že samospráva vyloučeným nadržuje, resp. přehlíží problémy způsobené vyloučenými. Je možné, že i toto

je příčinou nedostatečného plánování procesu začleňování sociálně vyloučených. Za předpokladu, že jsou snahy o sociální začleňování vyloučených vnímány veřejností spíše negativně, teoreticky hrozí, že se nebude samospráva na tyto aktivity zaměřovat, tak jak by měla.

Respondenti se v rámci rozhovorů prakticky shodli ve svém osobním postoji, respektive vztahu k sociálně vyloučeným, který hodnotí neutrálně. Mezi respondenty se však objevila přiznání, že v rámci samosprávy, ve které působí, jsou pracovníci, kteří vnímají vyloučené osoby negativně již ze své podstaty. Dotazovaní převážně uváděli, že největší problém jsou nově přistěhovavší do měst, se starousedlíky problém nevnímají. Ve všech těchto sděleních je vidět vyhýbání se vlastní odpovědi. Oni s vyloučenými problém nemají, ale nadále se věnovali popisu toho, co jiní jako problém vnímají. V krajním případě by se mohlo jednat o skrývání vlastních názorů za názor většiny.

Z atmosféry rozhovoru, ale i z nazývání sociálně vyloučených, byla cítit ze začátku rozhovoru nejistota. Po čase se hranice mezi námi uvolnily a respondenti se necítily ohroženy v používání různých názvů. Nejčastěji se během rozhovorů objevovaly i v teoretické části zmíněné protiklady „bílý x černý“, které v sobě nesou znatelné prvky diskriminace, je však ve společnosti zakotveny. Podprahově tím i naznačili své vnímání sociálního vyloučení jako synonyma pro Roma.

Žádný z respondentů nedokázal vyčíslit ukazatele lokální nezaměstnanosti, ani složení místních obyvatel, přestože nebylo nutné uvádět konkrétní čísla. Všichni respondenti však otázku obcházel a z jejich nejasné komunikace bylo patrné, že se o tyto údaje z mého pohledu nezajímají dostatečně. Jelikož je nezaměstnanost hlavní příčinou sociálního vyloučení, bylo by velmi přínosné, kdyby v těchto údajích měli lokální politici více jasno. Procento nezaměstnanosti, alespoň celkové, je dostupné nejen na stránkách Českého statistického úřadu. Více informací získá člověk z výzkumů, ze kterých vyplývá, že procento nezaměstnaných ve vyloučených lokalitách se může pohybovat okolo 40 %. Pro účelnou práci s vyloučenými osobami by taková analýza konkrétní lokality sloužila jako základ. Ani v otázce na počet dětí ve školách či vyloučených lokalitách neznali respondenti přibližné údaje, to je podle mého názoru špatný ukazatel jejich znalosti lokality, jelikož se nejedná o těžko získatelná data.

Pro zlepšení práce s komunitou sociálně vyloučených i zlepšení vztahů v celé obci by bylo vhodné udělat podrobnější analýzu lokality, a to nejen v oblasti míry nezaměstnanosti,

počtu sociálně vyloučených a nabídky pracovních míst, ale i poptávky po práci a bydlení. Všechny tyto údaje by komunálním politikům přinesly podrobnější informace o lokalitě a snáze by se mohl vytvořit plán rozvoje pro danou oblast.

5. Závěr

Cílem práce bylo popsat postoje členů samospráv k sociálně vyloučeným v konkrétních třech obcích v jednom regionu České republiky. Vlastní výzkum v praktické části měl pomoci k porozumění vztahu komunálních politiků a úředníků k inkluzi a k pochopení jejich pocitu odpovědnosti za tento proces v místě, ve kterém se nachází sociálně vyloučená lokalita. Z odborné literatury vyplývá, že klíčovým aktérem v procesu začleňování a vylučování Romů jsou obce. Koncepce romské integrace navržená Úřadem vlády 2009 stanovuje obcím úkoly, avšak zároveň upozorňuje, že se jedná pouze o doporučení, jelikož musí být respektován princip subsidiarity. V rámci fungování a podpory sociálně vyloučených je mezi obcemi velký rozdíl. Sociální odbory některých obcí jednají proaktivně, jiné nikoliv. Hlavním rozdílem je přístup vedení samosprávy. Tento fenomén se potvrdil i v tomto výzkumu.

Kvalitativního výzkumu se účastnilo celkem sedm respondentů ze tří obcí stejného regionu. Na území každé z obcí se nachází vyloučená lokalita, či mají vyloučenou lokalitu ve své působnosti. Problémy se v rámci všech lokalit opakují, v obecných tématech se respondenti většinou shodují, i přesto všichni poukazují na svá lokální specifika. Zároveň však pouze jeden z respondentů definuje sociální vyloučení odpovídajícím způsobem. Další respondenti téma opisují či se mu úplně vyhýbají.

V rámci výzkumu se všichni respondenti odvolávají na sociální systém a špatnou distribuci sociálních dávek. Okrajově je zmíněno i využívání dotací z Evropské unie. Ospravedlňují tak nedostatky v sociálním začleňování v jejich obci. Problém špatné distribuce sociálních dávek se jeví jako společností všude sdílený, nebylo by tedy od věci, aby došlo k jeho kontrole a zabránilo se k rozšiřování tohoto povědomí. Dle mého názoru by nebylo špatné se držet základních motivů novely, která vznikla na schůzi Poslanecké sněmovny v roce 2008.

Vláda ČR se zde shodla na třech tezích. „*První teze určitě by měla znít, že ten, kdo pracuje, kdo vykonává nějakou činnost, by se měl mít lépe, a to i za situace, kdy je nezaměstnaný, než ten, kdo pouze pasivně bere sociální dávky. Druhým základním mottem tohoto vládního návrhu je, že být aktivní se musí vyplácet a musí to být výhodnější, než být pouze pasivním pobíratelem dávek. A třetím základním mottem, motivací v tomto návrhu je, že se vyplatí řešit svou sociální situaci rychle.*“ (Nečas, 2008 online) Druhé motto v dnešní době nefunguje tak, jak by bylo vhodné, proto navrhuji utvořit dávku, která by

fungovala jako „podpora v zaměstnanosti“. Lidé dlouhodobě nezaměstnaní by byli touto dávkou motivováni k získání a udržení zaměstnání. Zrušil by se fenomén toho, že zůstat na dávkách se početně rodině vyplatí oproti hůře placenému zaměstnání. Případně by tento druh motivace pro aktivní politiku zaměstnanosti mohla zastat místní samospráva v rámci její působnosti.

Dalším, podle mne funkčním způsobem podpory sociálně vyloučených, je již v teoretické části zmíněné zaměstnávání sociálně vyloučených v místní samosprávě. Výzkum na téma **Kvalita multietnického soužití** (Navrátil, 2003) říká, že zastoupení určité funkce v samosprávě sociálně vyloučeným pomůže podpořit jejich fungování v lokalitě. Zmíněný pracovník zná lokalitu a její potřeby. Může tak podpořit obci k cílené individuální podpoře a získat důvěru minority. Fungoval by jako prostředník mezi samosprávou obce a lokální menšinou.

Všichni účastníci výzkumu přiznávají, že ze strany veřejnosti jsou za své působení samosprávy obce často kritizováni. Může se tedy jednat o špatné vysvětlení kompetencí obce, anebo i nedostatečnou činnost. Všichni respondenti, kteří odpověděli, zaujali postoj, v rámci kterého přijali výtky veřejnosti za neopodstatněné, subjektivní, nezakládající se na realitě v kontextu aktivit a všeobecného přístupu samosprávy k dané problematice. Zároveň ani jeden z nich nedovedl popsat žádnou strategii, plán ani program vedoucí k lepšímu začleňování sociálně vyloučených osob. Často se odvolávali na řešení situace spočívající v celospolečenské a v systémové změně.

Z žádného komunálního politika, se kterým byl rozhovor prováděn, nebyla cítit agrese či nesnášenlivost vůči sociálně vyloučeným. Velká většina z nich však neměla mezi nimi přátele a kamarády, tedy neudržovali s nimi osobní vztahy. Větší nevraživost komunálních politiků, majoritní společnosti i sociálně vyloučených navzájem byla popisována vůči nově přistěhovalým jedincům. I Navrátil (2003) se těmto sporům po roce 1989, kdy byly uvolněny veškeré hranice, věnuje podrobněji.

Ve vztahu k neziskovým organizacím se respondenti vůbec neshodovali. Každá z obcí má jinou zkušenost. V jedné mají dostatek neziskových organizací, ale mají pocit, že nepomáhají tak, jak by mohly. Ostatní naopak spolupráci s neziskovými organizacemi hodnotí neutrálně, nebo o spolupráci projevují zájem. Nelze tedy jejich hodnocení zobecňovat i s ohledem na to, že každý starosta i obec je jiná a každá ze spolupracujících organizací má jiné cíle, proto není možné jejich spolupráci hodnotit.

Téměř všichni respondenti považují za největší ohrožení sociálně vyloučených nabízenou formu podnájmů a nedostatek pracovních příležitostí. Mezi odpověďmi se také objevil názor, že největší ohrožení spočívá v dluhové spirále, do které se vyloučení zpravidla dostávají, v tomto případě se jedná z velké míry o hrozbu se spoluúčastí vyloučeného jedince. Téměř všichni respondenti v souvislosti s problematikou podnájmů poukázali na přítomnost pochybných a podvodných sociálních podniků v lokalitě, jež přímo inkasují příspěvky na bydlení od státu, proti těmto podnikům/pronajímatelům však nevyvinuli žádnou aktivitu.

Stejně jako v knize *Romové - Konec (ne)jednoho mýtu od Jakoubka (2004)*, kde se hovoří o rozlišování Romů od většinové společnosti jako rozlišování černé od bílé, i většina respondentů byla tímto stereotypem ovlivněna a označovali během rozhovoru Romy jako černé a zbylé obyvatele jako bílé. Závažnější předsudky a stereotypy uvedli všichni dotazovaní shodně. Vědí, že v oblasti dochází ke zneužívání sociálních dávek, lidé nechtějí pracovat, neshání práci a jen pobírají finanční příspěvky od státu. Polovina respondentů v návaznosti poukázala na původce problému, kterým je dle odpovědí nedokonalost sociálního systému, v druhé řadě vliv negativních vzorů a výchovy. Respondenti byli z řady komunálních politiků, proto je zjištění takto zakořeněných stereotypů i mezi nimi velmi podstatné. To oni totiž mají sociální začleňování ve „svých rukou“ Oproti tomu na téma nabídky práce téměř všichni zmiňují pomoc díky tvorbě samosprávou podporovaných pracovních pozic.

Závažným zjištěním je, že konkrétní příklad pozitivní zkušenosti ve spolupráci jednotlivých skupin obyvatelstva uvedli respondenti pouze z jedné obce. Častými odpověďmi bylo, že iniciativa a proaktivita v tomto směru vychází pouze z jednotlivců a jen v individuálních případech. Není tedy pozitivní přístup k sociálně vyloučeným žádným standardem.

V rámci výzkumu bylo identifikováno několik nedostatků samosprávy obce s vyloučenou lokalitou. Za klíčového aktéra v sociálním začleňování lidí ohrožených sociálním vyloučením je v mnoha studiích považována právě obec a její samospráva, proto vnímám jako přínosné vytvoření tzv. „**příručky pro obce**“. V této příručce by byly popsány a identifikovány problémové oblasti a zároveň navrhnutá jasná řešení, která by mohla každá obec ve své lokalitě začít ihned uplatňovat. Zajistil by se tak rychlejší a efektivnější proces sociálního začleňování na komunální úrovni.

6. Literatura

- ABZ Slovník cizích slov. 2014. *Hledání cizích slov*. [online] slovník-cizich-slov.abz.cz/. [cit. 2014-03-12]. Dostupné z: <http://slovník-cizich-slov.abz.cz/web.php/slovo/inherentni>
- Access to European Union law. 2010. *Sdělení komise Evropskému parlamentu, radě, evropskému hospodářskému a sociálnímu výboru a výboru regionů, Evropská platforma pro boj proti chudobě a sociálnímu vyloučení: evropský rámec pro sociální a územní soudržnost*. [online]. Brusel. Eur-lex. [cit. 2014-04-18] dostupné z: <http://eur-lex.europa.eu/legal-content/CS/ALL/?jsessionid=lp54TQ3c5fHqzjy6xvVv2RcKBJD6r25Gg2nVNJcGr6LvnP2lz4n1!-491969241?uri=CELEX:52010DC0758>
- Agentura pro sociální začleňování v romských lokalitách. „Nedatováno“ *Příručka pro sociální integraci*. [online] Praha: Agentura pro sociální začleňování v romských lokalitách, Ministerstvo vnitra a nevládní organizace Člověk v tísni. Dostupné z: file:///C:/Users/admin/Downloads/Prirucka%20pro%20socialni%20integraci_dotisk.pdf
- Agentura pro sociální začleňování v romských lokalitách. 2014. *O Agentuře*. [online] [socialni-zaclenovani.cz/o-agenture](http://www.socialni-zaclenovani.cz/o-agenture). [cit. 2014-04-12]. Dostupné z: <http://www.socialni-zaclenovani.cz/o-agenture>
- Bittnerová, Dana. Mirijam Moravcová. 2006. *Etnické komunity v české společnosti*. Praha: Ermat.
- Bamruková, Pavla a autorský kolektiv. 1997. *Obce, města, regiony a sociální služby*. Praha: Socioklub
- Cousseyová, Mary. 2000. *Rámec integrační politiky*. Přeložil Martin Kadeřávek. Praha: Ministerstvo vnitra ČR.
- Česká ghetta. 2004. *Chudinská ghetta*. [online]. Plzeň : [ceskaghetta](http://www.ceskaghetta.cz/cojsou.htm#ghetta) [cit. 2014-04-18] Dostupné z: <http://www.ceskaghetta.cz/cojsou.htm#ghetta>
- Člověk v tísni. 2013. *Efektivní komunikace v interkulturním prostředí*. [online] Praha: Člověk v tísni. dostupné z <http://www.inkluzivniskola.cz/content/efektivni-komunikace-v-interkulturnim-prostredi>

- Dahrendorf, Ralph. 1995. *“Report on Wealth Creation and Social Cohesion in a Free Society.”* London: Commission on Wealth Creation and Social Cohesion.
- Davidová, Eva. Petr Lhotka, Petra Vojtová. 2005. *Právní postavení Romů v zemích Evropské unie.* Praha: TRITON
- Gabal, Ivan. Petr Víšek. 2010. *Východiska strategie boje proti sociálnímu vyloučení.* Praha: Gabal, Analysis & Consulting
- Hirt, Tomáš. Marek Jakoubek. 2006. *Romové v osidlech sociálního vyloučení.* Plzeň: Aleš Čeněk
- Hurrle, Jakub. Lenka Felcmanová a kolektiv. 2013. *Monitorovací zpráva občanské společnosti o plnění národní strategie integrace Romů a akčního plánu Dekády v české Republice v roce 2012.* Budapest: Decade of Roma Inclusion Secretariat Foundation.
- Jakoubek, Marek. 2004. *Romové – konec (ne) jednoho mýtu.* Praha: Socioklub
- Juristic. 2001. *Výkon trestu odnětí svobody a výkon vazby* [online]. Trestni.juristic [cit. 2014-03-12]. dostupné z: <http://trestni.juristic.cz/76188/CLANEK.html>
- Keller, Jan. 2011. *Nová sociální rizika.* Praha: SLON.
- Kubátová, Zuzana. Aktuálně. 2014. *Mění se váš domov v ghetto?* Tady zjistili, jak s tím bojovat. [online]. Aktualne [cit. 2014-03-12]. Dostupné z: <http://zpravy.aktualne.cz/domaci/meni-se-vas-domov-v-ghetto-ocenene-obrnice-radi-co-s-tim/r~05d851f8a61011e38ddf0025900fea04/>
- Levitas, Ruth. 2000. *What is Social Exclusion?* in Gordon, David. P. Townsend. *Breadline Europe: The Measurement of Poverty.* Bristol: The Policy Press.
- Mareš, Petr. 1999. *Sociologie nerovnosti a chudoby.* Praha: Sociologické nakladatelství.
- Mareš, Petr. 2006. *Faktory sociálního vyloučení.* Praha : Výzkumný ústav práce a sociálních věcí
- Mareš, Petr. Tomáš Sirovátka. 2008. *Sociální vyloučení (exkluze) a sociální začleňování (inkluzie).* Brno: Fakulta sociálních studií Masarykovy univerzity.
- Mesec. 2014. *Podpora v nezaměstnanosti.* [online]. Mesec [cit. 2014-04-08] dostupné z: <http://www.mesec.cz/mzdy-a-duchod/mzda-a-plat/pruvodce/podpora-v-nezamestnanosti/>

- Ministerstvo vnitra České republiky. 2009. *Doporučení pro obce a města pro předchozí tvorby a rozšiřování sociálně vyloučených lokalit se zdůrazněním zajištění potřeb bydlení*. Praha: Tiskárna Ministerstva vnitra
- Ministerstvo vnitra České republiky. 2014. *Terminologický slovník*. [online]. MVCR. [cit. 2014-04-10] dostupné z: <http://www.mvcr.cz/docDetail.aspx?docid=2602&doctype=ART&chnum=2>
- Ministerstvo práce a sociálních věcí. 2014. *Státní sociální podpora*. [online]. MPSV. [cit. 2014-04-08] dostupné z: <http://www.mpsv.cz/cs/2>
- Navrátil, Pavel. 2003. *Romové v české společnosti*. Praha. Portál.
- Nečas, Petr. Poslanecká sněmovna parlamentu české republiky. 2008. *Společná česko-slovenská digitální parlamentní knihovna*. Středa 23. dubna 2008 [online]. psp [cit. 2014-03-23]. Dostupné z: <http://www.psp.cz/eknih/2006ps/stenprot/030schuz/s030044.htm>
- Niessen, Jan. 2000. *Rozmanitost a soudržnost, nové úkoly v oblasti integrace imigrantů a menšin*. Přeložil Rudolf Volejník. Praha: Ministerstvo vnitra ČR
- Říčan, Petr. 1998. *S Romy žít budeme – jde jen o to jak*. Praha: Portál
- Sobková, Miroslava. Petr Schlesinger. 2012. *Studie sociální začleňování z perspektivy územní samosprávy: IUMRO*
- Šimáček, Martin. *Strategie boje proti sociálnímu vyloučení na období 2011-2015*. Praha : Úřad vlády
- Šimáček, Martin. Jakub Švec. Václav Zeman. 2012. *Příručka pro obce – Agentura pro sociální začleňování*. Praha: Úřad vlády ČR – Odbor pro sociální začleňování
- Šimáček, Martin. Romea. 2011. *Strategie boje proti sociálnímu vyloučení, kterou by po prázdninách měla projednat vláda, se nezaměřuje pouze na Romy*. [online]. Romea. [cit. 2014-03-07]. Dostupné z: <http://www.romea.cz/cz/zpravy/simacek-strategie-boje-proti-socialnimu-vyloucení-kterou-by-po-prazdninach-mela-projednat-vlada-se-nezameruje-pouze-na-romy>
- Sýkora, Luděk a kolektiv. 2010. *Rezidenční segregace*. Praha: Univerzita Karlova v Praze a Ministerstvo pro místní rozvoj České republiky
- Vláda. 2006. *Romská národnostní menšina*. [online]. Praha: Vláda [cit. 2014-04-08] dostupné z : <http://www.vlada.cz/cz/ppov/rnm/mensiny/romska-narodnostni-mensina-16149/>

- zákona 108/2006 sb. o sociálních službách

Seznam schémat:

Schéma 1 – *(Přístup k sociálnímu začleňování) (Agentura, „nedatováno“)*

Seznam příloh:

Příloha č. 1 Příklad dobrého fungování v praxi v příloze

Příloha č. 2 Příprava rozhovoru

Příloha č. 3 Ukázka z matice odpovědí pro analýzu v rámci výzkumu

Příloha č. 4 Projekt diplomové práce